

2 / 2 0 1 9

Idäntutkimus on neljä kertaa vuodessa ilmestyvä tieteellinen aikakauskirja. Julkaisija on Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura ry.
2. numero 2019
26. vuosikerta

TILAUKSET JA OSOITTEENMUUTOKSET

Idäntutkimus
Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura ry
Puh. 044 5442203
e-mail: viets-idantutkimus@helsinki.fi

Vuosittilaus 32 €, ulkomaille 35 € ja opiskelijat 18 €. Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seuran jäsenet saavat vuosittilauksen jäsenmaksua vastaan (28 €, opiskelijat 16 €).

Koko sivun ilmoitus 170 €, ½ sivua 85 € ja ¼ sivua 43 €.

TOIMITUS

Aleksanteri-instituutti
Unioninkatu 33 (PL 42)
00014 Helsingin yliopisto

Päätoimittaja:
Katja Lehtisaari
Helsingin yliopisto
puh. 050 311 2590
e-mail: katja.lehtisaari@helsinki.fi

Toimitussihteeri:
Ira Österberg
Helsingin yliopisto
puh. 050 448 4074
e-mail: ira.osterberg@helsinki.fi

Dragana Cvetanović
Helsingin yliopisto
e-mail: dragana.cvetanovic@helsinki.fi

Emma Hakala
Ulkopoliittinen instituutti
e-mail: emma.hakala@fiia.fi

Meri Kulmala
Helsingin yliopisto
e-mail: meri.kulmala@helsinki.fi

Sirke Mäkinen
Tampereen yliopisto
e-mail: sirke.makinen@uta.fi

Jukka Pietiläinen
Helsingin yliopisto
e-mail: jukka.pietilainen@helsinki.fi

Mika Pylysy
Helsingin yliopisto
e-mail: mika.pylysy@helsinki.fi

Saara Ratilainen
Helsingin yliopisto
e-mail: saara.ratilainen@helsinki.fi

Riku Toivola
Helsingin yliopisto
e-mail: riku.toivola@helsinki.fi

Jaakko Turunen
Södertörn University
e-mail: jaakko.turunen@sh.se

Mikko Ylikangas
Suomen Akatemia
e-mail: mikko.ylikangas@aka.fi

TOIMITUSNEUVOSTO

Idäntutkimus-lehden toimitusneuvostona toimii Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura ry:n hallitus.

Lehden ulkoasu:
Asmo Koste / Nastamuumio oy

ISSN 1237-6051
Hermes-painotalo 2019

Seuraavien numeroiden teemat:
Lapset, dl 15.8.2019

25 vuotta Idäntutkimusta

Idäntutkimus täyttää tänä vuonna 25 vuotta. Lehteä julkaiseva Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura VIETS oli perustettu viisi vuotta aiemmin, 1989, ja viettää tänä vuonna siis jo 30-vuotisjuhlaansa. Kun *Idäntutkimus* vuonna 1994 alkoi ilmestyä, lehden tarkoituksena oli, kuten Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seuran pitkäaikainen sihteeri Anneli Virtanen kirjoitti 10-vuotisjuhlanumerossa 2004, ”seurata oman tutkimusalan kehitystä, tarjota mahdollisuus meritoivien artikkelien tuottamiseen ja toimia yhdysiteenä seuran hallituksen ja jäsenistön välillä”. Tarve Venäjää ja itäistä Eurooppaa käsittelevälle tutkimustiedolle, myös yleistajuisessa muodossa, oli 1990-luvun alussa iso. *Idäntutkimuksen* erityispiirteenä on edelleenkin akateemisen tutkimuksen ja populaarin aineiston yhdistäminen samaan lehteen. Nykypäivänä tilaajista noin puolet on muita kuin VIETSin jäseniä.

Perustamisvaiheessa *Idäntutkimus*-lehdessä suunniteltiin julkaistavan muun muassa tieteellisiä artikkeleita, puheenvuoroja ja kirja-arvioita. Myös kotimaisten väitöskirjojen esittelyä pidettiin tärkeänä.

Venäjän ja itäisen Euroopan tutkimuksessa on näkynyt tieteenalan kattaman maantieteellisen alueen laajeneminen, vaikka suurin osa *Idäntutkimukseen* tarjottavista artikkeleista käsittelee Venäjää. Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna julkaisussa näkyvät erilaisten tutkimusprojektien elinkaaret ja toisaalta yksittäisten tutkijoiden ja tutkimusryhmien pitkäaikaiset kiinnostuksen kohteet.

Muutoksia on tapahtunut myös esimerkiksi kielikäytännöissä. 1990-luvulla lehdessä julkaistiin suomenkielisten sisältöjen lisäksi venäjän- ja englanninkielisiä artikkeleita. Lehden uudistuksen jälkeen Markku Kangaspuron aloittama päätoimittajana 2000-luvun alkuvuosina kieleksi vakiintui suomi. Nykyään tutkimuksen kansainvälisyys näkyy muun muassa käännösartikkeleissa; tavallisimmat artikkelien alkukielet näissä ovat juuri englanti ja venäjä.

Suomenkielisyyteen perustuva malli toi lehden entistä laajemman lukijakunnan ulottuville. Kuten VIETSin hallituksen puheenjohtajana vuosina 1998–2003 toiminut Kimmo Kääriäinen juhlanumerossa 2004 kirjoitti, harva lukee monisataasivuista väitöskirjaa, mutta moni kuitenkin lukee mielellään sen keskeiset tulokset *Idäntutkimuksesta*.

Idäntutkimuksessa vakiintunut käytäntö julkaista uusinta tutkimusta teemanumeroissa tukee sitä, että eri tutkimusalat saavat monipuolisesti näkyvyyttä. Samalla teemat pyritään määrittämään sellaisiksi, että niihin sopii mukaan tutkimusta eri tieteenaloilta. Tämä osaltaan tuo lisää sävyjä keskusteluun lehden maantieteellisen kohdealueen yhteiskunnista. Näemme toimituskunnassa tärkeänä julkaista teemoitettujen numeroiden ohella aika ajoin myös teemaltaan vapaita numeroita, jotta myös sellainen tutkimus joka ei solahda lähiaikojen lehtiin suunniteltujen teemojen alle, voi päästä esiin.

Tämänkertaisessa, niin ikään teemaltaan vapaassa numerossa saamme muun muassa perehtyä Eeva Kuikan artikkelin avulla siihen, miten neuvostoajan vaikutus arktisen alueen ihmisten ja eläinten väliseen suhteeseen näkyy tšuktšikirjailija Juri Ryttheun tuotannossa. Laura Saarenmaa puolestaan käsittelee artikkelissaan *Kalle*-lehden matkakertomuksissa ilmaistuja käsityksiä ja asenteita Neuvostoliittoa ja sen etupiiriin kuuluneita sosialistimaita kohtaan. Vielä neuvostoaikaa kauemmas historiaan matkaamme Tomi Huttusen artikkelissa, joka tekee lähiluvun mystistä kääntäjä- ja välittäjäpersoonaa, herra Grosswaldia käsittelevistä sanomalehti uutisista 1800-luvun loppupuolelta.

Vuonna 2004 julkaistuissa katsauksissa kymmenvuotiaan lehden taipaleeseen sähköinen julkaiseminen ei ollut vielä keskustelunaiheena. 2000-luvun mittaan siitä on kuitenkin tullut yksi tieteellisen julkaisemisen suurimmista muutoksista, joka koskee luonnollisesti myös tätä lehteä. Viimeaikaisia ilonaiheita tällä saralla on ollut internet-sivujemme uudistus, mihin liittyen *Idäntutkimuksen* arkisto 2000-luvun alkuvuosiin asti on nyt avoimesti saatavilla osoitteessa journal.fi/idantutkimus.

Tarkoitus on jatkossakin tarjota vapaasti luettaviksi vuosi sitten ja sitä aiemmin julkaistut numerot. Uusimmista numeroistakin on näytejuttuja saatavilla. Olemme myös siirtyneet vastaanottamaan uudet artikkelikäsitteilyt verkkosivun kautta. Verkkosivuja kehitetään edelleen, ja niistä kuten muistakin lehteä koskevista asioista otamme toimituskunnassa mielellään palautetta, kehittämisehdotuksia ja juttuideoita vastaan – yhteystietomme löytyvät lehden alusta.

Hyvää kesää!

Helsingissä 12.6.2019

Katja Lehtisaari

Muuttuva eläinsuhde Juri Rytheun tuotannossa

Tarkastelen artikkelissani, kuinka tšuktšikirjailija Juri Rytheu (1930–2008) kuvaa tuotannossaan neuvostoajan vaikutusta arktisen alueen ihmisten ja eläinten väliseen suhteeseen. Rytheun teoksissa kysymys ihmisen ja eläimen välisestä suhteesta kietoutuu laajempaan maailmankatsomukselliseen keskusteluun, mikä heijastelee alkuperäiskansan tasapainoilua oman maailmankatsomuksensa ja kommunistisen vallan ajaman materialistisen maailmankatsomuksen välillä. Eläimen kategoria avaa Rytheun tuotannossa myös koloniaaliseen ”toiseuteen” liittyviä kysymyksiä. Lähestyn alkuperäiskansan eläinsuhteeseen kohdistuvaa muutospainetta Gayatri Spivakin (1988) ”episteemisen väkivallan” käsitteen, postkoloniaalisen teorian sekä kulttuurisen eläintutkimuksen kautta. Kiinnitän artikkelissa huomiota myös siihen, kuinka eri vuosikymmenet vaikuttavat Rytheun tapaan käsitellä aihetta.

Eeva Kuikka

Ilmastonmuutoksen ja geopoliittisten kysymysten myötä arktisesta alueesta on tullut 2010-luvulla yksi ihmis- ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kärkikohteista (ks. esim. Ryall et al. 2010; Kraska 2011; Ray & Maier 2017).¹ Tämä on lisännyt akateemista kiinnostusta myös Venäjän arktista aluetta kohtaan. Yhtäältä kiinnostusta on herättänyt Venäjän geopoliittinen asema arktisena suurvaltana (esim. Hönneland 2017), toisaalta tutkimuksessa on tarkasteltu neuvostohallinnon toimenpiteiden vaikutuksia arktiseen luontoon ja alueen alkuperäiskansoihin (esim. Josephson 2014; Bruno 2016). Kirjallisuudentutkimuksen rooli Venäjän arktisen alueen tutkimuksessa on ollut toistaiseksi vähäinen. Arktiselle alueelle sijoittuvien ja erityisesti alueen alkuperäiskansojen edustajien kirjoittamien tekstien kautta voidaan kuitenkin valottaa paikallisten kokemusta arktisessa ympäristössä tapahtuneista muutoksista. Artikkelini tarkoitus onkin paikata omalta osaltaan tätä aukkoa.

Tarkastelen, kuinka Venäjän pohjoiseen alkuperäiskansaan, tšuktšeihin, kuuluva kirjailija Juri Rytheu (1930–2008) käsittelee teoksissaan neuvostokolonisaation vaikutusta kotialueellaan Tšukotkan niemimaalla, Venäjän Kaukoidässä, asuvien alkuperäiskansojen, tšuktšien ja eskimoiden, elämään. Kyseisten alkuperäiskansojen perinteiset elinkeinot, poronhoito ja merinisäkkäiden pyynti, ovat sidoksissa alueen eläimiin ja eläimillä on alkuperäiskansoille merkitystä myös kansallisen identiteetin rakentajina. Tämän vuoksi tarkastelen neuvostokolonisaation vaikutusta nimenomaan alkuperäiskansojen eläimiin liittyviin käytäntöihin sekä pragmaattisella, elinkeinoihin liittyvällä, että symbolisella tasolla. Kiinnitän huomiota myös siihen, kuinka eläimen ja koloniaalisen ”toisen” kategoriat limittyvät toisiinsa erityisesti Rytheun 2000-luvun tuotannossa. Tarkasteluni pohjaa sekä postkoloniaaliseen teoriaan että kulttuuriseen eläintutkimukseen ja näiden väliin liittymäkohtiin. Lähestyn Rytheun tuotannossa kuvattua ihmisen ja eläimen² välistä suhdetta neljästä eri suunnasta: šamanismista, sukupolvierosta, alkuperäiskansan ja valtakulttuurin maailmankatsomuksellisista eroista sekä toiseuden näkökulmasta.

Tyypillisesti postkoloniaalisen teorian avulla tarkastellaan kriittisesti eurooppalaisten harjoittamaa siirtomaapolitiikkaa. Kuitenkin kuten Ewa Thompson (2000) osoittaa, Venäjä kasvatti valtakuntaansa vastaanvastaavasti kolonisoimalla muille kansakunnille kuuluvia naapurialueita. Tästä huolimatta Venäjän maateitse tapahtuva levittäytyminen on jäänyt suurimmaksi osaksi postkoloniaalisen kritiikin sivuuttamaksi. Sen sijaan Neuvostoliiton naapurimaihinsa harjoittamaan kolonialismiin sekä jälkisosialismiin ja postkolonialismiin väliseen yhteyteen on 2000-luvulla alettu kiinnittää huomiota.³ Kuitenkin myös arktisilla alueilla Venäjän ja myöhemmin Neuvostoliiton harjoittama politiikka muistutti eurooppalaisten tapaa hyödyntää siirtomaitaan luonnonvarojen ja raaka-aineiden lähteenä (vrt. esim. Loomba 2005, 9).

Venäjän arktista aluetta voikin pitää Mary Louise Prattin (1992) kuvaamana kontaktialueena (*contact zone*), jossa kulttuurien väliset kohtaamiset luovat niiden välille epätasa-arvoisia ja hierarkkisia suhteita. Arktisesta alueesta muodostui neuvostodiskursseissa Edward Saidin (2011) kuvaamaa orienttia muistuttava alue, jota tuotettiin viranomaishallinnan, tieteen ja taiteen keinoin. Toisaalta arktinen alue ei Neuvostoliiton aikana, kuten ei sitä ennen tai sen jälkeenkään, ollut pelkkä staattinen diskurssi, vaan jatkuvasti erilaisissa vuorovaikutussuhteissa rakentuva tila. Tämän vuoksi näenkin hedelmällisenä lähestyä arktista aluetta Doreen Massey'n (2005) ajatusten kautta erilaisten toimijoiden välisissä suhteissa ja keskinäisessä vuorovaikutuksessa jatkuvasti muotoutuvana heterogeenisena tilana. Näin ollen tulkiten myös Rytheun teoksissa kuvatun arktisen tilan muodostuvan moninaisissa vuorovaikutussuhteissa, joiden osapuolia ovat sekä viralliset diskurssit ja maailmankatsomukset että alkuperäiskansojen edustajat ja venäläiset, mutta myös eläimet, luonto ja moderni teknologia.

Arktisten alueiden hyödyntäminen tehostui Neuvostoliiton aikana 1920-luvulta alkaneen nopean modernisaation ja teollistamisen myötä vaikuttaen alueen alkuperäiskansojen elintapoihin sekä arktiseen luontoon (McCannon 1998; Josephson 2014; Bruno 2016). Erityisen voimakkaasti neuvosto aika vaikutti juuri tšuktšeihin, jotka olivat onnistuneet vastustamaan tsaarin valtaa ja säilyttäneet omat tapansa ja lakinsa venäläisten viranomaisten läsnäolosta huolimatta (Forsyth 1992, 143–151). Neuvostoliiton aikana ote alueesta ja alkuperäiskansoista kuitenkin kiristyi. Arktinen alue ja luonto miellettiin hyödyntämättömäksi resurssiksi, joka neuvostoihmisen tuli ottaa haltuunsa (Bolotova 2014), ja ajoittain ”taistelua” arktista luontoa vastaan kuvattiin varsin sotaisankin retoriikan avulla (McCannon 1998, 82–89). Nopean teollistumisen ja modernisaation lisäksi arktisilla alueilla toteutettiin sinnikkäitä valistuskampanjoita, joiden tarkoituksena oli nostaa alkuperäiskansat primitiivisiksi miellettyistä

olosuhteista modernin sivistyksen ja marxilaista materialismia edustavan kommunistisen maailmankuvan piiriin. Tämä tapahtui erityisesti koulutuksen kautta ja kieltämällä haitallisiksi mielletyt kulttuuriset käytänteet, kuten šamanismi (Forsyth 1992; Slezkine 1994). Neuvostovalan mukanaan tuomat muutokset näkyivätkin erityisesti nuoremmassa sukupolvissa luoden alkuperäiskansojen keskuuteen sisäoppilaitoksissa kasvatetun sukupolven, joka ei osannut alkuperäiskansojen kieltä, harjoittaa näiden perinteisiä elinkeinoja tai tuntenut muutenkaan oman kansansa kulttuuria (Slezkine 1994, 379–384). Neuvostoaikana tapahtuneiden muutosten vaikutusta alkuperäiskansojen luontosuhteeseen ja sen heijastumista kirjallisuuteen on tutkittu kuitenkin varsin vähän.

Juri Rytheu kuului niihin Koillis-Siperian alkuperäiskansoja edustaviin kirjailijoihin, jotka astuivat näyttävästi Neuvostoliiton kaunokirjalliselle kentälle 1950-luvulla kansojensa ensimmäisinä *intelligentsijan* edustajina. Kuten suurin osa pohjoisiin alkuperäiskansoihin kuuluvista kirjailijoista, myös Rytheu omaksui tapansa kuvata kansaansa ja kotialuettaan Neuvostoliiton virallisista pohjoisen ja arktisen alueen valloitusta korostavista diskursseista sekä varhaisemmasta venäläisten kirjailijoiden kirjoittamasta aluetta kuvaavasta kirjallisuudesta (Slezkine 1994, 327). Tämän vuoksi Rytheun erityisesti varhaisemman tuotannon voi nähdä noudattavan sosialistisen realismin konventionaalista tapaa kuvata arktisen alueen neuvostokolonisaatiota kertomuksena, jossa bolševikit johdattavat alkuperäiskansojen edustajat koulutuksen, kulttuurin ja materiaalsen hyvinvoinnin pariin.⁴ Rytheun asema alkuperäiskulttuurin ja valtakulttuurin välillä ei ole yksiselitteinen. Vaikka Rytheu vietti lapsuutensa kotonaan tšuktšikulttuurin ja -perinteiden ympäröimänä, sai hän venäläisen koulutuksen, asui koko aikuisikänsä Leningradissa ja kirjoitti suurimman osan tuotannostaan venäjän kielellä.⁵

Siitä huolimatta, että Rytheu on yksi Venäjän tunnetuimmista alkuperäiskansoihin kuuluvista kirjailijoista, on häntä tutkittu suhteellisen vähän. Kirjailijan tuotannolle omistettujen monografioiden (esim. Vlasenko 1988; Rogover & Kolupaeva 2005) lisäksi akateemista mielenkiintoa ovat herättäneet Rytheun teosten genre sekä niissä esiintyvät aikakäsitykset (Kolupaeva 2006; Mørch 2017). Susi Frank (2016) puolestaan tarkastelee Rytheuta neuvostokirjallisuudelle ominaisen monikansallisuuden ideaalin näkökulmasta kiinnittäen huomiota ”monikansallisen neuvostokirjallisuuden” anti-imperialistisen lähtökohdan ja imperialististen käytänteiden väliseen jännitteeseen. Suurinta keskustelua tutkijoiden parissa on herättänyt Rytheun tunnetuin teos *Kun valaat lähtevät* (*Kogda kity uhodjav*, 1975), jossa Rytheu poikkeaa aikaisemmasta realistisesta tyylistään palaten tšuktšien myyttiin omasta alkuperästään ihmisen ja valaan jälkeläisinä. Vaikka tutkijat (Mørch 2014; Hazankovitš 2007) nostavat esille, kuinka teos käsittelee ihmisen ja eläinten välistä suhdetta sekä ekologisia kysymyksiä, ei Rytheun muun tuotannon runsaaseen eläinkuvastoon ole kiinnitetty juurikaan huomiota. Rytheun tuotannon luoma kuva alkuperäiskansojen edustajien ja eläinten välisestä suhteesta ei ole kuitenkaan yksiselitteinen tai tiivistettävissä vain yhteen kaunokirjalliseen teokseen. Rytheun tuotannossa käsitelläänkin runsaasti niitä kulttuurisia ja yhteiskunnallisia muutoksia, joita alkuperäiskansan edustajien ja eläinten välisessä suhteessa Neuvostoliiton aikana tapahtui. Kuten artikkelissa kuitenkin osoitetaan, Rytheun tapa lähestyä näitä muutoksia vaihtelee vuosikymmenten saatossa saaden Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen hyvinkin kriittisiä sävyjä.

Tarkastelen artikkelissani Rytheun teoksissa kuvattua valtakulttuurin saneleman maailmankatsomuksen ja eläinsuhteen omaksumisen tarvetta Gayatri Spivakin (1988) kuvaamana ”episteemisenä väkivaltana”. Episteemisellä väkivallalla Spivak tarkoittaa Foucault’n ajatuksia mukailien länsimaisen yhteiskunnan ja tieteen tapaa vaihtaa alistettuja väestöryhmiä muun muassa sivuuttamalla ja sortamalla näiden tietoa tai tietojärjestelmiä. Keskityn artikkelissani

tarkastelemaan kolmea Ryttheun kirjoittamaa teosta, pienoisromaanina *Harppuunanheittäjä* (*Metateľnitsa garpuna*, 1971) ja romaaneja *Toivon saari* (*Ostrov nadeždy*, 1987) sekä *Surun tähtikuvion alla* (*Pod sozvezdijem petšali*, 2007). Kussakin teoksessa kuvataan keskeisesti neuvostovallan vaikutusta alkuperäiskansojen maailmankuvaan, mikä heijastuu näiden ja eläinten väliseen suhteeseen. Toisaalta kukin teoksista tuo esiin hieman erilaisia näkökulmia suhteessa kolonialismiin ja eläimiin. Teokset on kirjoitettu eri vuosikymmeninä ja eri vuosikymmenten yhteiskunnalliset tilanteet näkyvätkin Ryttheun tavoissa lähestyä aihetta.

Eläimet ja kolonialismi

Eläinten ja kolonialismin väliset yhteydet eivät ole uusi tai ennenkuulumaton tutkimuskohde. Valtaosa kolonialismin ja eläinten välisten yhteyksien tutkimuksesta tarkastelee kuitenkin Amerikan mantereen kolonisaatiota. Huomiota on kiinnitetty siihen, kuinka eurooppalaiset karja- ja kotieläimet vaikuttivat alueen kolonisaatioprosessiin (Crosby 1986; Anderson 2004) ja kuinka kolonialismi, alkuperäisasukkaiden oikeudet ja eläimet kytkeytyvät yhteen pohjoisamerikkalaisissa juridisissa diskursseissa (Kanji 2018). Neuvostoliiton Siperiassa harjoittamaa kolonisaatiota lähestytään tutkimuksessa harvemmin erityisesti eläinnäkökulmasta. Koska pohjoisten alkuperäiskansojen elintavat ovat niin vahvasti sidoksissa erilaisiin eläinlajeihin, sisällytetään eläimet ja eläinsuhteissa tapahtuneet muutokset kuitenkin olennaiseksi osaksi Siperian alkuperäiskansojen kulttuuria käsittelevää etnografista tutkimusta (esim. Anderson 2000; Wiget & Balalaeva 2011).

Koillis-Siperiassa Tšuktšien niemimaalla asuvat tšuktšit ovat perinteisiltä elinkeinoiltaan sisämaassa poronhoitajia ja rannikkoalueilla merinisäkkäiden metsästäjiä samoin kuin rannikkoalueella asuvat jupik-eskimotkin.⁷ Koska alkuperäiskansojen pääasialliset elinkeinot olivat sidoksissa eläimiin, muodostui alkuperäiskansojen edustajille kulttuurisesti merkittävimpiin eläimiin erityinen suhde, joka kytkeytyi kansojen animistiseen maailmankuvaan. Alueen neuvostokolonisaation myötä tapahtuneet modernisaatio, teollistuminen ja kollektivisaatio vaikuttivat kuitenkin alkuperäiskansojen tapaan toimia eläinten kanssa. Šamaanit, jotka olivat tärkeässä asemassa ihmisten ja eläinten välisessä kommunikaatiossa, eivät saaneet enää harjoittaa perinteisiä uhrimenoja. Kollektivisaatio rikkoi porojen ja poropaimenten välisen tiiviin suhteen ja neuvostoliittolainen tuotannon tehokkuuden ihanne sai nuoret metsästäjät luopumaan merinisäkkäiden ja näiden ruhojen ja luiden käsittelyyn liittyneistä perinteisistä ja symbolisesti merkittävistä tavoista kuten pyydettyjen eläinten luiden palauttamisesta takaisin mereen (Forsyth 1992, 369; Kerttula 2000, 133–134). Perinteen ja modernisaation pakottaman uudenlaisen ajattelun välinen ristiriita näkyy myös Ryttheun tuotannossa, jossa alkuperäiskansojen edustajat joutuvat tasapainoilemaan oman maailmankatsomuksensa ja yhteiskunnan asettamien uusien mallien ja normien välillä.

Jälkikolonialistisessa kirjallisuudentutkimuksessa ja kulttuurisessa eläintutkimuksessa eläimiin on kiinnitetty huomiota kolonialististen diskurssien representaatioina. Esimerkiksi Jopi Nyman (2003) tarkastelee sitä, kuinka eläinnarratiivien kautta kirjallisuudessa ilmaistaan rodun, luokan, sukupuolen ja suurvaltiodentiteettien problematiikkaa usein tarkoituksena ylläpitää vallitsevaa sosiaalista järjestystä. Postkolonialistisessa kirjallisuudessa puolestaan erityisesti myyteistä ja kansanperinteestä nousevat eläinhahmot toimivat itserepresentaation välineenä (emt., 8–9). Kolonialismin ja eläinten voidaan nähdä kytkeytyvän yhteen myös eurosentrismin ja antroposentrismin (ihmiskeskeisyyden) sekä rasismien että spesismien (lajisorron) välisten yhteyksien kautta. Kuten Val Plumwood (2003) kirjoittaa, eurooppalaisten harjoittama kolonisaatio perustui antroposentriseen ajatukseen ihmisestä luonnosta erillise-

nä, mikä johti ajatukseen ei-inhimillisen luonnon haltuun ottamisesta ja hyödyntämisestä myös Euroopan rajojen ulkopuolella. Tämä puolestaan johti ajatukseen alkuperäiskansoista luontoon ja eläimiin vertautuvina, epärationaalisina ja primitiivisinä ihmisryhminä, jotka tuli saattaa sivistyksen eli eurooppalaisen kulttuurin piiriin, joka samalla toimi myös ihmisyyden määreenä. Cary Wolfe (2003, 6) puolestaan muistuttaa, että eläimen sulkeminen ihmisyyden ulkopuolelle mahdollistaa niiden luvallisen tappamisen ja johtaa myös siihen, että sama mahdollisuus ulotetaan toisiin ihmisryhmiin luokittelemalla nämä eläimiksi. Graham Huggan ja Helen Tiffin (2010) tarkastelevatkin eläinten ja postkolonialismin suhdetta laajemmassa ekokriittisessä kontekstissa keskittyen juuri antroposentrisen ajattelun ja kolonialististen käytänteiden väliseen yhteyteen.

Edellä esitetyt ajatukset ovat sovellettavissa myös Ryttheun tuotantoon. Vaikka tämän teoksissa ei muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ole varsinaisia eläinhahmoja tai -narratiiveja, ovat eläimet jatkuvasti läsnä osana arktista tilaa ja ympäristöä. Eläimet ovat merkittävä osa alkuperäiskansojen kulttuuria sekä symbolisella, kosmologisella että käytännön tasolla. Samanaikaisesti niistä tulee myös kolonialististen käytänteiden kohteita, kun ne otetaan osaksi luonnon ja eläinten välinearvoa korostavaa kulttuuria. Ryttheun teoksissa voi myös nähdä kuinka alkuperäiskansojen rinnastaminen luontoon ja eläimiin ”takapajuisuuden” ja ”primitiivisyyden” käsitteiden avulla oikeuttaa näitä koskevat kolonialistiset ja jopa rasiset käytänteet.

Šamaanit ihmisten ja eläinten välissä

Kysymys arktisista alkuperäiskansoista, eläimistä ja episteemisestä väkivallasta kiteytyy tarkasteltavissa teoksissa šamaanin hahmoon, joka toimii alkuperäiskansojen oman kulttuurin, valtakulttuurin ja eläinmaailman välisenä leikkauspintana. Tšuktšien ja monien muiden arktisen alueen alkuperäiskansojen perinteessä šamaani oli henkilö, joka muiden tehtävien ohella hoiti myös ihmisten suhdetta ei-inhimilliseen luontoon. Neuvostoliiton valistuskampanjoiden ja antišamanistisen politiikan myötä šamaaneista tuli 1930-luvulla vainottuja kansanvihollisia (esim. Forsyth 1992, 287–290). Tämä näkyi myös kirjallisuudessa, jossa tyyppillisin tapa kuvata šamaaneita oli korostaa näiden vilpillisyyttä ja roolia alkuperäiskansojen jäsenten hyväksikäyttäjänä (Znamenski 2003; Leete 2005).⁸ Tässä suhteessa šamaani onkin neuvostoaikana harjoitetun episteemisen väkivallan henkilöitymä: alkuperäiskansan tiedon välittäjä, joka modernin, ateistisen maailmankuvan tulon myötä muuttuu lainsuojattomaksi. Näin tapahtuu myös tarkastelemissani teoksissa. Šamaanit toimivat niissä ihmisen ja eläimen välisinä viestijöinä ja eläimiin liittyvän kulttuurisen tradition kantajina joutuen tasapainoilemaan oman maailmankatsomuksensa ja kommunistisen ideologian sekä modernin luonnontieteen välillä.

Koska eläimet ovat alkuperäiskansojen tärkein luonnonvara, joista riippuu myös näiden ravinnon saanti, nousevat maailmankatsomukselliset kysymykset esiin nimenomaan suhteessa eläimiin. Erityisesti metsästyksen liittyviä lukuisia tapoja ja rituaaleja, joiden tehtävänä on taata metsästyksen onnistuminen ja tulevien saaliiden turvaaminen kiittämällä meren ja merinisäkkäiden jumalia sekä lepyttelemällä pyydystettyjen eläinten henkiä. *Toivon saari* -romaanissa šamaani Ierok kuvaa näkemystään metsästäjän ja eläimen välisestä suhteesta seuraavanlaisesti:

Ierok selitti Ušakoville: – Me emme tapa karhua, vaan otamme vain sen lihan ja lämpimän turkin. Mutta jääkarhun sielu lähtee jäätikölle, kasvattaa uudelleen lihan ja turkin tullen jälleen oikeaksi, silminnähtäväksi eläimeksi. Se tulee meille ikään kuin vieraaksi ja meidän tulee viihdyttää ja ilahduttaa hyvällä vastaanotolla. Jos se viihtyy meidän luonamme, se palaa varmasti jälleen uuden lihan ja turkin kanssa. (Rytheu 1987, 127.)⁹

Kaikki eläimet eivät ole alkuperäiskansojen maailmankatsomuksessa yhtä merkittävässä asemassa, esimerkiksi venäläisten mukanaan tuomat siat herättävät kaikkiruokaisuudellaan esikimoissa inhotusta. Alkuperäiskansojen omiin kulttuureihin sidoksissa olevat eläimet kantavat puolestaan myös symbolista arvoa. Kysymys šamaanin roolista tšuktši- ja eskimoperinteiden säilyttäjänä nouseekin esiin erityisesti suhteessa tällaisiin kulttuurisesti symbolisiin eläimiin, kuten valaisiin ja jääkarhuihin. Näihin eläimiin liittyvät uskomukset ja säännöt eivät ole pelkkiä toimintatapoja tai metsästyskäytänteitä, vaan ne heijastavat alkuperäiskansojen maailmankatsomusta ja epistemologisia lähtökohtia. Kyseisiin eläimiin liittyvien šamanististen käytänteiden kieltäminen toimiikin episteemisen väkivallan muotona, joka tekee laittomaksi uskonnon harjoittamisen sijaan koko alkuperäiskulttuurin tietojärjestelmän. Kohtaukset, joissa šamaanit harjoittavat rituaaleja valaan tai jääkarhun kanssa kommunikoidakseen, kuvaavat sekä tarvetta saada yhteys näihin eläimiin että tarvetta säilyttää kyseisten rituaalien takana piilevä maailmankatsomus. Šamanististen käytäntöjen kieltämisen lisäksi symbolisiin eläimiin liitetty maailmankatsomus voidaan ”päihittää” hyödyntämällä eläimiin liitettyä animistista näkemystä kuten venäläispäällikkö Georgi Ušakov tekee romaanissa *Toivon saari*. Hän surmaa jääkarhun, jonka saarella asuvat eskimot uskovat olevan saarella vallitsevan pahan hengen ruumiillistuma, ja osoittaa näin sekä symbolisesti että konkreettisesti bolševikkien ylivaltaa henkiolentoihin nähden.

Tarkastelemisiani teoksissa neuvostovallan puolueoppi ja moderni luonnontiede marginalisoivat šamanismin ja sen myötä koko alkuperäiskansojen maailmankatsomuksen. Esimerkiksi *Harppuunanheittäjässä* kolhoosin edustajana toimiva vanha valaanpyytäjätšuktši joutuu toimittamaan šamaanin virkaa, kun tämän nuorempi kollega saa saaliikseen raskaana olevan naarasvalaan. Naarasvalaiden pyytäminen on tšuktšien perinteessä ehdottomasti kielletty, sillä legendan mukaan ”äiti-valaat” ”turvaavat meririistan saannin kaikille rannikoiden asukkaille” (Rytheu 1973, 70). Yhtäältä kohtaus näyttäytyy kritiikkinä tšuktšiperinteen ja -tiedon katoamista kohtaan. Valaan pyydystänyt nuori tšuktši tietää kyllä valaisiin liittyvistä säännöistä, mutta kokemattomuuttaan ja osaamattomuuttaan hän tappaa vahingossa kansakuntaansa symboloivan eläimen. Tilanteen vakavuutta korostaa tieto siitä, että perinteen mukaan tällaiseen hirmutekoon syyllistynyt metsästäjä tulisi surmata valaiden lepyttämiseksi. Toisaalta samainen kohtaus tuo esiin sen sisäisen ristiriidan, jota yritys elää sekä vanhojen normien että yhteiskunnan uusien vaatimusten mukaan tuottaa. Naarasvalaan tappamisen kaltainen onnettomuus edellyttää ongelman ratkaisua vanhojen, uskonnollisten rituaalien keinoin, mutta tällainen ”šamanismiksi” luokiteltava toiminta sotii kolhoosin edustajan poliittista asemaa vastaan. Tilanteen ratkaisu tarjoaa mahdollisuuden säilyttää jalat molemmissa kulttuureissa: illalla vanhat valaanpyytäjät suorittavat valaan lepyttämiseksi tarvittavat uhrit ja seuraavana päivänä kolhoosin edustaja pyytää anteeksi harjoittamaansa šamanismia piirikomitean toimistossa. Anteeksipyyntöä huolimatta vanhusten turvautuminen omiin tapoihinsa osoittaa vastarintaa perinteen tukahduttamista kohtaan ja tarvetta pitää kiinni omasta kulttuurista yhteiskunnan näkemyksestä huolimatta.

Neuvostoliiton antišamanistisen politiikan lisäksi šamaanien edustama animistinen tapa suhtautua eläimiin on ristiriidassa modernin luonnontieteellisen maailmankatsomuksen kanssa. Romaanissa *Surun tähtikuvion alla* maailmankatsomukset joutuvat konkreettiselle törmäyskurssille nuoren šamaanin ja venäläisen biologin välisen konfliktin muodossa. Šamaani on metsästänyt jääkarhun, jonka pää määrätään biologille ”tieteellisiä kokeita varten” (Rytheu 2007, 76). Jääkarhun pää edustaa šamaanille paitsi suhdetta kaadettuun eläimeen niin myös käsitystä ihmisen omasta asemasta koko kosmologisessa järjestyksessä. Jääkarhu on eskimoille arvostettu vieras, joka tuo lahjaksi turkiksen ja lihan. Eläimen pään on määrä valvoa metsästäjän kotona, että lahjaan suhtaudutaan sen edellyttämällä kunnioituksella. Jääkarhun päästä tuleekin šamaanin ja biologin edustamien maailmankatsomusten välinen taistelutanner. Sen sijaan, että šamaani tyytyisi tilanteeseen tai muuttaisi näkemystään, hän varastaa pään biologin varastosta ja suorittaa jääkarhun sielulle tarvittavat lepyttelytoimpiteet. ”Tieteellisen näytepalan” varastaminen ja hyödyntäminen ”villeihin rituaaleihin” johtaa šamaanin karkotukseen, jotta muut eskimot eivät altistuisi ”marksismi-leninismille vihamieliselle vastavallankumoukselliselle šamanistiselle ideologialle” (Rytheu 2007, 97, 93). Šamaanin edustama alkuperäiskansan maailmankatsomus julistetaan paitsi toissijaiseksi niin myös yhteiskunnallisesti haitalliseksi. Laittomaksi julistaminen ja eristäminen toimivatkin romaanissa episteemisen väkivallan äärimmäisenä muotona, jossa alkuperäiskansan tietoa ja kulttuuria ei ainoastaan marginalisoida vaan kielletään täysin.

”Oikeanlainen asenne eläimiin”

Pienoisromaanissa *Harppuunanheittäjä* Rytheu kuvaa ihmisten ja eläinten välisessä suhteessa tapahtuneita muutoksia 1960-luvun lopun Tšukotkassa. Neuvostovalta alueella on vakiintunut ja tšuktši- ja eskimokylien tilalle on perustettu kaupunkeja ja kolhooseja. Alkuperäiskansoihin kuuluvat nuoret on otettu venäläisen koulujärjestelmän piiriin ja venäläisissä kouluissa ja yliopistoissa nämä omaksuvat modernin, teollistuneen yhteiskunnan maailmankatsomuksen. Venäläinen koulutusjärjestelmä toimiikin näkemykseni mukaan pienoisromaanissa institutionalisoituneen episteemisen väkivallan välineenä. Kehitykseen ja edistykseen nojaten hegemonisessa asemassa oleva tietojärjestelmä syrjäyttää alkuperäiskansojen omat epistemologiset näkemykset (vrt. Pratt 1992, 61). Pienoisromaani havainnollistaa alkuperäiskansan nuorten muuttunutta maailmankuvaa suhteessa sukupolvien erilaisiin tapoihin toimia eläinten kanssa. Vanhemmat tšuktšit edustavat alkuperäiskansan omaan maailmankatsomukseen nojaavaa tapaa käsitellä eläimiä. Modernin, teollistuneen yhteiskunnan tavat omaksuneille nuorille eläimistä on puolestaan tullut ennen kaikkea tuotantovälineitä ja raaka-aineita. Toimintatapojen ja asenteiden väliset erot tulevat ilmi eri sukupolvien edustajien välisessä kanssakäymisessä ja nuorten pyrkimyksissä kehittää eläimiin perustuvia tuotantotapoja modernia tiedettä soveltamalla.

Tieteen lisäksi sukupolvien välinen ero suhteessa eläimiin pohjautuu myös kommunistiseen yhteiskuntajärjestelmään. Vanhempaan tšuktšisukupolveen kuuluvat suurten porolaumojen omistajat eivät kollektivisaation alkaessa luovuttaneet porojaan valtiolle, vaan pakenivat tundralle laumoinensa (ks. esim. Forsyth 1992, 339–340). Kulakeiksi leimatuista poron-omistajista tuli šamaanien ohella bolševikkien jahtaamia kansanvihollisia, ja kirjallisuudessa heidät kuvattiin häikäilemättöminä ja julmina riistäjinä, jotka sortivat sekä naisia että heidän alaisuudessaan työskenteleviä köyhiä poropaimenia (Slezkine 1994, 296–297). *Harppuunanheittäjän* päähenkilön, nuoren eläinteknikoksi opiskelleen komsomolilaistšuktšin, isä

on juuri tällainen poronomistaja, joka kieltäytyy luovuttamasta porojaan kollektiiville ja pakenee tundralle. Poronomistajan julmuutta korostaa se, että tiukan paikan tullen hän häättää ylimääräiset vaimonsa ja vastasyntyneen päähenkilön, Maša Tegrynen, keskelle tundraa kuolemaan. Bolševikkien pelastama Maša kieltäytyykin tunnustamasta poronomistajaa isäkseen, vaan pitää todellisina isinään opettajiaan sekä Leniniä. Päähenkilön ja tämän isän välinen ideologinen ero leimaa teoksen sukupolvikokemusta ja sukupolvien välistä eroa suhteessa eläimiin. Sen sijaan, että tavat käsitellä eläimiä pohjautuisivat sukupolvelta toiselle periytyvään alkuperäiskansan omaan tietoon, ne perustuvat päähenkilön henkisten isien tietoon – puolueideologiaan ja moderniin tieteeseen.

Sukupolvien välinen ero eläintenhoitotavoissa nousee pienoisromaanissa esille erityisesti suhteessa turkistarhaukseen ja poronhoitoon. Turkiseläinten pyynti ei ole tšuktšikulttuurille vieras ilmiö, mutta vanhemman sukupolven edustajat vierastavat modernien ja teollistuneiden yhteiskuntien tapaa tarhata eläimiä. Häkeistään ”surullisesti katselevat” turkiseläimet saavat metsästäjät protestoimaan ja jopa laskemaan eläimiä vapaaksi (Rytheu 1973, 22). Metsästäjille ongelma ei ole siinä, että eläimet tapetaan vaan siinä, että vankeudessa eläimiltä riistetään mahdollisuus rehelliseen kamppailuun metsästäjän kanssa. Eläimen ja metsästäjän välillä vallitseva tasa-arvo kuuluu olennaisesti tšuktšimetsästäjien käsitykseen oikeanlaisesta tavasta kohdata eläin. Perustellessaan turkistarhauksen järjestyttä vanhoille metsästäjille Maša nojaa kommunistisen puolueen näkemykseen siteeraten *Magadanskaja pravda* -lehteä, jonka mukaan ”turkistarhaus on maatalouden pidon korkein muoto” (Rytheu 1973, 22). Myöhemmin Maša toteaa myös, että luonnossa turkiseläinten on vaikeampi elää kuin tarhoissa, jossa näille voidaan taata ”paratiisimaiset olosuhteet” (emt., 76).

Koulutuksesta ja luonnontieteelliseen maailmankuvaan perustavasta tiedosta tulee pohja, jonka mukaan turkistarhaus pyritään järjestämään. Kun Maša haluaa uudistaa erään kolhoosin tappiolliseksi osoittautunutta turkistarhatoimintaa, perustaa hän toimenpiteensä ”tieteelliselle pohjalle” (emt., 155). Esitellessään ajatuksiaan piirikomitean venäläiselle pääsihteerille Maša kiteyttää ongelman seuraavanlaisesti: ”Ihmisille täytyy opettaa oikeanlainen asenne eläimiin” (emt., 165). Mašan mukaan turkistarhojen työntekijöiden ongelmaa kuvastaa se, että nämä ovat nimenneet tarhaeläimet tunnustaen sen myötä eläinten subjektiviteetin ja luoden näihin henkilökohtaisen suhteen.¹⁰ Eläimille annetut nimet ovat vieläpä ihmisten nimiä, mikä alleviivaa työntekijöiden tapaa kohdata eläimet henkilöinä. Mašan tapa puhua eläimistä edustaa puolestaan toista ääripäätä, modernia maailmankuvaa, jossa eläimet näyttäytyvät elävien olentojen sijaan ihmisten tarkoitukseen hyödynnettävinä resursseina (ks. esim. Franklin 1999). *Harppuunanheittäjän* päähenkilölle tarhaeläimet ovat tuotantovälineitä, joiden tieteelliseen tietoon perustuvalla hoidolla voidaan maksimoida näiden tarjoama tuotto. Hän vertaakin turkistarhausta metalliteollisuuteen rinnastaen häkkieläimet elollisten olentojen sijasta teräkseen ja muihin jalostettaviin metalleihin (Rytheu 1973, 156).

Tieteellistä tietoa käytetään pienoisromaanissa myös poronhoidon kehittämiseen. Neuvostoliittolaisen eläinlääketieteen rooli poronhoidon uudistajana nousee esille eläinteknikko Muhinin nuoruudenmuisteloissa. Vastavalmistunut nautoihin erikoistunut eläinteknikko lähetetään töihin porotilalle, vaikka hän on nähnyt poroja vain valokuvissa. Varsinainen poronhoidon opettelu tapahtuukin tundralla kokeneiden paimentolaistšuktšien avustuksella. Tässä suhteessa pienoisromaanissa konkretisoituu Ania Loomban (2005, 60–61) huomio, jonka mukaan kolonialistinen tiedontuotanto ”kytkee sisäänsä jatkuvaa neuvottelua alkuperäiskansojen tiedon kanssa tai sen sisällyttämistä” osaksi tuotettavaa tietoa. Vaikka eläinteknikko saa venäläisessä yliopistossa tieteellisen koulutuksen karjanhoitoon, tarvitsee

hän alkuperäiskansan osaamista voidakseen soveltaa kyseistä tietoa tundralla. Kuitenkaan alkuperäiskansan tieto poronhoidosta ei kykene estämään poroprikaatissa tapahtuvaa porojen joukkomenehtymistä. Kesken talven lauhtuva pakkanen sulattaa lumen, mutta uudelleen kiristynyt pakkanen jäädyttää jäkälän kiinni maahan. Porot eivät saa sitä syödyksi, vaan kuolevat nälkään. Tapahtuma saa nuoren eläinteknikon suunnitella ja tämä peräänkuuluttaa tarvetta osoittaa luonnolle ihmisen ylivoimaisuutta: ” – Ei tällaista saisi tapahtua! Täytyy keksiä jotain sellaista, että ihminen olisi tundran todellinen isäntä!” (Rytheu 1973, 162). Ratkaisu löytyy tieteestä, ”uusimmista eläinteknisistä varusteista, kastelulaitteista ja kemiallisista valmisteista” (emt., 163), joiden avulla Muhinin poroprikaati selviää kevästä alueen pienimmillä vasatappioilla. Näin ollen pienoisromaani antaa ymmärtää, että alkuperäiskansan tieto vaatii lisäksi modernia tiedettä ja teknologiaa, jotta ihminen voi nousta voittajaksi suhteessa luontoon ja eläimiin.

Kuten Josephson (2014, 208–215) osoittaa, modernin teknologian ja eläinlääketieteen vieminen tundralle ei ollut useinkaan sellainen menestyskertomus kuin Rytheun *Harppuunanheittäjä* antaa ymmärtää. Suuria, pienillä alueilla pidettäviä porolaumoja vaivasivat sekä huonolaatuisesta ravinnosta johtuvat taudit että muunlaiset epidemiat, joiden edessä tutkijat olivat neuvottomia. Rytheun *Harppuunanheittäjässä* kuvaama tarve soveltaa modernia tiedettä poronhoidon tehostamiseksi heijasteleekin Neuvostoliitossa vallinnutta ajatusta ihmisestä luonnon herrana. Tieteen esittäminen poronhoitoa kehittävänä, positiivisena ilmiönä on myös keino oikeuttaa porolaumojen kollektivisointi ja poronhoidon tuominen alkuperäiskansan käytännöistä modernin yhteiskunnan ehtojen sanelemaksi. Luonnontieteen ulottaminen koskemaan alkuperäiskansan perinteistä elinkeinoa voidaan nähdä Prattia (1992, 31) mukailien kolonialistisena käytäntönä, jossa siirtomaan luonto ilmiöineen sulautetaan tieteen kautta länsimaisen järjestyksen piiriin.

Pienoisromaanin välittämä näkemys vanhemman tšuktšisukupolven tiedosta ei ole kuitenkaan yksinomaan kielteinen tai vähättelevä. Vanhemmat tšuktšit toimivat alkuperäiskansan kulttuurin säilyttäjinä ja välittävät perinteitä venäläisissä kouluissa kasvaneille nuorille. *Harppuunanheittäjän* päähenkilö korostaakin, että tšuktšien legendat ja perinteet ovat olennainen osa alkuperäiskansan historiaa. Pienoisromaanissa näkyy Forsythin (1992, 365) huomio siitä, kuinka toisen maailmansodan jälkeen jopa kannustettiin elvyttämään aikaisemmin tukahdutettuja alkuperäiskansojen perinteitä, kunhan ne irrotettiin šamanistisiksi mielletyistä uskomuksista ja käytänteistä. Vaikka tšuktšien legendat, tanssit ja tavat välitetään nuoremman sukupolven edustajille, teoksessa ne riisutaan siitä maailmankatsomuksesta, johon ne ovat olleet kiinnittyneinä. Hyvänä esimerkkinä tästä toimii kohta, jossa pienoisromaanin päähenkilö suorittaa metsästysretkelle lähteneen miespuolisen ystävänsä apuna kotiin jäävän vaimon perinteisen tehtävän. Tapojen mukaan kotona odottava nainen ”juottaa” miehen saaliiksi saamat eläimet kastamalla niiden kuonon veteen osoittaakseen kunnioitusta eläimen hengelle. Päähenkilölle kyseisen tavan noudattaminen ei liity šamanismiin tai uskoon siihen, että eläimellä olisi sielu, vaan kyse on alkuperäiskansan vanhan tavan säilyttämisestä ja siirtämisestä sukupolvelta toiselle. Vaikka alkuperäiskansan eläimiin liittyvät tavat jäävätkin jossain määrin elämään modernin koulutuksen saaneiden tšuktšien keskuudessa, perinteet menettävät niihin kuuluneen maailmankatsomuksellisen viitekehyksen.

Dialogia vai tietolähteitä?

Alkuperäiskansan perinteisen maailmankatsomuksen ja neuvostoliittolaisen modernin maailmankatsomuksen välillä tasapainoilu leimaa myös 1980-luvun lopulla julkaistun *Toivon*

saari -romaanin kuvauksia ihmisen ja eläimen välisestä suhteesta. Romaani kuvaa 1920-luvun historiallista tapahtumaa, kun venäläinen tutkimusmatkailija Georgi Ušakov perustaa Jäämerellä sijaitsevalle Wrangelin saarelle siirtokunnan mukanaan joukko Koillis-Siperian rannikolla asuneita eskimoita. Siinä missä 1970-luvulla julkaistussa *Harppuunanheittäjässä* ei avata alkuperäiskansan eläinsuhteen takana piileviä maailmankatsomuksellisia kysymyksiä, kuvataan 1987 julkaistussa *Toivon saarella* eskimoiden maailmankatsomusta hyvinkin yksityiskohtaisesti. Tämä heijastelee yleisempää muutosta Neuvostoliiton alkuperäiskansojen edustajien kirjoittamassa kirjallisuudessa: monien muiden pohjoisen pieniin kansoihin (*malotšislennyje narody severa*) kuuluvien kirjailijoiden tavoin Rytheu palasi jo 1970-luvulla hyödyntämään teoksissaan tšuktšilegendoja ja muuta alkuperäiskansan kulttuuriperimää (Barker 1993; Slezkine 1994, 364–371). Aiempaa positiivisempi suhde alkuperäiskulttuureihin heijastuu tapaan, jolla *Toivon saarella* kuvataan eskimoiden maailmankatsomusta. Tämä näkyy myös siinä, että venäläisen tutkimusmatkailijan kanssa keskustelevat nimenomaan eskimoyhteisön šamaanit. 1930-luvun kirjallisuuden suuresta luokkavihollisesta tehdään 1980-luvun romaanissa alkuperäiskansan kulttuurisen tiedon säilyttäjä.

On olennaista huomata, että romaanin tapahtumat sijoittuvat aikaan ennen Neuvostoliiton 1930-luvulla harjoittamaa aggressiivista ”sivistyspolitiikkaa”. Tuolloin neuvostoviranomaiset aloittivat mittavat toimenpiteet alkuperäiskansojen ”takapajuisuuden” nujertamiseksi pyrki- en kitkemään alkuperäiskansojen omaan kulttuuriin viittaavat käytännöt ja korvaamaan ne ”edistyksellisellä” neuvostokulttuurilla (Slezkine 1992). Teoksen sijoittaminen 1920-luvulle mahdollistaa Ušakovin ja eskimoiden välisen vuoropuhelun, jossa myös alkuperäiskansan oma maailmankatsomus ja tieto ympäröivästä luonnosta ja eläimistä näyttäytyvät relevanttina tapana hahmottaa maailmaa. Toisaalta teoksen tapahtuma-aikaan ja kulttuurien väliseen vuoropuheluun voi nähdä sisältyvän myös kritiikkiä 1930-luvulla suoritettua ”valistustyötä” kohtaan. Ušakov korostaa kuinka alkuperäiskansojen maailmankatsomusta tulee lähestyä hienotunteisesti, mutta 1980-luvun lopun lukija tietää, että siihen puututtiin juuri niin ”karkeasti ja tahdittomasti” (Rytheu 1987, 226) kuin mitä tutkimusmatkailija pelkääkin.

Vaikka Ušakovin ja eskimoiden maailmankatsomukselliset keskustelut kuvataan tasa-arvoisina, voidaan Ušakovin kanssa keskustelevia šamaaneja pitää Spivakin (1999, 6) kuvaamina ”tietolähteinä” (*native informant*). Tällainen tietolähde edustaa Spivakin mukaan länsimaisen filosofisen tradition marginalisoimaa hahmoa, jonka kautta filosofia rakentaa sekä itseään että länsimaista subjektia. Käsite ei ole Spivakille vain teoreettinen väline. Lukiessaan intialaisen kirjailijan Mahasweta Devinin novellia ”Pterodactyl, Pura Sahay o Pirtha” (1965) Spivak (emt., 142) määrittelee tällaisiksi tietolähteiksi sellaiset alkuperäiskansojen edustajat, jotka selittävät omaa maailmankatsomustaan valtakulttuurin edustajille. Tilannetta voikin verrata myös Ušakovin ja eskimoiden välisiin keskusteluihin. Sen lisäksi, että romaanin šamaanit voidaan tulkita Spivakin määrittelemiksi tietolähteiksi, koskettaa ilmiö myös Juri Rytheuta itseään. Spivakin (emt., 270) mukaan osa intialaisen eliitin edustajista toimi tietolähteinä länsimaisille ”toisen äänestä” kiinnostuneille intellektuelleille. Vastaavasti Rytheu edustaa kansallista suosiota nauttivana kirjailijana oman alkuperäiskansansa eliittiä, minkä lisäksi hän esittelee teoksissaan kansansa kulttuuriperintöä venäläiselle lukijakunnalle.

On myös syytä muistaa, että alkuperäiskansoille luotu kulttuurieliitti palveli Neuvostoliitossa ennen kaikkea alkuperäiskansojen sivistämistavoitetta toimimalla kansojensa ”tiedostavana etujoukkona” matkalla kohti sivistystä (Slezkine 1994, 180). Näin ollen Rytheun kaksijakoinen tehtävä alkuperäiskansaa edustavana neuvostokirjailijana oli yhtäältä edustaa venäläisen lukijakunnan silmissä oman alkuperäiskansansa kulttuuria ja toisaalta todistaa

valtakulttuurin hyödyllisyyttä alkuperäiskansojen edustajille. Tämän kaksoisroolin voi nähdä heijastuvan Ryttheun tapaan korostaa teoksissaan kulttuurien välistä dialogia ja selittää alkuperäiskulttuuria valtakulttuurin hyväksymien diskurssien avulla. Susi Frank (2016, 206) kritisoikin Ryttheun universalistista tapaa nähdä neuvosto- ja alkuperäiskulttuurit ulkoisista eroista huolimatta toisilleen ”käännettävissä” olevina. Toisaalta Ryttheun tarvetta löytää keskusteluyhteys kulttuurien välille voidaan pitää osoituksena eräänlaisesta kaksoistietoisuudesta (*double consciousness*, ks. Du Bois 1969, 45), sisäisestä ristiriidasta alkuperäiskulttuurin ja valtakulttuurin välillä. Kysymys Ryttheun identiteetistä kahden kulttuurin välissä tasapainoilevana hahmona on kuitenkin moniulotteisuutensa vuoksi oma tutkimusaiheensa ja liian laaja tullakseen kattavasti käsitellyksi tässä artikkelissa.

Toivon saari -romaani havainnollistaa alkuperäiskulttuurin ja valtakulttuurin välisen dialogin ongelmallisuutta ihmisen ja luonnon välistä suhdetta koskevan keskustelun kautta. Avatessaan Ušakoville maailmankatsomustaan eskimot altistavat sen hegemonisen valtakulttuurin tekemille tulkinnoille ja arvottamiselle. Tämä ei välttämättä tarkoita negatiivista tulkintaa alkuperäiskansojen maailmankatsomuksesta. Esimerkiksi Vlasenko (1988, 129–130) kirjoittaa, kuinka *Toivon saaren* kuvaukset alkuperäiskansojen maailmankatsomuksesta esittelevät eskimoiden ympäröivää luontoa koskevaa tietoa. Kyseinen tieto tulkitaan kuitenkin Ušakovin ajatusten kautta hänen pohtiessaan syitä eskimoystäviensä ajatuksille ja toiminnalle. Tämänkaltainen tapa ”oikeuttaa” alkuperäiskansojen maailmankatsomus on ongelmallinen siinä mielessä, että se soveltaa länsimaisia kulttuurisia käsityksiä toisen kulttuurin näkemysten ja tapojen lukemiseen (Said 2011, 22). Tämä johtaa siihen, että toisen kulttuurin maailmankatsomuksesta hyväksytään omaan maailmankatsomukseen sovitettavissa olevat elementit, kun taas itselle vieraat piirteet torjutaan ”takapajuisuuteen” tai ”taikauskoisuuteen” vedoten. Ryttheun romaanissa tätä tyypillisempää on oikeuttaa eskimokulttuurin maailmankatsomus romantisoinnin kautta ”jalon villin” tai ”ekologisen intiaanin” trooppeja mukaillen. Eskimoiden tieto näyttäytyy alkukantaisena ja mystisenä yhteytenä luonnon kanssa, jonka ”sivistynyt” moderni maailma on kehittyessään menettänyt. Takapajuinen tai romantisoitu – alkuperäiskansa näyttäytyy venäläiselle tutkimusmatkailijalle yhtä kaikki kulttuurisena ”toisena”, jota vasten Ušakov peilaa omaa modernia, rationaalista ja tieteellistä maailmankuvaansa (vrt. Said 2011, 47).

Esimerkkinä alkuperäiskansan kulttuurin arvottamisesta länsimaisesta perspektiivistä käsin toimii eskimoiden tapa viettää viisipäiväisiä seremonioita jokaisen kaadetun jääkarhun kunniaksi. Aluksi Ušakov pitää kyseistä tapaa ajanhaaskauksena, joka kieltii alkuperäisasukkaiden luontaisesta laiskuudesta. Ajan mittaan hän päätelee metsästystaun suojelevan alueen eläinpopulaatioita ja takaavan eläinten riittämisen metsästyskaudesta toiseen. Tavan ymmärtäminen edellyttääkin venäläiseltä sen tulkitsemista valtakulttuurissa hyväksyttävien diskurssien avulla. Spivak (1994) pitää alkuperäiskansojen kielen sivuuttamista eräänä näiden hiljentämisen muotona. Vaikka Spivak käyttää esimerkkinään konkreettista kieltä, saman ilmiön voi nähdä tapahtuvan käännettäessä alkuperäiskansan kulttuuria valtakulttuurille ymmärrettäväksi. Molemmissa tapauksissa valtakulttuuri luo käsityksen puheena olevasta ilmiöstä siinä uskossa, että alkuperäiskansa on tullut kuulluksi, vaikka ”toiselle” ei ole luotu diskursiivista tilaa olla oma itsensä. Esimerkki paljastaa myös, kuinka valtakulttuurin arvojen siirtäminen alkuperäiskansan tapoihin johtaa niiden ”kehittämiseen” eli korvaamiseen omilla kulttuurisilla käytännöillä. Ušakov esimerkiksi ymmärtää alkuperäiskansojen tarpeen pitää eläinpopulaatiot elinvoimaisina, mutta näkee eläinkantojen selvittämisen ja niiden koon hallinnan modernin tieteen tehtävinä. Näin ollen alkuperäiskansan kulttuurinen käytäntö

alistetaan kolonialista diskurssia tukevalle luonnontieteelle. Alueen kartoittaminen ei ole kuitenkaan ainoastaan luonnontieteilijöiden tehtävä. Eläinlajien ja luonnon lisäksi Ušakov mieltää myös alkuperäiskansan kulttuurin, tavat ja uskomukset tieteellisen tutkimuksen ja kartoituksen kohteeksi. Alkuperäiskansojen kulttuurista tuleekin venäläispäällikön silmissä samanlainen valkoisen miehen tutkimuskohde kuin alueen luonnosta.

Paluu Toivon saarelle

Vuonna 2007 julkaistussa *Surun tähtikuvion alla* -romaanissa Rytheu palaa *Toivon saarella* kuvaamalleen Wrangelin saarelle. *Surun tähtikuvion alla* sijoittuu Ušakovin lähdön jälkeiseen aikaan 1930-luvulle alkuperäiskansojen kulttuureihin kohdistuvien sivistystoimenpiteiden ja šamaanien vainojen ollessa kovimmillaan. Romaani kuvaa despoottimaisen päällikkö Sementšukin ja tämän alaisuudessa työskentelevien venäläisten toimien tuhoisia seurauksia Wrangelin saaren eskimoiden parissa. Kirjan eskimohahmot ovat pääasiassa tuttuja *Toivon saaren lukijoille* ja jatko-osaa muistuttava asetelma tarjoaa hedelmällisen lähtökohdan 1920-luvun ja 1930-luvun tapahtumien vertailuun. Mikäli venäläisten ja alkuperäiskansan edustajien välit esitetään vielä 1920-luvulla lämpiminä ja molemmin puolin kunnioittavina, 1930-luvulle sijoittuva teos paneutuu maailmankatsomusten ja valta-asetelmien yhteentörmäyksestä aiheutuviin kipukohtiin, alkuperäiskansoihin liitettyihin ennakkoluuloihin sekä eskimoihin kohdistuvaan rasismiin. *Surun tähtikuvion alla* -romaanilla ja muulla 2000-luvun tuotannolla Rytheu ottaa osaa alkuperäiskansojen kohtaloa kriittisesti tarkastelemaan kirjallisuuteen, jonka yksi tunnetuimmista nimistä on hantikirjailija Jeremei Aipin (s. 1948). Rytheun uusimpien romaanien tavoitteena onkin alkuperäiskansojen historian uudelleen-tarkastelu, sillä alkuperäiskansojen 2000-luvun tilanteeseen hän ei ota teoksissaan kantaa.

Surun tähtikuvion alla -romaanissa eskimoiden maailmankatsomukseen kohdistuva epis-teeminen väkivalta kytkeytyy avoimeen rasismiin. Molemmat väkivallan muodot kiinnittyvät alkuperäiskansan eläinsuhteeseen. Yhtäältä se sivuutetaan sitä ymmärtämättä ja toisaalta sen kautta oikeutetaan alkuperäiskansaan kohdistuva syrjintä. Rytheu hyödyntääkin romaanissaan muun muassa Plumwoodin (2003) tekemää havaintoa siitä, kuinka kolonialistiset diskurssit oikeuttavat toiseutettujen väestöryhmien syrjinnän rinnastamalla nämä eläimiin. Rytheun romaanissa eskimoiden tapa elää hyödyntämällä alueen eläimiä sekä ravintona että käyttöesineissä toimii venäläisten silmissä osoituksena näiden alkukantaisuudesta ja kehityttömyydestä:

Ja mitä tuli tasa-arvoon eskimoiden kanssa, sen hän [venäläispäällikkö Sementšuk] tunnusti tietenkin teoriassa... Mutta halusipa hän nähdä sen teoreetikon, joka julistaisi tasa-arvoa sellaisten ihmisten kanssa, jotka asuivat pilaantuneelta, hapantuneelta hylkeenrasvalta lemuavissa eskimomajoissaan, pukeutuivat täitä kuhiseviin taljoihin, elivät aaltojen rannalle heittämistä ajopuista kootun vaivaisen nuotion tai rasvalla toimivan kivilampun valossa ja syleilivät naisia, jotka eivät koskaan peseytyneet... Menkööt tämä tasa-arvotaistelija jälle paleltumaan ja yrittämään turhaan vaania hyljettä tai jääkarhua, palatkoon sitten majaansa, jossa saisi syödäkseen parhaassa tapauksessa puoliraakaa lihaa taikka koirien ruuaksi tarkoitettua kopalhenia.¹¹ (Rytheu 2007, 112.)

Alkuperäiskansan tiivis yhteys ja riippuvaisuus eläinkunnasta yhdistyvät venäläisten silmissä likaisuuteen, pesemättömyyteen ja pelkoon loiseläimistä, minkä vuoksi eskimot

eivät ole tervetulleita syömään ruokalassa venäläisten kanssa tai saunomaan venäläisille tarkoitettussa saunassa. Alkuperäiskansan eläimelliseksi mielletävä primitiivisyys tekee näistä eläinten kaltaisia absoluuttisia ”toisia”. Paikoitellen eskimot ovat venäläisten silmissä arvoltaan jopa eläimiä alempana: heidän kulttuurinsa ja elintapansa eivät kelpaa tieteellisen tutkimuksen kohteeksi toisin kuin alueen merinisäkkäät. Myös eskimoiden säästämät ruokavarastot venäläiset takavarikoivat omien vetokoiriensa ruuaksi. Nälkää näkevät eskimot ovat toisarvoisia koirien rinnalla, joita tarvitaan ympäri saarta kohdistuvien tutkimusretkien mahdollistamiseksi. Venäläisten koirat ovatkin työpanoksellaan osa neuvostoliittolaista arktisen alueen valloitusta, kun taas alkuperäiskansa toimii pikemminkin neuvostoihmisen hyötykäyttöön valjastamana luonnonvarana.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen julkaistussa romaanissa Rytheulla on mahdollisuus osoittaa, kuinka eskimoiden eläinsuhteeseen kohdistuva episteeminen väkivalta johtaa alkuperäiskansan selviytymisen kannalta tuhoisiin seurauksiin. *Surun tähtikuvion alla* -romaanissa venäläispäälyllyksen ymmärtämättömyys ja piittaamattomuus alkuperäiskansan luonnonkierron sanelemaa elämänrytmiä kohtaan riistävät eskimoilta mahdollisuuden valmistautua talven tuloon pyytämällä mursuja lihaksi varastoon. Kuten Virginia Anderson (2004, 32–33) osoittaa Pohjois-Amerikan kolonisaatiota esimerkkinään käyttäen, alkuperäiskansojen eurooppalaisille vieraat tavat hyödyntää eläimiä toimivat eurooppalaisille osoituksena näiden sivistyksen puutteesta. Venäläisten silmissä puolestaan eskimoiden luonnonkierron mukaan ajoittuva metsästyskausi on osoitus näiden laiskuudesta, vaikka historian saatossa muovautunut elämänrytmi on taannut eskimoille mahdollisuuden selvitä sukupolvekseen. Romaanissa lihavarastojen puuttuminen johtaa eskimoiden keskuudessa nälkäkuolemiin, jotka tuovat lukijalle väistämättä mieleen neuvostovallan Ukrainassa 1930-luvulla aiheuttaman nälänhädän, *holodomorin*. Rytheun kuvaama tapaus osoittaa, kuinka tiiviisti eskimokansan eläimiin liittyvät tavat ja tieto ovat yhteydessä näiden selviytymiseen arktisella alueella ja kuinka näiden sivuuttaminen johtaa lopulta alkuperäiskansan tuhoutumiseen.

Myös Patrick Wolfe (2006) rinnastaa alkuperäiskansan kulttuurin ja käytäntöjen tuhoamisen kansanmurhaan. Wolfe (emt., 398) kritisoi Raphael Lemkinin termiä kulttuurinen kansanmurha (*cultural genocide*) siitä, että se luo helposti vastakkainasettelun abstraktin kulttuurisen ja todellisemmaksi määrittyvän biologisen kansanmurhan välille. Wolfe korostaa (emt., 398–399), että ”kulttuuriseen kansanmurhaan” sisältyvien käytäntöjen riistäminen vaikuttaa konkreettisesti alkuperäiskansojen kykyyn selviytyä hengissä – aivan kuten Rytheu osoittaa *Surun tähtikuvion alla* -romaanissaan. Tapa, jolla Rytheu kietoo romaanissa yhteen episteemisen väkivallan, šamaanien karkotuksen, eskimoiden nälänhädän ja venäläisten harjoittaman rasmin osoittaa, kuinka tiiviisti nämä väkivallan ja alistamisen muodot kuuluvat yhteen ja konkretisoituvat suhteessa alueen eläimiin. Arktisen alueen eläimet ja alkuperäiskansan tapa toimia niiden kanssa ovat edellytys paitsi fyysiselle selviytymiselle niin myös kansojen kulttuurisen identiteetin säilymiselle.

Vaikka ihmisen ja eläimen välinen suhde kietoutuu Rytheun teoksissa kysymyksiin tiedosta ja maailmankatsomuksista, Rytheun kirjallisessa äänessä on tapahtunut vuosikymmenten aikana muutoksia suhteessa näihin teemoihin. Rytheun neuvostoaikana kirjoittamissa teoksissa korostetaan alkuperäiskansojen ja neuvostovallan maailmankatsomusten välistä vuoropuhelua. Taustalla häilyy kuitenkin jatkuva tietoisuus alkuperäiskansan maailmankatsomuksen ja tiedon katoavasta luonteesta. Alkuperäiskansojen tieto ja maailmankatsomus näyttäytyvät osana kansojen historiaa, johon teoksissa suhtaudutaan yhtäältä kunnioittavasti mutta toisaalta myös myötäillen neuvostoyhteiskunnan modernisaation ihannetta. Tämä

johtaakin helposti alkuperäiskansojen luontosuhteen romantisointiin ja sen tulkitsemiseen modernin yhteiskunnan arvoja mukaillen. Tällöin esimerkiksi alkuperäiskansojen tavat toimia eläinten kanssa menettävät niihin kytkeytyneen animistisen maailmankuvan ja näyttäytyvät puhtaasti ekologisiin motiiveihin perustuvina käytänteinä. 2000-luvun tuotannossaan Rytheu palaa 1930-luvun tapahtumiin ja alkuperäiskansoihin kohdistuneeseen ”sivistyspolitiikkaan” korostaen alkuperäiskansan kulttuuriin ja tietoon puuttumisen väkivaltaista luonnetta. Tämä näkyy myös Rytheur tavassa kuvata alkuperäiskansojen suhdetta eläimiin, jossa käytännön tarpeen rinnalle nousee eläinten kulttuurinen merkitys. Kuten Rytheur viimeiseksi romaaniksi jäänyt *Surun tähtikuvion alla* osoittaa, tšuktšien ja eskimoiden tavat toimia eläinten kanssa ovat muutakin kuin pelkkiä toimintamalleja. Ne ovat olennainen osa alkuperäiskansojen kulttuurista identiteettiä ja ne heijastavat alkuperäiskansojen maailmankatsomusta ja näkemystä kosmologisesta järjestyksestä.

Viitteet

- 1 Artikkelin on kirjoitettu osana Suomen Akatemian rahoittamaa The Changing Environment of the North -projektia (hankenumero SA307840).
- 2 Vaikka käytän tässä artikkelissa termiä ”eläimet” eläintutkimuksessa usein käytetyn termin ”ei-inhimilliset eläimet” sijaan, jaan jälkimmäiseen termiin kytkeytyvän ajatuksen ihmisestä yhtenä eläinlajina muiden joukossa. Olen päättänyt kuitenkin tähän, jotta en termivalinnoillani toisi Rytheur teosten luentaan sellaisia lisämerkityksiä, joita niistä itsestään ei voi päätellä.
- 3 Tästä keskustelusta ks. erityisesti Smola & Uffelmann 2016.
- 4 Yuri Slezkine (1994, 292–293) kutsuu tämänkaltaista juonirakennetta nimellä ”pitkä matka” (*long journey*). Käsitteellä hän viittaa sosialistisen realismin luomaan narratiiviin, jolla kuvataan alkuperäiskansojen harppausta kivikautiseksi mielletystä takapajuisuudesta kommunistien tarjoamiin ”sivistyneen maailman” olosuhteisiin. Rytheurta Slezkine (emt., 364) kutsuukin tällaisten ”pitkien matkojen” kirjoittamisen mestariksi.
- 5 Kulttuurien välisestä suhteesta Rytheur tuotannossa ks. Barker 1993.
- 6 Kiitos käsitteen tuomisesta tietoisuuteeni kuuluu Jopi Nymanille.
- 7 Rytheu itse kuului nimenomaan rannikolla eläviin tšuktšeihin, mutta kaunokirjallisessa tuotannossa hän ei tee suurtakaan eroa rannikolla asuvien tšuktšien ja eskimoiden kulttuurien välille. Rannikolla asuvat eskimo- ja tšuktšiyhteisöt olivat todellisuudessaakin tiiviisti tekemisissä sekä keskenään että paimentolaisten kanssa ja yhteisöjen välisten avioliittojen ohella merkittäväksi tekijäksi muodostui rannikkokylien ja poronhoitajayhteisöjen välinen kaupankäynti (Krupnik & Chlenov 2013, 134–150). Tšuktšit ja eskimot elivät omissa kyläyhteisöissään, kunnes *sovhoosien* perustaminen johti sekä poronhoitaja- että rannikkotšuktšien ja eskimokylien yhdistämiseen (emt., 294–296; Forsyth 1992, 366–367).
- 8 Rytheur tuotannossa antagonistit eivät ole tyypillisesti samaaneja vaan suurien porolaumojen omistajia, kuten Loke romaanissa *Pienten jänisten laaksossa* (*V doline malenkyh zaitšikov*, 1962), tai *Kuuraa kynnyksellä* (*Inej na poroge*, 1970) -romaanin Armagyrgin ja tämän kaima romaanissa *Ikiroudan loppu* (*Konetš vetšnoi merzloty*, 1977). Myös alueella toimivat amerikkalaiset kauppiaat kuvataan Rytheur teoksissa poikkeuksetta alkuperäiskansoja petkuttavina roistoina.
- 9 Kaikki artikkelissa esiintyvät käännökset ovat omiani.

- 10 Turkistarhan työntekijöiden etninen tausta ei käy Rytheun tekstistä suoraan ilmi, mutta koska päähenkilö pohtii aikaisemmin mielessään tšuktšimetsästäjien alanvaihtoa turkistarhaukseen, on oletettavaa, että mainitut työntekijät ovat tšuktšeja.
- 11 *Kopalhen* on kesän aikana maakuopassa fermentoitunutta merinisäkkään lihaa, jota arktisten alueiden asukkaat syövät talven aikana. Romaanissa venäläispäällikkö Sementšuk ottaa nimenomaan eskimoiden edellisvuotiset *kopalhen*-varastot koiriensa ruuaksi.

Kirjallisuus

- Anderson, David G. (2000), *Identity and Ecology in Arctic Siberia: The Number One Reindeer Brigade*. Oxford: Oxford University Press.
- Anderson, Virginia (2004), *Creatures of Empire: How Domestic Animals Transformed Early America*. Oxford: Oxford University Press.
- Barker, Adele (1993), The Divided Self: Yuri Rytkheu and Contemporary Chukchi Literature. – *Between Heaven and Hell: The Myth of Siberia in Russian Culture*. Eds Galya Diment & Yuri Slezkine. New York: St. Martin's Press, 215-226.
- Bolotova, Alla (2014), *Conquering Nature and Engaging with the Environment in the Russian Industrialized North*. Academic Dissertation. University of Lapland.
- Bruno, Andy (2016), *The Nature of Soviet Power: An Arctic Environmental History*. New York: Cambridge University Press.
- Crosby, Alfred (1986), *Ecological Imperialism: Biological Expansion of Europe, 900–1900*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Du Bois, W. E. B. (1969), *The Souls of Black Folk*. New York: The New American Library.
- Forsyth, James (1992), *A History of the Peoples of Siberia: Russia's North Asian Colony 1581–1990*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Frank, Susi K. (2016), “Multinational Soviet Literature”: The Project and Its Post-Soviet Legacy in Iurii Rytkheu and Gennadi Aigi. – *Postcolonial Slavic Literatures after Communism*. Eds Klavdia Smola & Dirk Uffelman. New York: Peter Lang, 191–218.
- Franklin, Adrian (1999), *Animals and Modern Cultures: a Sociology of Human-Animal Relations in Modernity*. London: Sage.
- Hazankovitš, Julija (2007), Na poroge haosa. Žanrovaja spetsifika sovremennoi legendy Ju. Rytheu ”Kogda kity uhodjat”. – *Tšukotskaja literatura. Materialy i issledovanija*. Sost. Vjatšeslav Ogryzko. Moskva: Literaturnaja Rossija.
- Hønneland, Geir (2017), *International Politics in the Arctic: Contested Borders, Natural Resources and Russian Foreign Policy*. London: I.B. Tauris.
- Huggan, Graham & Tiffin, Helen (2010), *Postcolonial Ecocriticism: Literature, Animals, Environment*. London: Routledge.
- Josephson, Paul R. (2014), *The Conquest of the Russian Arctic*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kanji, Azeezah (2018), Colonial Animality: Constituting Canadian Settler Colonialism through the Human-Animal Relationship. – *Critical Epistemologies of Global Politics*. Eds Marc Woons & Sebastian Weier. Bristol: E-International Relations Publishing, 63–78.
- Kerttula, Anna M. (2000), *Antler on the Sea: the Yup'ik and Chukchi of the Russian Far East*. Ithaca: Cornell University Press.
- Kolupaeva, Marina Viktorovna (2006), *Problematika i žanrovoje svojeobrazije romanov Jurija Rytheu 80-h godov XX veka. Avtoreferat*. Rossiski gosudarstvennyi pedagogičeski universitet imeni A. I. Gertsena. Sankt-Peterburg, 30.1. <https://search.rsl.ru/en/record/01003259611>
- Kraska, James (ed.) (2011), *Arctic Security in an Age of Climate Change*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Krupnik, Igor & Chlenov Michael (2013), *Yupik Transitions. Change and Survival at Bering Strait, 1900–1960*. Fairbanks: University of Alaska Press.
- Leete, Art (2015), Reconsidering the Role of Shamans in Siberia during the Early Soviet Era. – *Shaman* 23:1–2, 61–80.
- Loomba, Ania (2005), *Colonialism/Postcolonialism* (2nd edition). London: Routledge.
- Massey, Doreen (2005), *For Space*. London: SAGE.
- McCannon, John (1998), *Red Arctic: Polar Exploration and the Myth of the North in the Soviet Union, 1932–1939*. New York: Oxford University Press.
- Mørch, Audun (2014), The Chronotope of the Promordial: Yuri Rytkeu's *When the Whales Leave*. – *Nordlit* 32, 17–32. <https://doi.org/10.7557/13.3078>.
- Mørch, Audun (2017), Between the Primordial, the Modern and the Post-Modern: The Chukchi Writer Yuri Rytkeu. – *Arctic Modernities: The Environmental, the Exotic and the Everyday*. Eds Heidi Hansson & Anka Ryall. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholar Publishing, 213–231.
- Nyman, Jopi (2003), *Postcolonial Animal Tale from Kipling to Coetzee*. New Delhi: Atlantic Publishers & Distributors.
- Plumwood, Val (2003), Decolonizing Relationships with Nature. – *Decolonizing Nature: Strategies for Conservation in a Post-Colonial Era*. Eds William H. Adams & Marin Mulligan. London: Earthscan, 51–78.
- Pratt, Mary Louise (1992), *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*. London: Routledge.
- Ray, Sarah J. & Maier, Kevin (eds) (2017), *Critical Norths. Space, Nature, Theory*. Fairbanks: University of Alaska Press.
- Ryall, Anka, Schimanski, Johan & Waerp, Henning Howlid (eds) (2010), *Arctic Discourses*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Rogover, E. S. & Kolupaeva, M. V. (2005), *Tvortšestvo Jurija Rytkeu*. SPB: Šaton.
- Rytkeu, Juri (1973), *Metatel'nitsa garpuna*. Moskva: Molodaja gvardija.
- Rytkeu, Juri (1987), *Ostrov nadeždy. Roman*. Moskva: Sovremennik.
- Rytkeu, Juri (2007), *Pod sozvezdijem petšali. Roman*. Sankt-Peterburg: Nedra.
- Said, Edward W. (2011), *Orientalismi*. Suom. Kati Pitkänen. Helsinki: Gaudeamus.
- Slezkine, Yuri 1992. From Savages to Citizens: The Cultural Revolution in the Soviet Far North, 1928–1938. – *Slavic Review* 51:1, 52–76. <https://doi.org/10.2307/2500261>.
- Slezkine, Yuri (1994), *Arctic Mirrors. Russia and the Small Peoples of the North*. Ithaca: Cornell University Press.
- Smola, Klavdia & Uffelman, Dirk (2016), Postcolonial Slavic Literatures after Communism: Introduction. – *Postcolonial Slavic Literatures after Communism*. Eds Klavdia Smola & Dirk Uffelman. New York: Peter Lang, 9–25.
- Spivak, Gayatri C. (1988), Can the Subaltern Speak?. – *Marxism and Interpretation of Culture*. Eds Cary Nelson & Larry Grossberg. Chicago IL: University of Illinois Press, 271–313.
- Spivak, Gayatri C. (1994), Responsibility. – *boundary 2* 21:3, 19–64. <https://doi.org/10.2307/303600>.
- Spivak, Gayatri C. (1999), *A Critique of Postcolonial Reason: Toward a History of the Vanishing Present*. Cambridge: Harvard University.
- Thompson, Ewa (2000), *Imperial Knowledge: Russian Literature and Colonialism*. Westport: Greenwood Press.
- Vlasenko, Aleksandr (1988), *Juri Rytkeu*. Moskva: Sovetskaja Rossija.
- Wiget, Andrew & Balalaeva, Olga (2011), *Khanty, People of the Taiga: Surviving the Twentieth Century*. Fairbanks: University of Alaska Press.
- Wolfe, Cary (2003), *Animal Rites: American Culture, the Discourse of Species, and Posthumanist Theory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wolfe, Patrick (2006), Settler Colonialism and the Elimination of the Native. – *Journal of Genocide Research* 8:4, 387–409. <https://doi.org/10.1080/14623520601056240>.
- Znamenski, Andrei A. (2003), *Shamanism in Siberia: Russian Records of Indigenous Spirituality*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Venäläis-suomalainen kulttuurivaihto ja mystinen Herra Grosswald

Valeuutiset eivät ole yksin meidän aikamme mediailmiö. Sanomalehdistössä levisi perusteettomia tai tarkistamattomia huhuja, juoruja, piloja, valheita ja mystifikaatioita 1800-luvulla tämän tästä. Pietarin venäläinen sanomalehdistö näyttää keksineen omiin tarpeisiinsa 1870-luvulla pietarinsuomalaisen kääntäjä- ja välittäjäpersoonan nimeltä herra Grosswald, jonka väitettiin suomentaneen muun muassa Krylovia, Puškinia, Turgenevia ja Ostrovskia sekä osallistuneen muutenkin venäläis-suomalaiseen kulttuurivaihtoon esimerkillisenä keisarikunnan lojaalina alamaisena. Herra Grosswaldia tai tämän suomennoksia ei kuitenkaan kukaan ole nähnyt, joten hän ja hänen tuotoksensa jäivät viittauksiksi vailla todellisuuspohjaa. Suomalaiset sanomalehdet kierrättivät ja kommentoivat pietarilaislehtien sisältämiä suomalaisia lukijoita kiinnostavia uutisia, myös herra Grosswaldia koskevia mainintoja. Lopulta suomalaistoimitukset päätyivät kuitenkin epäilemään herra Grosswaldin olemassaoloa. Teen artikkelissani kirjallisuushistoriallisen ja kontekstualisoivan lähiluvun herra Grosswaldia käsittelevistä sanomalehti uutisista ajalta 1875–1892.

Tomi Huttunen

Venäläisen kirjallisuuden suomennoshistorian alkutaival on aiemmassa tutkimuksessa tulkittu verkkaiseksi ja myöhäsyntyiseksi. Jos lammilainen kirjailija Fredrik von Platen (1790–1868) oli kääntänyt Puškinia ruotsiksi suoraan venäjältä (ei siis esimerkiksi ranskan välityksellä) niinkin varhain kuin vuonna 1825, löytyvät varhaisimmat venäläisen kirjallisuuden suomennokset nykytietämyksen varassa 1840-luvulta. Venäläistä kirjallisuutta alettiin suomentaa aktiivisemmin vasta 1880-luvulla. Varhainen suomennoshistoria edellyttää yhä täydentävää taustoitusta,¹ sillä tuo historia sisältää epätasällisyyksiä, väärinkäsityksiä ja virheitä. Suurena puutteena voi pitää sanoma- ja aikakauslehdistössä ilmestyneen kaunokirjallisuuden historiaa, sillä se on kirjoittamatta. Kansalliskirjaston digitoiman sanoma- ja aikakauslehtiaineiston

avulla tämä työ helpottuu huomattavasti, ja samalla paljastuu odottamattomia ilmiöitä ja toimijoita, kuten tämän artikkelin aiheena oleva arvoituksellinen herra Grosswald.

Grosswaldin nimi ilmestyi Pietarin venäjänkielisen sanomalehdistön sivuille 1870-luvun puolivälissä ja päättyi suomalaislehdistön tietoon levittäen samalla vuoteen 1892 jatkunutta omalaatuista kertomusta kirjallisesta ja kulttuurisesta välittäjähahmosta Suomen ja Venäjän välillä. Kuten pyrin artikkelissani osoittamaan, tämän välittäjähahmon olemassaolo on kuitenkin asetettava kyseenalaiseksi. Sen sijaan hänen funktionsa on kiinnostava Suomen ja Venäjän suhteiden kannalta, sillä kysymys Suomen, suomalaisten ja suomensukuisten lojaaliudesta Venäjän keisarikuntaa kohtaan vaikuttaa olleen Grosswaldin erillisiä ilmaantumisia yhdistävä aatteellinen viitekehys. Grosswaldin hahmo ilmestyy poikkeuksetta pikku-uutisissa, mitä ilmeisimmin palstantäyhteiksi kirjoitetuissa jutuissa, joita sanomalehdet päivittäin tarvitsivat. Ilmiö on sinänsä marginaalinen, mutta toistuvuutensa ja historiallisen kontekstinsa johdosta venäläisen kirjallisuuden varhaisimman suomennoshistorian näkökulmasta mitä kiinnostavin. Tämän vuoksi teen seuraavassa kirjallisuushistoriallista ja kontekstualisoivaa lähilukua niistä tarinoista, jotka herra Grosswaldia käsittelevistä sanomalehtiuutisista keriytyvät. Sikäli kun itse Grosswald osoittautuu viittaukseksi vailla todellisuuspohjaa, historiallinen tutkimus voi kohdistaa huomionsa vain niihin kehyksiin, joissa hänen kulloinenkin esiintymisensä tapahtuu. Lähtökohtaisena kehyksenä toimii venäläisen kirjallisuuden ensimmäisten suomennosniteiden historia.

Kysymys ensimmäisestä suomennosniteestä

Hyvin ymmärrettävistä syistä Venäjän kansallisrunoilija Aleksandr Puškinin pienoisromaanin *Kapteenin tytär* on perinteisesti mutta virheellisesti pidetty erillisjulkaisuista ensimmäisenä venäläisen proosan suomennoksena. Se ilmestyi joulukuussa 1876 Karl Gustaf Samuli Suomalaisen (”Samuli S.”, 1850–1907) käännöksenä. Julkaisuajankohdan vahvistaa esimerkiksi kustantaja Waldemar Churbergin 6.12.1876 julkaisema sanomalehtimainos, jossa tuoretta käännöstä kaupiteltiin rinnan kirjallisesti hyvin tuotteliaan Samuli Suomalaisen muiden julkaisujen kanssa. Pietarilaissyntyisen Samuli Suomalaisen, monialaisen sivistystoimijan (ks. Tiitinen 1972; Kivistö & Paloposki 2007; Paloposki 2018), rooli venäläisen kirjallisuuden suomennoshistoriassa on kiistämättömän tärkeä. Paitsi Puškinia, hän suomensi Gogolia, Turgenovia, Tolstoita, Korolenkoa ja Gorkia. Eläkkeelle jäätyään hän omistautui tyystin kaunokirjallisuuden kääntämisenelle ja saatuaan valmiiksi Turgenovin *Isät ja pojat* sekä Tolstoin *Jumalallista ja inhimillistä eli vielä kolme kuolemaa* hän oli vielä ryhtymässä suomentamaan tuon ajan uusinta venäläistä kirjallisuutta.² Tämä käy ilmi kirjeestä vuodelta 1907, jolloin hänen ystävänsä taiteilija, toimittaja ja käsikirjoittaja Sergei Životovski (1869–1936) suositeli, että Samuli Suomalainen suomentaisi Andrejevia, Kuprinia, Nemirovitš-Dantšenkoa ja Pisemskiä. Valitettavasti Suomalainen kuoli jo saman vuoden keväänä, eikä tämä sen aikaisen nykykirjallisuuden suomennoshanke koskaan toteutunut.³

Kapteenin tytär ei kuitenkaan ollut aivan ensimmäinen erillisjulkaisu suomennosnide, sillä jo keväällä 1876 ehti ilmestyä Jyväskylässä Weilin & Göösin kirjapainossa Ivan Turgenovin pienoisromaanin *Ravintola tien syrjässä* (*Postojaly dvor*). Kirjapainon toinen perustaja Aleksandr Georg Weilin (1823–1889) oli lähtöjään viipurilainen venäjän kielen opettaja, joka oli opiskellut myös stipendiaattina Kazanissa 1847–49. Hän oli perustanut Jyväskylään kirjakaupan ja yhdisti yritystoimintansa Karl Gustaf Göösin (1837–1917) kanssa syksyllä 1872. On toki mahdollista, että Weilin itse teki käännöksen. Se julkaistiin vuoden 1876

alussa saman yrityksen painaman sanomalehti *Keski-Suomen* jatkokertomuksena,⁴ mutta toistaiseksi suomentajasta ei ole varmuutta, eikä Samuli Suomalainenkaan mainitse kääntäjää kirjasta tekemässään arvostelussa (Suomalainen 1876, 218–219).⁵ Noina vuosina Turgenevin kertomuksia ilmestyi suomalaislehdissä sekä suomeksi että ruotsiksi, ja näin hänestä tuli ensimmäinen tunnettu venäläinen kirjailija Suomessa (Karhu 1964, 47–48; Hellman 2008, 59–67). Vuonna 1872 oli ilmestynyt ensimmäisenä Turgenev-suomennoksena pidetty kertomus ”Laulajat” (”Pevtsy”), joka julkaistiin *Kirjallisen Kuukauslehden* sivuilla. Se saattaa tosiaan olla ensimmäinen julkaistu Turgenev-suomennos, joskin senkin suhteen on syytä pitää vielä mieli avoimena. Nimittäin kirjailijanimellä Suonio tunnettu fennomaani Julius Krohn (1835–88), tuolloin Helsingin yliopiston suomen kielen ja kirjallisuuden dosentti, oli oikeissa julkaista Turgenevin kertomuksen ”Onneton” (”Nestšastnaja”) suomeksi osana Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuoden 1870 *Novellikirjasto*-sarjaa, mikä käy ilmi sarjan vihkojen takakansista.⁶ Tuo sarja tuli kuuluisaksi ennen muuta siitä, että siinä julkaistiin ensi kertaa Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä* juuri samaisena keväänä 1870. Kun sitten Julius Krohn perusti vuonna 1873 viikkolehti *Suomen Kuvalehden*, hän toi heti lehtensä kolmanteen numeroon käännökset Turgenevin kertomuksista ”Pjotr Petrovitš Karatajev” (Turgenev 1873a) ja ”Ligov” (Turgenev 1873b). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ”keskustelemuksissa” eli pöytäkirjoissa ei ole mainintaa Turgenev-käännöksestä, eikä se ole päätynyt myöskään J.V. Snellmanin vuonna 1870 tekemään käännöskirjallisuuden suunnitelmaan (ks. Sulkunen 2004, 160–161).

Ensimmäisistä Turgenev-suomennoksista puhuttaessa on tärkeää mainita myös Edward Wilhelm Palanderin (1845–1914; vuodesta 1907 Suolahti) nimi, sillä lähestyttyään Euroopassa mainetta niittänyttä venäläiskirjailijaa kirjeitse hän sai lopulta saksankielisen vastauksen, jossa Turgenev antoi luvan kertomustensa suomentamiseen. Maaliskuulle 1882 päivätyyn kirjeeseen on liittynyt etenkin venäläisessä Turgenev-tutkimuksessa sitkeitä väärinkäsityksiä. Kirjeen vastaanottaja E. W. Palander ei suinkaan ollut ruotsalainen lehtimies (vrt. Mostovskaja 2003, 441 ja Varentsova 2016, 182), vaan Inkerin Kupanitsan kylässä syntynyt hämeenlinnalainen lyseon venäjän ja saksan kielen opettaja sekä Helsingin yliopiston venäjän kielen ylimääräinen lehtori (ks. Hellman 2008, 64–67). Hän julkaisi paitsi venäläisen ja saksalaisen kirjallisuuden koululukemistot, myös ensimmäisen Suomessa painetun venäläisen kirjallisuuden historian ja toimi myös *Hämeen Sanomien* toimittajana.⁷

Turgenev-suomentaja, jolle kirjailija antaa kirjeessä julkaisuluvan, ei suinkaan ollut kuulu kirjailija Juhani Aho, kuten virheellisesti on tulkittu (vrt. Turgenev 1968, 215), vaan Palanderin oppilas Hämeenlinnan lyseosta, Karl Severin Ahonius (1860–1937), joka hakeutui venäjän opintoihin Helsingin yliopistoon ja josta sittemmin tuli Helsingin ruotsalaisen lyseon rehtori. Ahonius kertoo julkaisemattomissa muistiinpanoissaan,⁸ kuinka Palander nimenomaan yli puhui vasta valmistuneen ylioppilaan kääntämään Turgenevia ja lupautui myös kirjoittamaan kirjailijalle Pariisiin henkilökohtaisen kirjeen tiedustellakseen käännöslupaa. Turgenevin kirjeen Ahonius ripusti seinälleen kultakehyksiin ja ryhtyi toimeen suomentaen sekä *Asjan* että *Kolme kohtausta*, jotka ilmestyivät omina niteinään ja saivat myötäsukkaiset maininnat Arvid Genetziltä *Valvoja*-lehdessä. Seuraavana vuonna Ahonius (nimimerkillä Auramo) julkaisi myös kertomukset *Ensi Lempi* sekä *Aattona*. Turgenev-käännöstensä ansiosta Ahonius sai rohkaisua venäjän-opintoihinsa ja hakeutui stipendiaatiksi Venäjälle syksyllä 1885.

Mystinen kääntäjä ilmestyy

Venäläisen kirjallisuuden suomennosten varhaishistoria kulkee erottamattomasti rinnan sanomalehdistön kiihkeän kehitysvaiheen kanssa. On hyvä muistaa, että esimerkiksi Toppelius, joka toimitti *Helsingfors Tidningar* -sanomalehteä 1840- ja 1850-luvuilla, käytti säännöllisesti lähteenään laajaa kansainvälistä aineistoa lehdistä, kuten *St. Petersburgische Zeitung*, *Post- och Inrikes Tidningar*, *Augsburger Allgemeine Zeitung*, *Journal de St. Pétersbourg*, *L'Indépendance Belge*, *La Presse*, *Le Siècle* tai *Journal des Débats* (Nivala, Salmi & Sarjala 2018, 11–12). Faktojen pitävyys ei suinkaan ollut tuon ajan journalistiikassa etusijalla, sillä tiedon leviäminen oli paljon tärkeämpää. Niinpä sanomalehdet levittivät kuulopuheita, huhuja ja juoruja, joita toiset lehdet puolestaan kierrättivät. Jos sanomalehtiä oli vuonna 1860 Suomessa 17 nimekettä, oli niitä vuonna 1889 jo kolminkertainen määrä eli 52. Ja jos vuonna 1860 suomalaisten sanomalehtien yhteislevikki oli alle 13 000, niin vuonna 1885 levikin on laskettu olleen jo yli nelinkertainen, yli 56 000 kappaletta. (Ks. Tommila 1988, 280–288.) Tämän mittakaavan kasvu ei voinut olla vaikuttamatta myös kirjailijoiden, kääntäjien ja kustantajien elantoon ja toimintaan, niinpä he useimmiten olivat muiden toimiansa ohella sanomalehtialalla. Kaikki edellä mainitsemani toimijat, venäläisen kirjallisuuden välittäjät Suomalainen, Palander ja Krohn olivat sanomalehtimiehiä – toimittajina kunnostautuivat myös esimerkiksi kirjailijat Minna Canth, Juhani Aho, K.A. Tavaststjerna ja Kaarlo Kramsu.

Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että suomennosten varhaishistorian tutkimuksen korvaamattomaksi avuksi tulevat tänä päivänä myös Kansalliskirjaston digitoituidet sanomalehti- ja aikakauslehtiaineistot. Niiden ansiosta törmäämme esimerkiksi 1870- ja 1880-lukujen suomalaisissa sanomalehdissä toistuvasti mainintoihin arvoituksellisesta Pietarin kaupungissa toimineesta suomalaisesta väitetystä kulttuurivaikuttajasta ja kääntäjästä, herra Grosswaldista. Mutta oliko herra Grosswald olemassa vai ei? On useita syitä olettaa, että herra Grosswald oli jonkun keksintö ja että hänet keksittiin nimenomaan Pietarin sanomalehtimaailmassa 1870-luvulla, todennäköisesti pietarilaisen sanomalehden *Novostin* piirissä. Ensimmäisen kerran hän ilmestyy *Novostin* sivulle (aikakaudelle tyypillisessä sukunimen lyhennyksessä muodossa ”Gr–”) 31. toukokuuta vuonna 1875. Lehden etusivulla ilmestyi pikku-utinen siitä, että Ivan Krylovin faabeleita käännetään ensi kertaa suomen kielelle:

Krylovin faabelien käännös. Meille kerrotaan, että hra Gr–, kotiseutumme erään kylä-koulun opettaja, on saanut valmiiksi ja saattaa julkaistavaksi käännöksen Ivan Krylovin koottuja eläintarinoita suomen kielelle. Käännös sisältää myös kirjailija Krylovin lyhyen elämäkerran. Samalla meille ilmoitetaan, että samainen hra Gr– on koonnut merkittävän määrän suomalaisia legendoja ja lauluja, jotka hän aikoo myös julkaista venäjän kielelle käännettynä. Suomen kieltä hyvin tuntevien tahojen mukaan Krylovin käännökset on tehty erittäin hyvin, äärimmäisen taidokkain säkein. (Novosti 1875, 1.⁹)

Uutiselle tyypillisiä muotoiluja ovat ilmaisut, kuten ”meille kerrotaan” (nam govorjat) ja ”meille ilmoitetaan” (nam soobštšajut), jotka ovat hyvin tavallisia näennäisperusteluja moisille pikku-uutisille tuon ajan *Novostin* sivuilla ja tulevat kronikkapalstojen tavaramerkeiksi pietarilaislehdissä tulevana vuosikymmeninä. *Novosti* oli vuonna 1871 perustettu skandaalilehdeksiin haukuttu aviisi, joka ei läheskään aina pitäytynyt hyvässä journalistisessa tyylissä ja joka viljeli myös perusteettomia juoruja aikalaislukijoiden tuntemista tapahtumista (ks. Sonina 2004, 88). Tällöin lehden päätoimittajana oli Julius Schreier (1835–87), myös

pietarilaisten ”reporttereiden kuninkaaksi” tituleerattu värikäs persoona. Puolalaissyntyinen Schreier työskenteli Pietariin saavuttuaan vuodesta 1869 sisäasiainministeriössä, mutta sanomalehtimaailmassa hänet tunnettiin kyseenalaisista metodeistaan sekä siitä, että hän tarjosi lehdessään kanavan poliisiviranomaisille ajankohtaisten uutistapahtumien valottamiseen. *Novostissa* julkaistiin hänen aikanaan runsaasti epäilyttäviä tai tuulesta temmattuja uutisia, ja paatuneen oloisen Schreierin kyynistynyt kysymys ”kuka edes uskoo lehtimiehen kunniasanaan?” on jäänyt elämään hänen kuolemattomana tokaisunaan.¹⁰ (Stepanov 2017, 132.) *Novostin* toimituksen tuon aikaista arkistoa ei tiettävästi ole olemassa, joten arvelut ensimmäisen Grosswald-uutisen alkuperästä jäävät otaksumiksi. Ainakin se on syntynyt Julius Schreierin myötävaikutuksella, ellei sitten suoraan hänen toimestaan.

Lehden maine alkoi kohentua marraskuussa 1876, kun päätoimittajaksi ryhtyi Osip Notovitš (1849–1914), jonka onnistui ajan myötä muuttaa *Novosti* epämääräisenä pidetystä julkaisusta merkittäväksi poliittiseksi ja kirjalliseksi sanomalehdeksi (Sonina 2009, 87). Notovitšin kaudella lehden sivuilla alkoivat esiintyä kuuluisat kirjailijat Vladimir Nemirovitš-Dantšenko ja Nikolai Leskov sekä taidehistorioitsija Vladimir Stasov, minkä lisäksi *Novostissa* debytoi myös nuori Sergei Djagilev. Mitä taas tulee suomalaislehdistön käyttämiin venäläisiin lähteisiin 1800-luvun lopulla, niin *Novosti* oli ehdottomasti yksi tärkeimmistä *Novoje vremjan*, *Moskovskije vedomostin* ja *St. Petersburger Zeitungin* ohella (Tommila 1988, 594), eli lehden uutisantia seurattiin Suomessa ahkerasti. Ei siis ihme, että juuri mainitut lehdet tulevat vastaan myös herra Grosswaldia koskevan uutisoinnin lähteinä.

Huolimatta tiedonlähteen silloin vielä kyseenalaisesta maineesta tämä nimenomainen uutinen Grosswaldin Krylov-suomennoksesta noteerattiin saman tien joissakin suomalaislehdissä. 23. kesäkuuta 1875 sekä *Morgonbladet* että *Finlands Allmänna Tidning* painoivat todeksi kuvittelemansa tiedon ruotsiksi nimittäen hra Gr–a inkeriläiseksi kansakoulun opettajaksi (*”lärare vid en folkskola i Ingermanland”*). Seuraavina päivinä uutinen julkaistiin myös muissa ruotsinkielisissä sanomalehdissä, *Hufvudstadsbladetissa* jopa kahteen kertaan (sekä 24. että 27. kesäkuuta). Suomalaislehtien innostus on sikäli ymmärrettävää, että jos tuollainen käänös olisi todellisuudessa ilmestynyt vuonna 1875, olisi se ollut paitsi ensimmäinen Krylov-suomennosnide, myös ensimmäinen tuntemamme venäläisen kirjallisuuden suomennosnide ylipäänsä. Ennen tätä oli joitakin yksittäisiä Krylovin faabeleita ilmestynyt suomeksi ja niistäkin oli jo kirjoitettu lehdissä. Esimerkiksi *Päivätär*-lehdessä (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisu) ilmestyi vuonna 1865 faabeli siasta (*”Pikku satu”*), joka toimi kuvituksena *Päivättären* ja *Suomettaren* välisessä riidassa. Todellisuudessa hra Gr:n tekemää Krylov-suomennosta ei tiettävästi kuitenkaan koskaan ilmestynyt. Ensimmäinen tunnettu Krylov-suomennosnide ilmestyi vasta vuonna 1913. Tuolloin kyse oli Sakari Putron (1856–1931) käänöksestä. Putro puolestaan oli ihan oikeasti inkeriläinen kansakoulun opettaja ja lehtimies, Inkerin vanhimpiin seurakuntiin lukeutuvan Tuutarin (Duderovo) merkkimiehen eli Mooses Putron veli.

Toinen tärkeä seikka ensimmäisessä julkaistussa Grosswald-uutisessa on hänen väitetty aikeensa kerätä suomalaisia legendoja ja lauluja ja julkaista niitä puolestaan venäjäksi Venäjällä. Tämä kytkeytyy luonnollisesti ajankohtaiseen suomen kielen tutkijoiden toimintaan Pietarin ympäristössä. On kuitenkin aiheellista kysyä, miksi pietarilaislehtiä alkoi kiinnostaa suomen kielen asema Pietarissa tai suomen kielen asema ylipäänsä 1870-luvulla? Luultavasti siksi, että suomen kielen aseman edistäminen tarkoitti väistämättä ruotsin kielen aseman heikentämistä, mikä puolestaan ainakin välillisesti edisti venäjän kielen asemaa: ”Kun suomalaisuutta ei potentiaalisena valtiollisena vaarana otettu vakavasti, oli Venäjällä päteviä

syitä tukea suomalaisuusliikettä, joka erotti Suomen suuriruhtinaskuntaa Ruotsista ja vääjäämättömästi myös samalla lähensi sitä Venäjään” (Vihavainen 2004, 24). Herra Grosswald näyttää ensiesiintymisellään liittyvän tämänkaltaiseen tukeen.

Grosswald tarttuu kivääriin

Toisen kerran tämä arvoituksellinen venäläisen kirjallisuuden suomentaja vaikuttaa ilmestyneen uutisiin syksyllä 1877, mutta tällä kertaa hyvin erilaisessa roolissa. Sanomalehti *Uusi Suometar* kirjoitti *St. Petersburger Zeitung* -lehteen viitaten seuraavaa:

Suomalaisia sodassa. ”St. Petersburger Zeitung” tietää kertoa, että 17 nuorta suomalaista, jotka ovat käyneet korkeampain oppilaitosten läpi, ovat 20 p[äivänä] t[ätä] k[uuta] vapaaehtoisina lähteneet sotatantereelle tappelemaan turkkilaisia vastaan. Niiden joukossa on myös eräs hra Grosswaldt, joka kääntämällä venäläisiä näytelmiä ja muita teoksia suomeksi on tehnyt itsensä tunnetuksi kirjallisessa maailmassa. (?) (*Uusi Suometar* 1877.)

Aiempaa mainintaa herra Grosswaldin koko nimestä en ole löytänyt. Nimi (kyrillisin kirjaimin kirjoitettuna Grosvald ja latinalaisilla aakkosilla Grosswaldt, Grosswald, Grosvalds tai Grosvald) viittaa pikemmin baltiansaksalaiseen kuin suomalaiseen tai inkerinsuomalaiseen taustaan. Tämän ajan Pietarin osoitekirjoista tai inkeriläisseurakuntien luetteloista en ole kyseistä sukunimeä myöskään löytänyt. Tämä on myös tiettävästi ensimmäinen uutinen, jossa mainitaan Grosswaldin tehneen näytelmäsuomennoksia. Merkille pantavaa on lisäksi, että uutisen perään on lisätty kysymysmerkki, joten jonkinasteista epäilyä uutinen on *Uuden Suometaren* toimituksessa herättänyt.

Turkin sota oli vuonna 1877 tietenkin ajankohtainen sekä Venäjän ulkopolitiikan kannalta tärkeä tapahtuma, joka vaikutti vahvasti myös Suomessa, sillä sotaan osallistui noin 900 suomalaista sotilasta. Kyse on Suomen kaartista eli toiselta nimeltään Henkikaartin 3. Suomen Tarkk’ampujapataljoonasta (*Leib-gvardii 3-i strelkovyi Finski bataljon*). Sodan alussa, toukokuussa 1877, viisi suomalaisupseeria valittiin Venäläiseen kaartiin (Suistola & Tiilikainen 2014, 13), mutta loput Suomen kaartista liittyivät sotaan syyskuussa 1877. Sotaan osallistuneet suomalaiset julkaisivat sittemmin muistelmiaan ja lauluja, joista tuli tärkeä osa suomalaista populaarikulttuuria. ”Oi kallis kotimaa” -tyyppisissä lauluissa korostuu paitsi suomalaisuus, myös uskollisuus Venäjän imperiumia kohtaan, toisin sanoen virallinen poliittinen historia. Niissä säilyneissä listauksissa, muistelmassa tai tutkimuksissa, jotka Turkin sotaa käsittelevät, ei kuitenkaan esiinny herra Grosswaldin nimeä. Sen sijaan uutisessa huomion kohteeksi nousee Pietarin suomalaisten lojaalius Venäjän imperiumia sekä tsaari Aleksanteri II:ta kohtaan, ja vapaaehtoisena sotaan lähtevä Grosswald vaikuttaa näyttelevän venäläisten kannalta esikuvallisen Pietarin suomalaisen roolia.

Grosswald näyttämöllä

Syyskuussa 1879 herra Grosswald liitettiin suomenkieliseen teatteritoimintaan Pietarissa. Lähteenä oli tällä kertaa *Novoje vremja* -lehti:

Olemme kuulleet, että Pietarissa asuvien yhteisömmä koulutettuun osaan kuuluvien suomalaisten keskuudessa on hra Grosswaldin, joka on joidenkin venäläisten teosten

suomentaja, aloitteesta syntynyt ajatus perustaa suomalainen teatteriryhmä, joka järjestäisi tulevana talvena näytelmiä suomen kielellä. Esitettäviksi ehdotettujen näytelmien joukossa on, kuten meille on kerrottu, joitakin Ostrovskin komedioita, jotka hra Grosswald on kääntänyt. Ryhmän toimintaan on ilmoittautunut jo riittävästi ihmisiä, joten aikeen toteuttamiseksi tarvitsee enää saada lupa näytelmien esittämiseen sekä valita tila ryhmän käyttöön. (Novoje vremja 1879a, 3.)

Suunnitteilla oli siis suomalainen harrastelijateatteriseurue, joka esittäisi ainakin kuuluisan näytelmäkirjailijan Aleksandr Ostrovskin näytelmiä. *Uusi Suometar* raportoi tästä uutisesta toisintamalla sen suomeksi ja esittämällä lopuksi pienen haasteen: ”Paljonko perää tässä huhussa on, siitä Pietarin suomalaiset sanomat antakoot tiedon” (*Uusi Suometar* 1879a, 3). Lehden esittämä vetoamus suomenkielisille sanomalehdille on perusteltu, sillä pietarilaislehdet olivat todellisuudessa suorassa yhteydessä kaupungin suomalaiseen teatterielämään.

Suomen Kansallisteatteri, joka perustettiin vuonna 1872 nimellä Suomalainen teatteri, vieraili Pietarissa 1870-luvulla kaikkiaan kolmesti. Jo vuonna 1871 teatterin perustaja Kaarlo Bergbom (1843–1906) pohti Pietaria teatteritoiminnan näkökulmasta ja totesi, että Pietari on ”suurin suomalainen kaupunki”, koska siellä asuu 20 000 suomalaista ja sen ympäristössä 90 000 inkerinsuomalaista. Pietarissa Bergbom yöpyi ystävänsä August Hagmanin (1841–1885) luona, joka oli Pietarin ensimmäisen suomenkielisen sanomalehden perustaja (ks. jäljempänä). Bergbomin tunnustelut johtivat siihen, että vuoden 1873 lopulla osa Suomalaista teatteria vieraili Pietarissa esiintyen menestyksekkäästi, kuten eräskin aikaalaistodistaja (ilmeisesti Saima Iivanainen) totesi:

Suomalainen teatteri. Pietarista kirjoitetaan meille: marraskuun 23. p[äivänä] (vanhaa lukua) antoi suomalainen teatteriseurua täällä näytelmän saksalaisen Palmu-seuran huoneessa. Se oli ensimmäinen suomalainen näytelmä täällä Pietarissa, ja se toi suurta ihastusta kuulijoilleen, ainakin suomalaisille. Mutta valitettavaa on, että pian puolet kuulijoista saivat tilan puutteen takia kääntyä takaisin. Kansaa oli, näetten, kokoontunut kosolti, ei ainoastaan suomalaisia, vaan myös ruotsalaisia, saksalaisia ym. Suotavaa olisi, että teatteriseurua pitäisi parempaa huolta pilettein tarkastamisesta; ei keltään kysytty ehkes onko pilettejä vai ei. Saattaa tapahtua, että seisovaa kansaa tulvaapi sisään ilman pääsymaksutta. – Ensimmäinen kappale oli ”Työväen elämästä”. Hra Himberg puhui siinä lopen kiireesti, niin ettei tahtonut saada selvää, oliko ruotsia vai muuta jotakin. Toinen komedia, ”Suurin tie paras”, miellytti kuulijoita koko kovasti. Hrat Kallio ja Korhonen sekä neiti Savolainen tekivät tehtävänsä oivallisella tavalla. Kolmas näytelmä oli ”Laululintunen”, jossa ensi kerran kuulimme suureksi ihastukseksemme kunnan Suomen neidon laulua, jota ei moni tšekäläinen aavistanutkaan. Esiinhuutoa ja käsientaputusta kesti muutaman minuuttia. – Hiukan oudolta kuuluu tuokin, kun ennen näytännön alkua ei kuulunut tuskin yhtään suomen puhetta ensimmäisillä tuoliriveillä, mutta jäljestä tuntuivat kaikki ikään kuin suomalaisilta (...). S. I–n. (*Uusi Suometar* 1873, 2.)

Suomalaisen teatterin debyytti Pietarissa oli menestys, kuten Eliel Aspelin-Haapkylä (1907, 85–86) on teatterin historiikissaan kuvannut (ks. myös Byckling 2015, 190–217). Debyytin jälkeen Suomalainen teatteri saapui Pietariin vielä vuosina 1876 ja 1877, mutta venäläisiä näytelmäteoksia ei heidän repertuaariinsa tuolloinkaan lukeutunut, ei myöskään Ostrovskia suomenosversioina, ei edes Grosswaldin tekeminä. Näytelmäkirjailija Ostrovski tulee kui-

tenkin sittemmin liitetyksi Grosswaldiin vielä useampaan otteeseen. Tosi asiassa Ostrovskia suomensi vielä yksi inkeriläinen kansakoulunopettaja eli Iisakki Lattu (1857–1932), joka suomensi vuonna 1890 komedian *Älä istu väärään rekeen* (*Ne v svoi sani ne sadis*). Lattu suomensi sittemmin myös Turgenevia, Tšehovia, Gorkia ja Andrejeviakin (ks. Flink 2000, 340–341).

Puškinin muistomerkin paljastus

Lokakuussa 1879 suomalaislehdistö alkoi kirjoittaa keväälle 1880 suunnitellusta venäläisen kulttuurin merkkitapahtumasta eli runoilija Aleksandr Puškinin muistomerkin paljastusjuhlasta Pietarissa. Herra Grosswald mainittiin yhtenä tulevan tapahtuman kutsutuista vieraista. Syksyn 1879 uutisissa suomalaislehdet kirjoittivat myös, että hra E. Grosswald aikoo tämän tilaisuuden merkeissä julkistaa Puškin-elämäkertateoksen sekä ”käännöksiä joistakin valituista runoista, muotokuvan ja joitakin käsikirjoituksia” (Uusi Suometar 1879b, 3; Päijänne 1879, 4; Karjala 1879, 3). Pietarilaisena lähteenä on toiminut tällä kertaa sanomalehti *Molva*, jonka uutisen toistaa myös *Novosti*:

Puškinin biografia suomeksi. *Molvalle* ilmoitetaan, että Puškinin muistomerkin julkistamispäiväksi valmistelelee hra Grosswald julkaistavaksi kuuluisan runoilijan elämäkerran suomen kielellä, liitteenä on runoilijan joidenkin valittujen teosten suomennoksia. Julkaisuun aiotaan liittää myös teräksistä veistetty A. Puškinin muotokuva sekä joitakin hänen käsikirjoituksiaan. (Novosti 1879, 3.)

Alun perin muistomerkki piti paljastaa runoilijan 81-vuotissyntymäpäivänä eli toukokuun 26. päivänä 1880, mutta tilaisuutta siirrettiin muun muassa keisarinna Marija Aleksandrovnan kuolemaan johtaneen sairauden johdosta muutamaan otteeseen siten, että lopulta muistomerkki paljastettiin kesäkuussa 1880. Paljastustilaisuus tuli kuuluisaksi ennen muuta siitä, että tuon ajan suurimmat kirjailijat Ivan Turgenev ja Fjodor Dostojevski osallistuivat juhllallisuuksiin omilla suurta huomiota herättäneillä ja suosiota nauttineilla puheenvuoroillaan. Erityisesti Dostojevskin puheenvuoro on jäänyt historiaan venäläisen kansallisen yhtenäisyyden ja universaalien venäläisyyden harmonisena ylistyslauluna, slavofiilien ja zapadnikkien välisen kuilun ylittävänä siltana:

Venäläisen ihmisen kutsumus on kiistämättä yleiseurooppalainen ja yleismaailmallinen. Todellinen aito venäläisyys tarkoittaaakin ehkä (korostettakoon kuitenkin että vasta loppujen lopuksi) sitä että on kaikkien ihmisten veli, *yleisihminen*, jos niin voi sanoa. Meidän slavofiili- ja zapadnikkiliikkeemme ovat pelkkää suurta väärinkäsitystä, vaikkakin historiallista ja välttämätöntä. Todelliselle venäläiselle Eurooppa ja koko suuren arjalaisen heimon kohtalo ovat yhtä rakkaita kuin Venäjä ja isänmaan kohtalo, sillä meidän kohtalomme on yleismaailmallisuus, jota ei ole hankittu miekalla, vaan veljeyden ja ihmisten yhdistymisen veljellisen halun voimalla. (Dostojevski 1996, 334–335.)

Paljastustilaisuudesta kirjoitettiin suomalaislehdistössä kesällä 1880 varsin ahkerasti. Juhlaan osallistui Keisarillisen Aleksanterin yliopiston (Helsingin yliopiston) entinen Venäjän kielen ja kirjallisuuden professori Stepan Baranovski (1818–1893), joka sai edustaa tilaisuudessa yliopistoa ja suomalaisia. Helsingin yliopisto lähetti Moskovan yliopistoon

juhlan johdosta sähkeen:

Helsingin Keisarillinen Aleksanterin yliopisto Suomen Suuriruhtinaskunnan korkeimpana tiede-elämän edustajana suhtautuu elävällä mielenkiinnolla koko Venäjän henkisen elämän edustajien juhlaan, jota parhaillaan vietetään Moskovassa suuren venäläisen runoilijan Aleksandr Sergejevitš Puškinin muistolle ja on antanut emeritusprofessorilleen Stepan Ivanovitš Baranovskille tehtäväksi olla läsnä Puškinin patsaan julkistamistilaisuudessa ilmaisemassa sitä rakkautta ja kunnioitusta, jota venäjää opiskelevat suomalaiset tätä lukemaansa nerokasta kirjailijaa kohtaan tuntevat. (Venok 1880, 178.)

Kevään 1880 edetessä suomalaislehdissä oli levinnyt myös varsin laajasti uutinen siitä, että juhlaan olisi kutsuttu myös hämeenlinnalainen lehtori E. W. Palander, joka julkaisi samana keväänä 1880 ensimmäisen venäläisen kirjallisuuden historian Suomessa (Palander 1880; ks. Aalto 1987, 150–151; Riikonen 1989, 31). Tuo satasivuinen saksankielinen vihkonen ilmestyi Hämeenlinnan lyseon vuosikertomuksen liitteenä. Kutsun Palander oli saanut hyvin luultavasti ystävänsä professori ja akateemikko Jakov Grotin ansiosta tai tämän välityksellä, sillä Grot oli paitsi entinen Venäjän kielen ja kirjallisuuden professori Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa, Baranovskin edeltäjä siis, myös Puškinin muistomerkkikomitean jäsen ja itse juhlatilaisuuden *primus motor*. Tietyvästi Palander ei kuitenkaan ollut paikalla itse juhlassa.

Lehtori Palander oli vuodesta 1882 lähtien myös yksi niin kutsutuista Moskovon maistereista tai Moskovon stipendiaateista, jotka olivat saaneet valtion stipendin Venäjällä järjestettyyn täydennyskoulutukseen sekä yliopiston stipendin matkakuluihin. Kuten erityisesti Kari Ketolan (2007) tekemästä tutkimuksesta tiedämme, stipendien tarkoituksena oli vahvistaa venäjän kielen asemaa Suomessa. Harjoittelujaksonsa jälkeen stipendiaattien tuli (vuodesta 1843 lähtien) opettaa venäjän kieltä vähintään viiden vuoden ajan jossain Suomen kouluista. Stipendin sääntöihin kuului myös vuodesta 1868 eteenpäin, että stipendiaatit opiskelivat venäjää Moskovassa tietyn tehtävään määrätyn professorin alaisuudessa. Stipendirahasto oli toiminnassa pienin muutoksin aikavälillä vuodesta 1812 vuoteen 1917, ja sen puitteissa Venäjällä opiskeli liki 400 suomalaista stipendiaattia. (Ketola 2004 ja 2007). Ketola toteaa, ettei stipendijärjestelmä onnistunut olennaisesti parantamaan venäjän kielen osaamista suomalaisopiskelijoiden, opettajien tai virkamiesten keskuudessa. Toisaalta on ilmeistä, että kollektiivisesti tai yksittäin stipendiaatit vaikuttivat hyvin eri tavoin suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin esimerkiksi juuri venäläisen kirjallisuuden käännoksin, työllään kielenopettajina kouluissa, tieteellisellä toiminnallaan, julkaisemillaan sanakirjoilla, matkakertomuksilla tai matkaoppailla. Silmiinpistävä esimerkki tästä on juuri Palander, jonka oppilaista tuli uusia stipendiaatteja sekä venäläisen kirjallisuuden kääntäjiä, kuten esimerkiksi Turgenev-suomentajana meritoitunut Karl Severin Ahonius. Tämä stipendiaattien vaikutus suomalaiseen kulttuuriin on vielä perusteellisemmin tutkimatta mutta ehdottomasti tutkimisen arvoinen kysymys juuri käännoshistorian näkökulmasta, sillä stipendiaatteina olivat olleet myös esimerkiksi Gontšarov-suomentaja ja kirjailija Ilmari Calamnius (Kianto), joka julkaisi myös muistelmateoksen *Moskovon maisteri*; mainittakoon myös *Kalevala*-kääntäjät Samuel Hellgren ja Gustaf Lundahl, lisäksi Artturi Railo (Turgenev-kääntäjä), Robert A. Seppänen (Tolstoi-kääntäjä) sekä Vihtori K. Trast (Andrejevin, Tolstoin, Dostojevskin jne. kääntäjä).

Grosswald perustaa lehden

Samaan aikaan kun Puškin-juhllaisuudet olivat vasta valmisteilla, herra Grosswald seikkaili jo uusissa koitoksissa. Joulukuussa 1879 hän ilmestyi uudelleen palstoille. Nyt hänen kerrottiin aikovan julkaista uutta suomalaista sanomalehteä Pietarissa. Lähteeksi ilmoitettiin *Molva*, joka oli marraskuun 1879 lopulla julkaissut seuraavanlaisen uutisen:

Meille kerrotaan, että E. Grosswald on hakenut lupaa perustaa ensi vuodesta lähtien Pietariin viikoittain ilmestyvän suomenkielisen kansanlehden *Suomalainen (Finn)*. Lehti tulee pääasiassa omistautumaan hyödyllisten maatalousasioiden levittämiseen suomalaisten kesken. Sen tilaushinta ei tule ylittämään 1 r. 50 k. vuodessa. (*Molva* 1879, 2.)

Tällaista sanomalehteä nimeltä *Finn* tai *Suomalainen* ei tiettävästi milloinkaan ilmestynyt,¹¹ mutta uutinen uudesta julkaisusta päätyi sen sijaan useiden todellisten sanomalehtien sivuille, niin suomen- kuin ruotsinkielisten (*Uusi Suometar* 1879c, 5; *Wiborgs Tidning* 1879, 1; *Helsingfors Dagblad* 1879, 3). *Morgonbladet* ja *Pohjois-Suomi* uskalsivat kuitenkin ilmaista epäilyksensä *Molva*-lehden uutisen todenperäisyyden suhteen (*Morgonbladet* 1879a, 2; *Pohjois-Suomi* 1879, 2). On ilmeistä, että tämäkin uutinen heijastelee Pietarin suomalaisten elämän ajankohtaisia asioita, sillä kaupungissa ilmestyi useita suomenkielisiä lehtiä jo 1800-luvulla:

Suomen sodan jälkeisinä vuosikymmeninä suomenkieliset sanomalehdet näyttävät löytäneen jonkin verran lukijakuntaa myös Inkerissä, varsinkin suomalaisissa pappiloissa. Jo 1840-luvulla oli Pietarissa aikomus ryhtyä julkaisemaan suomalaista sanomalehteä, mutta hanke ei päässyt toteutumaan, samoin ei myöskään Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustaminen Pietariin, kuten D.E.D. Europaeus eräässä kirjeessään kertoo. Nämä harvinaiset puuhut todistavat kuitenkin Pietarissa eletyn vireästi mukana ajan riennoissa ja otetun huomioon suomalaisuuden virtaukset rajantakaisessa Suomessa, mistä saapuneet tiedot ensin kulkeutuivat Pietariin ja sieltä käsin ympärillä olevalle maaseudulle Inkeriin. (Haltsonen 1965, 59.)

Monet opettajat ja papit haaveilivat oman lehden perustamisesta Pietariin, mutta ensimmäisenä tämän onnistui toteuttamaan August Hagman (1841–1885), joka oli vuonna 1868 saanut kutsun Pietarin Pyhän Marian seurakunnan kirkkokoulujen tarkastajaksi. Hän oli entinen *Helsingfors Tidningarin* ja viipurilaisen *Ilmarisen* toimittaja. Hagmanin perustama *Pietarin Sanomat*, joka ilmestyi vuodesta 1870 vuoteen 1873, oli ensimmäinen suomenkielinen sanomalehti Suomen rajojen ulkopuolella. Ensimmäisessä numerossa ilmoitettiin, että lehti pyrkii pääasiassa jakamaan inkeriläisille hyödyllistä tietoa esimerkiksi maanviljelyyn liittyen, joten herra Grosswaldin fiktiivisen lehden suunnitelmat vaikuttavat kovin samantilaisilta kuin *Pietarin Sanomien* varhaisempi ohjelmanjulistus vuosikymmenen alusta. Jopa vuositulauksen hinta oli sama vaatimattomat 1,50 ruplaa – jos siis tilaaja nouti itse lehden jakopaikalta (Huttunen 1981, 17). Lehden levikki vuonna 1870 oli Sulo Haltsonen (1965, 228) mukaan 700 ja lisäksi irtomyynnissä olleet 300 kappaletta. Lehden painoksen tiedetään vuosina 1870–71 vaihdelleen 1200–1500 kappaleen välillä.

Fennomaanina tunnetun Hagmanin lehti ajoi Snellmanin peräänkuuluttamaa ”kansallisen sivistyksen” asiaa maltillisesti, mikä tarkoitti lähinnä sitä, että kansallisuusaatetta tai valtiol-

lisiä kysymyksiä ei sensuurisystä *Pietarin Sanomien* sivuilla käsitelty. Pääosin aiheet olivat paikallisia keskittyen Pietarin suomalaisten ja inkeriläisten elämään ja oloihin. (Aspelin-Haapkylä 1912, 252–254; Haltsonen 1965, 59; Huttunen 1981, 11–37; Flink 2000, 195–196.)

Hagmanin toimittama lehti oli kansallisen valistushengen lisäksi luonteeltaan vahvan kaunokirjallinen. Ensimmäisissä numeroissa ilmestyi Pietarin Hengellisen Akatemian ja suomalaisen kirkkokoulun opettajan, merikadettikoulun kirjastonhoitajan ja tuolloin jo kirjailijana ja kääntäjänä kunnostautuneen¹² Thomas Frimanin (1821–86) jatkokertomus nimeltä *Tyhménit*, jossa kuvataan alkuperästään vieraantunutta käsityöläisperhettä Helsingistä Pietariin matkanneen nuoren ja oikeamielisen maisterin näkökulmasta kuvattuna. Dostojevskin hengessä kirjoitetun kertomuksen fiktiivisessä johdannossa mainitaan käsikirjoituksen löytyneen sattumalta kaupassa:

Myyjä oli juuri repäisemäisellensä myymäpöydällä olevasta paperivihkosta lehtiä kääreeksi. Paperin mustamaisuus astui silmiini (...) ja, kah kummaa, jopa näinkin kirjoituksen suomalaiseksi! Heti tartuin repivään käteen (...) Koska nyt täällä Pietarissa on suomenkielellä julkisuutta, niin sula velvollisuus on julkaista tämä vihko kaikkin sisällyksinensä. (Friman 1870, 1, 1–2.)

Pietarinsuomalaisten monikielisyys ja poliittisesti kuuma peruna eli suomenmielisyys oli Frimanin kertomuksessa kaikin tavoin vahvasti esillä. Rouva Tyhmén, joka kieltää lapsiaan puhumasta suomea, toteaa perheen tuttavalle:

Te, herra Sorveliini, aina suomen kielestänne puhutte; mutta missä sivistyneessä talossa sitä puhutaan? Valtioneuvos Ahrenbergin perhe puhuu saksaa, översti Degefeldtin talossa puhutaan ruotsia, hovineuvos Hedströmin joukko puhuu franskaa. Kaikissa näissä perhekunnissa lapset tuskin sanaakaan osaavat suomea, ja hyvin kyllä ovat oikeassa, sillä suomen kieli pilaa kaikkienensa lapsien ”ulospuheen”. (Friman 1870, 11, 2.)

Frimanin kertomus heijastelee varsin realistisesti pietarinsuomalaisten todellista tilannetta 1870-luvulle tultaessa, sillä vuoden 1869 väestönlaskennan mukaan suomi oli pääkielenä vain 61 %:lla pietarinsuomalaisista; venäjä oli pääkielenä 21 %:lla, ja ruotsi 13 %:lla, saksa 4 %:lla (Engman 2004, 360).

Kirjallisuushistoriallisesti merkittävänä on pidettävä ennen muuta sitä, että vuonna 1872 lehden sivuilla ilmestyi ensimmäinen Nikolai Gogol -suomennos eli kertomus ”Nevskin prospekti” alaotsikolla ”jutelma” – seikka, jota ei ole aiemmin huomioitu venäläisen kirjallisuuden suomennoshistoriaa tarkasteltaessa, sillä tutkijat ovat pitäneet ensimmäisenä Gogol-suomennoksena vuonna 1877 ilmestynyttä ”Kaleskat”-kertomusta (”Koljaska”; vrt. Kauppinen 1952, 181 ja Haltsonen 1952).

August Hagman oli pitkään ja vakavasti riidoissa Pyhän Marian suomalaisen kirkon rovastin Johannes Öhquistin (1831–83) kanssa eikä se, että ensimmäisen suomalaislehden Pietariin perusti Hagman, ollut lainkaan Öhquistin mieleen. Niinpä *Pietarin Sanomien* kilpailijaksi ilmestyi vuonna 1871 Öhquistin toimittama *Pietarin Sunnuntailehti*, joka ilmestyi kahden vuoden ajan. Öhquist itse vetäytyi taustatoimijaksi saatuaan aiemmin Hagmanin kanssa yhteistyötä tehneen Thomas Frimanin lehtensä toimittajaksi, mikä puolestaan närkästytti Hagmanin. Vuonna 1874 Friman itse perusti tuon ajan lehdistä pitkäaikaisimman eli *Pietarin lehden*. Se ilmestyi aina vuoteen 1879 saakka, jolloin alkoi ilmestyä *Pietarin Viikko-Sanom*.

Se oli jälleen Öhquistin ja J.V. Meurmanin sekä muiden inkeriläispastoreiden julkaisu, joka otti myös Gogolia sivuilleen, tällä kertaa vuoden 1882 *Pietarin Viikko-Sanomissa* ilmestyi kertomus ”Muotokuva” (”Portret”). Pietarin suomalaislehtien historia jatkui vielä *Inkerilehden* (1884–1917), *Uuden Inkerin* (1905–1906) sekä *Nevan* (1909–1913) puitteissa. Koska molemmat Gogol-julkaisuuyhteydet, niin *Pietarin Sanomat* vuonna 1872 kuin *Pietarin Viikko-Sanomats* vuonna 1882, liittyvät läheisesti Thomas Frimaniin, on toistaiseksi syytä olettaa hänen olevan näiden käännösten takana.

Palatkaamme herra Grosswaldiin. Rovasti Öhquistin perustama *Pietarin Viikko-Sanomats* oli se suomalainen sanomalehti, joka viimein – ehkäpä rovastin itsensä muotoilemana – julkaisi ensimmäisen suomalaisen puheenvuoron Grosswaldin edesottamuksista ja toi samalla julki vakavan epäilyksen hänen olemassaolostaan. Joulun alla 1879 Grosswaldiin alettiin koko lailla turhautua, ja *Pietarin Viikko-Sanomissa* tämä ilmaistiin varsin selvästi:

Herra Grosswald tekee ihmeitä. Venäläisissä lehdissä on tuon tuostakin julkaistuna uutisia suomalaisten riennoista Pietarissa. Kolme vuotta takaisin oli sanottu: ”Krylovan tarinat Suomeksi”, kääntää hra Grosswald. Mennä vuonna: ”Ruotsalainen sanomalehti Pietarissa”, toimittajaksi hra Grosswald. Tänä vuonna: ”Suomalainen teatteriseura Pietariin”, jonka toimeenpanija on hra Grosswald. Äskettäin: ”Puschkinin elämäkerta Suomeksi”, ja hänen parhaimmista teoksistansa käännöksiä, toimittaa Grosswald. Viimeiseksi ilmestynyt uutinen on kaiketi: ”Jokapäiväinen Suomalainen sanomalehti Pietarissa”, jonka toimittajaksi tulee hra Grosswald. – Se osa hänen töistään ja teoksistaan, joka jo on ilmestynyt maailmaan, on kaiketi semmoista laatua, jota ei syntiset ihmiset voi nähdä. Ne taasen, jotka vielä eivät ole ilmestyneet, ovat luultavasti samanlaisia kuin ne edellisetkin. Mitä kaikkea hra Grosswald tulee maailmaan ”edes tuomaan”, ei tietysti nyt voi kenkään käsittää. (*Pietarin Viikko-Sanomats* 1879, 2.)

Tuona talvena 1879–1880 tämä sama turhautuminen levisi useisiin suomalaislehtiin (*Uusi Suometar* 1879d, 2; *Morgonbladet* 1879b, 3; *Savonlinna* 1879, 3; *Päijänne* 1879, 3; *Kaiku* 1880, 4). Tällä tavoin suomalaislehdistö totesi viraalin kollektiivisesti herra Grosswaldin keksytyksi, mystifikaatioksi, eikä ilmeisesti kukaan enää tosissaan odottanut, että hän olisi ilmestynytäkään Puškinin muistomerkin paljastukseen kevätkesällä 1880. On tärkeää huomioida, että pietarilaiset sanomalehdet seurasivat kyllä suomen- ja ruotsinkielistä sanomalehtikirjoittelua ja kommentoivat omille lukijoilleen suomalaisten uutisointia ja tällöin saatettiin viittailla niin helsinkiläislehtiin, turkulaislehtiin (suomen- ja ruotsinkielisiin) kuin myös *Pietarin Viikko-Sanomiin* (ks. esim. *Novoje vremja* 1879b, 3). Sen sijaan pietarilaislehtien seuraamissa suomalaislehdissä käytyyn keskusteluun herra Grosswaldin olemassaolosta venäjänkieliset pietarilaislehdet eivät kuitenkaan puuttuneet sanallakaan.

Herra Grosswald toistaa itseään

Puškin-juhlat siis vietettiin ilman Grosswaldin väliintuloa, mutta hän palasi lehti uutisiin huhtikuussa 1881, kun ruotsinkieliset *Hufvudstadsbladet* ja *Finlands allmänna tidning* reagoivat ensimmäisinä saksankielisessä *St. Petersburger Herold* -lehdessä ilmestyneeseen uutiseen:

(Sammlung finnischer Volkslieder.) Der durch seine Uebersetzungen ins Finnische bekannte Gelehrte E. Grosswald beabsichtigt im bevorstehenden Sommer eine Reise

nach Finnland zu unternehmen, um daselbst Volkslieder und Legenden zu sammeln. (St. Petersburger Herold 1881, 4.)

Pikku-utinen päätyi myös savolaisessa sanomalehdessä seuraavaan muotoon:

Suomalaisia kansanlauluja keräämään aikoo, kuten ”Pet. Herold” kertoo, eräs herra E. Grosswald tulla Suomeen ensi kesänä (Savo 1881, 3).

Tämä uutinen on siksikin epäilyttävä, että jo vuonna 1875 oli kerrottu, kuinka herra Grosswald aikoi kerätä merkittävän määrän suomalaisia legendoja ja lauluja julkaistakseen ne sitten venäjänkielisinä käännöksinä Pietarissa. Tuolloin Grosswaldia ei Suomeen kuulunut eikä hänen julkaisuistaan ole jäänyt tietoa. Toistot ovatkin varmimpia osoituksia siitä, että Grosswald-uutiset ovat keksittyjä. Seuraavana vuonna eli huhtikuussa 1882 ilmestyy uusi toisteinen uutinen, kun lehdet ilmoittavat, että Moskovan XV Yleisvenäläisessä taideteollisessa näyttelyssä herra Grosswald aikoo julkaista jälleen uuden suomalaisen sanomalehden. Pietarilainen syytöstehdas on jälleen *Novosti*:

Olemme saaneet kuulla, että tulevan Moskovan näyttelyn aikana hra Grosswald, joka tunnetaan käännöksistään venäjältä suomen kielelle, aikoo julkaista suomenkielistä viikkolehteä. Lehti omistautuu näyttelyn ja sen istuntojen sekä muiden kauppaa ja teollisuuteen liittyvien kysymysten pohdintaan. Tarpeen tullen julkaisua tullaan kuvittamaan selventävin piirustuksin. (Novosti 1882, 3.)

Suomalaislehdet toistelevat tätä uutista, kunnes *Pietarin Viikko-Sanommat* esittää luonnollisen kysymyksensä:

Herra Grosswald aikoo taasen toimittaa suomalaista viikkolehteä, nyt ainoastaan Moskovan näyttelyn aikana. Siinä tulisi käsiteltäviksi kauppaa, käsitöitä ja maanviljelystä koskevia asioita. Hauskaa olisi tietää kelle tuo herra Grosswald on kirjailijana ”tunnettu”, niin kuin ”Novosti” sanoo, sillä ei kukaan ole sanonut nähneensä vielä jokapäiväistä ”Maanviljelyslehteä”, ei ”Krylovin tarinoita” suomennettuina eikä muita Grosswaldin kirjallisia tuotteita, ei alkuperäisiä eikä käännöksiä, joita sanomalehdet vähänväliä taas ilmoittavat Grosswaldin *aikovan* toimittaa. (Pietarin Viikko-Sanommat 1882, 1.)

Vuoden 1882 elokuussa tuo ”näkymättömistä käännöksistään tunnettu” suomentaja, kuten lehdistö häntä nyt luonnehti, aikoi perustaa uuden suomalaiskoulun Pietariin. Uutista sävyttää ironinen epäily, joka huipentuu huutomerkkiin:

Herra Grosswald, tuo olematon ilmiö, joka (näkymättömistä) suomennoksistaan on tunnettu, aikoo nyt, kuten ”Novoje Vremja” tietää, anoa lupaa suomalaisen valmistuskymnaasin perustamiseen Pietariin. Koulu järjestetään muka niin, että Pietarin suomalaisilla lapsilla on tilaisuus siitä siirtyä venäläisiin oppilaitoksiin (!). (Uusi Suometar 1882, 2; Päijänne 1882, 2; ks. myös Hufvudstadsbladet 1882.)

Ensimmäinen suomalainen koulu oli toiminut Pietarissa jo 1700-luvun lopulla, mutta sen toiminnasta tiedetään valitettavan vähän. Suomen Kansalliskoulua (Finsk National-skola)

puuhattiin kaupunkiin 1820-luvulla, mutta se ei toteutunut ahkerasta varainkeruusta huolimatta. Sen sijaan vuonna 1844 Pietarin suomalainen seurakunta perusti oman koulunsa, joka aloitti toimintansa pienimuotoisesti:

Vähällä Pietarin suomalaiset koulut alkoivat: yksiluokkaisena, 16 poikaoppilaalla ja yhdellä opettajalla elokuun 2 p:nä vuotena 1844. Siihen aikaan Pietarin suomalaisissa semmoista kansallistunnetta vielä ei ollut olemassa, millainen nyt on, sekä äidinkielen oppimisen tarpeellisuudesta ei ollut sitä käsitystä, mikä nyt (...). (Pietarin lehti 1879, 1.)

Pietarin suomalaisesta kirkkokoulusta muodostui suomalaisuuden kehto, sillä

koulusta tuli niin suomalainen, että on sanottu sen olleen kaikista kouluista suomalaisimmman. Venäjän pääkaupungissa suomalaisten koulusta tuli luonnollisesti kireänkin fennistinen opinahjo, jossa oppilaiden kaipuuta Suomeen lujitettiin ja kaiken onnen huipentumana pidettiin suomalaista, suomenkielistä Suomea jo siitä yksinkertaisesta syystä, että Pietarin koulu ei pitkään aikaan valmistanut oppilaitaan yliopistoon, vaan jatkokoulutus oli haettava suuriruhtinaanmaasta. (Tiitinen 1972, 10.)

Herra Grosswaldiin liittyvä uutinen vaikuttaa kytkeytyvän yritykseen perustaa Pietariin suomalainen lyseo vuonna 1881. Rovasti Öhqvist kutsui papistoa ja opettajia Pietarin Pyhän Marian kirkkokouluun keskustelemaan lyseoaikeesta 19.5.1881 (ks. Pietarin Viikko-Sanommat 1881). Hanke ei toteutunut, sillä Suomen viranomaiset halusivat panostaa alkeisopetukseen, ja näin ollen varoja myönnettiin vain alustavia kirkkokouluja varten. (Engman 2004, 416–417.) Koululaitoksen laajentaminen korkeammalle tasolle, kahdeksanluokkaiseksi yhteiskouluksi, joka voisi valmistaa myös venäläisiin oppilaitoksiin, muodostui ajan myötä poliittiseksi kysymykseksi. Suomalainen yhteiskoulu Pietarissa voisi kääntyä venäläistämisen väyläksi, minkä vuoksi oppilaita ohjattiin mieluummin Suomen koululaitoksen suuntaan. Niinpä oppilaat, kuten kirjailija ja suomentaja Samuli Suomalainen, siirtyivät suomalaisen kirkkokoulun jälkeen Suomeen suorittaen puuttuvat luokat esimerkiksi Jyväskylässä. (Emt., 419.)

Kruunajaiset

Kevään 1883 merkkitapahtumaksi osoittautuivat Aleksanteri III ja Maria Fjodorovnan toukokuiset kruunajaiset ja niitä seuranneet juhlallisuudet. Kruunajaiset pidettiin Moskovassa, mutta myös pääkaupungissa juhlittiin. Koko Pietarin keskusta koristeltiin juhlan johdosta, ja Nevalle kerääntyneillä aluksilla oli juhlallisuuksissa näyttävä rooli. Välittömin juhlatapahtumiin liittyvä yleinen uutisointi mainitsee Nevaa koristanee juhla-asuun puetut purjealukset sekä niiden ilotulitteet eli tähtisateet (*bengalskie ogni*). Tähän yhteyteen *Novosti* elvyttää jälleen herra Grosswaldin, joka saa korostaa läsnäolollaan Pietarin suomalaisten asukkaiden lojaaliutta tsaari Aleksanteria kohtaan. Tämänkertainen uutinen on poikkeuksellisen perusteellinen ja yksityiskohtainen, sillä nyt mainitaan ensimmäistä kertaa myös Grosswaldin seurueeseen kuuluva toinen henkilö, muuan neiti Hexen/Häxen:

Eilen, kruunajaisjuhlallisuuksien toisena päivänä, noin klo 9 aikaan illalla Nevan rantakadun varrella juhlineiden kansalaisten huomion kiinnitti jokea pitkin lipunut ja saaria kohti matkalla ollut veneiden ja purjeveneiden jono, ne oli koristeltu erivärisin lyhdyin

ja eri kansallisuuksien lipuin. Saattue ohitti Talvipalatsin laulaen suomeksi virttä Heidän Majesteetillisten Korkeuksiensa kunniaksi. Virren oli kirjoittanut hra Grosswald neiti Hexenin/Häxenin tekemään sävellykseen. Edetessään saattue sytytteli tähtisateita. Saattueen rantauduttua Krestovskin saarelle järjestettiin pienet pidot, joiden aikana kohotettiin maljoja Heidän Majesteetillisten Korkeuksiensa kunniaksi, ja hra Grosswald luki improvisoidussa runossaan ehdotuksen, että merkkipäivää juhlistettaisiin hyväntekeväisyyden nimissä. Ehdotus sai lämpimän kannatuksen, ja siinä samassa kerättiin summa jaettavaksi pääkaupungissamme asuvien suomalaissyntyisten vähävaraisten tukemiseksi Heidän Majesteettiensa kruunajaisten kunniaksi. (Novosti 1883, 3.)

Krestovskin saari oli yleisemmin tunnettu suomalaisen rahvaan kesäisten juominkien pitopaikka (ks. Engman 2004, 370). Konteksti on muutenkin uskottava, sillä Nevalla oli kruunajaisjuhlallisuuksiin osallistuneita eri kansallisuksia edustavia aluksia, myös suomalaisia veneitä. Suomenkieliset lehdet seurasivat jälleen *Novostia* ja referoivat tätä uutista vaihtelevalla tarkkuudella – veneistä esitetty laulu oli joissakin lähteissä tulkittu Venäjän kansallishymnin suomennokseksi (*Hämäläinen* 6.6.1883, 2), ja herra Grosswaldin nimen perään oli merkitty jo tutuiksi tulleita huuto- ja kysymysmerkkejä. Ruotsinkieliset lehdet sen sijaan referoivat *Novostin* kertomaa uutista huolellisemmin tuoden esiin myös neiti tai rouva Hexenin/Häxenin, jonka nimi tuntui herättävän hilpeyttä. Svekomaanien pää-äänenkannattajana tunnetun *Nya Pressenin* Pietarin kirjeenvaihtajan tämä uutinen sai kuitenkin erityisen miettelijääksi. Hän päätyi tekemään Grotzvaldistä [sic!] ja tämän ”nerontuotteista” (*snillefoster*) pilkkaa epäillen, että tämä luomus on tehty pitämään Pietarin suomalainen väestö tyytyväisenä. Uutinen oli hänen mielestään ankkra:

Joka kirjeenvaihtajanne tavoin on asunut jonkin aikaa Venäjällä, on vuosittain saanut tilaisuuden lukea venäläisistä sanomalehdistä ilmoituksia, kuten että Pietarissa alkaa ilmestyä suomenkielinen poliittinen päivälehti, tai että Kalevala aiotaan julkaista kokonaisuudessaan, mittaan ja kauniin runollisesti muotoiltuna, tai että – mutta on mahdotonta toistaa kaikkia näitä lukemattomia vaatimattomia nerontuotteita, jotka edellämainittu kuuluisa uutera neropatti Grotzvald on saanut aikaan tehdäkseen jos ei muuta niin Pietarin suomalaisväestön onnelliseksi. Samaan aikaan vaikuttaa siltä, että tämä kuuluisa Grotzvald, joka niin kovin tapaa toittottaa maineensa trumpettia, voisi olla samaa mieltä kuin eräät asessorit eräässä hiippakunnassa tietyssä Suuriruhtinaskunnassa: ”bene voluisse sat est”, sillä vielä yksikään näistä verrattomasti pasunoiduista aikaansaannoksista ei ole ”lyönyt maailmaa ällikällä”. Tämä koskee myös tarinaa, jota *Novosti* referoi, sillä *se on ilmetty uutisankka*. Otan vapauden koko tšekäläisen suomalaisväestön puolesta mitä nöyryimmästi esittää rukouksen, että herra Grotzvald, missä tämä meille kuolevaisille tavoittamaton majesteetti sitten komeileekaan, astuisi alas valtaistuimeltaan ja tekisi itsensä täysin näkyväksi valikoidulle joukolle, jotta mekin voisimme täysin arvostaa sitä, kuinka ”bene voluisse sat est”. (*Nya Pressen* 1883, 3.)

Turhautunut kirjeenvaihtaja peräänkuuluttaa salaperäistä välittäjähahmoa esiin. Lehden svekomaaninen ideologia heijastuu tässä kommentissa ainakin välillisesti, mutta huoli Grosswald-uutisten motiiveista vaikuttaa vilpittömältä ja vakavalta. Pietarin suomalaisyhteisölle on lehdistössä muodostunut epävirallinen mystinen edustajahahmo, jota tai jonka edesottamuksia kukaan ei ole nähnyt. *Nya Pressen* tunnettiin siitä, että se paitsi julkaisi Venäjä-uutisia hyvin

harvakseltaan, myös pyrki torjumaan kaikki Venäjän sanomalehtien hyökkäykset Suomea ja sen erityisasemaa kohtaan. Lisäksi se puolustautui ruotsinkielisiin kohdistuneilta epäilyksiltä, joita fennomaanit puolestaan levittivät. Fennomaanien ajatus suomenruotsalaisesta separatismista oli *Nya Pressenin* mukaan pelkkää kuvitelmaa. (Tommila 1988, 399.)

Herra Grosswaldin myöhemmät ilmestykset

Vielä vuonna 1885 palaa *Novosti* jälleen Grosswaldiin ilmoittaen, että hän tulee julkaisemaan elämäkerralla ja muotokuvalla varustetut Turgenevin valitut teokset levitettäväksi suomalaiskoulujen käyttöön (Novosti 1885, 2; ks. Uusi Suometar 1885, 2). Myös *Bibliograf*-lehti (10/1885, 67) on huomionnut tämän uutisen raportoiden, että ”I.S. Turgenevin valitut teokset kääntää A. Grosswald [sic!] suomeksi ja ne ilmestyvät pian painoon”. Edelleen syyskuussa 1885 ilmoitetaan *Teatr i žizn* -lehdessä, että Grosswald on jälleen kääntämässä Ostrovskin näytelmiä. Tämä tieto on päätyntä myös Ostrovski-bibliografiaan (ks. Muratova 1974, 110). Suureen näytelmäkirjailijaan liittyvät uutiset jatkuvat vuonna 1889, jolloin lehdet kirjoittavat hänen näytelmänsä *Myrskyä* esitettävän Pietarissa suomalaisen teatteriryhmän toimesta ja Grosswaldin käännöksenä (Vsem 1889, 251). Toukokuussa 1889 vuorossa on Mihail Saltykov-Štšedrin, jota Grosswaldin ilmoitetaan kääntävän suomeksi. Lähde on eksoottisempi, Tiflisissä ilmestynyt *Novoje obozrenije*:

E. Grosswald on ryhtynyt kääntämään suomen kielelle M.E. Saltykov-Štšedrinin valittuja teoksia. Käännökseen tullaan liittämään kriittinen katsaus kirjailijan tuotantoon (Novoje obozrenije 1889.)

Uusi Suometar (1.6.1889) piikittelee tässä vaiheessa, että ”luultavasti saamme odottaa tätä käännöstä yhtä kauan kuin muitakin Grosswaldin tuotoksia – maailmanloppuun saakka”. Tietävästi ensimmäinen Saltykov-Štšedrin-suomennos (suomentaja Yrjö Wichmann) ilmestyi *Valvoja*-lehdessä vuonna 1899, ja erillisnitenä hänen *Valittuja satiirejaan* julkaistiin ensi kerran Robert Arnold Seppäsen toimesta vasta vuonna 1907.

Vuoden 1890 elokuussa *Hufvudstadsbladet* tietää kertoa *Novoje vremjaan* viitaten, että herra Grosswald koostaa venäläisen runouden suomennosantologiaa, mutta tietojeni mukaan vihoviimeisen kerran herra Grosswald ilmestyy suomalaisten sanomalehtien sivuille helmikuussa 1892. Tämä sen johdosta, että pitkän perinteen jo tuolloin omaava politiikan, tieteen ja kirjallisuuden päivälehti *Syn Otetšestva* kertoo lukijoilleen uudesta ajankohtaisesta suomennoshankkeesta:

Venäläisten kirjailijoiden teosten suomennoksistaan tunnettu E. Grosswald on saanut valmiiksi tälle kielelle tekemänsä käännöksen I.A. Gontšarov-vainaan romaanista *Oblov*. Käännös tullaan julkaisemaan Helsingissä kuvituksen ja tekijän elämäkerran kera. (Syn Otetšestva 1892, 3.)

Kaikki tutuiksi tulleet komponentit ovat mukana: aiemmista käännöksistä tuttu Grosswald, jonka käännöstä ollaan julkaisemassa, liittyy niteeseen sekä kuvia että elämäkerrallista tietoa. Suomalaislehtien reaktio on sekin tuttu, sillä *Uusi Suometar* otsikoi Grosswaldin nyt ”kummittelevan taas venäläisissä lehdissä” ja jatkaa:

Merkkillinen herra tuo Grosswald! Tuon tuostakin tietävät venäläiset lehdet kertoa hänen kirjallisista toimistaan, mutta tähän saakka ei niistä ole sen suurempaa kuulunut. (Uusi Suometar 1892, 3; ks. myös Viipurin Sanomat 1892, 3; Nya Pressen 1892, 3.)

Oblomovin todellinen suomennoshistoria on vain hieman myöhäisempi. Gontšarovin romaaniin päätyneen Oblomovin persoonan psykologisen motiivoinnin kannalta tärkeä upotuskertomus ”Oblomovin uni” ”Son Oblomova” oli kirjoitettu kymmenen vuotta ennen itse romaania (kertomus ilmestyi vuonna 1869, kun taas romaani vuonna 1879). Tämä kertomus ilmestyi suomeksi otsikolla ”Oblomovin unelma” ensi kerran vuonna 1894 A.F. Hasselin suomennoksena, ja sama kääntäjä julkaisi myös Dostojevskin *Muistelmia kuolleesta talosta* suomennoksen vuonna 1888. Kokonaisuudessaan *Oblomov*-romaani ilmestyi kuitenkin ensi kerran vasta vuonna 1908 Ilmari Calamniuksen (Kianto) suomennoksena.

Lojaalin suomalaisen perikuva

Kuten esimerkiksi Max Engman (2004, 442) on tutkimuksissaan todennut, Pietari oli 1870-luvulla maailman suurin suomenkielinen kaupunki. Siellä oli suomenkielisiä liki kaksinkertaisesti Helsinkiin nähden. Ruotsinkielistä poliittista tai kulttuurista hegemoniaa ei Pietarissa ollut, minkä johdosta kaupungista Nevan rannalla kasvoi muun muassa seurakunnan koulun eli Suomen ensimmäisen oppikoulun puitteissa varhainen suomalaisuuden keskus. Samanaikaisesti Pietari oli monikielinen metropoli, ja ”Suomen alamaiset olivat kielellisesti suhteellisen kirjavaa joukkoa” (emt., 360).

Tämän artikkelin aineiston muodostavat pikku-uutiset, joissa esiintyy arvoituksellinen suomentaja ja suomalais-venäläisen kulttuuridialogin agentti herra Grosswald. *Novosti*-lehti näyttää olevan ensimmäisten Grosswald-uutisten lähde, ja siksi epäilykset kohdistuvat Pietarin ”reporttereiden kuninkaaseen” eli Julius Schreieriin. Hänen kiistanalaiseen profiiliinsa moinen valeutinen sopisi hyvin, ja tuon ajan *Novostin* uutisointi oli yleisestikin epäluotettavaa. Joku tai jotkut toimittajat kuitenkin jatkoivat Grosswald-tarinaa julkaisten pikku-uutisia eri pietarilaislehdissä aina vuoteen 1892 saakka. Nämä uutiset kytkeytyvät monin tavoin Pietarin suomalaisen väestön elämään ja heitä koskettaviin ajankohtaisiin kulttuuri- tai poliittisen elämän tapahtumiin. Grosswald vaikuttaa toimineen kaivattuna välittäjähahmona aikana, jolloin venäläis-suomalaisen kulttuurivaihdon toimintamuodot eivät olleet lainkaan vakiintuneet. Venäläistä kirjallisuutta ei tuolloin vielä niteinä suomennettu, ja ilmestyneet käännökset olivat varsin satunnaisia sanomalehdissä ilmestyneitä novelleja tai jatkokertomuksia. Hyvä esimerkki tästä satunnaisuudesta on Turgenevin *Ravintola tien syrjässä* venäläisen kirjallisuuden ensimmäisenä suomennosnaitena, sillä sitä ei todellakaan voi pitää keskeisenä teoksena tekijänsä tuotannossa. Fiktiivisten uutisten synnyttämä ajatus Grosswaldista Krylovin suomentajana on ymmärrettävämpi venäläisestä näkökulmasta, sillä Krylov oli valtavan suosittu kirjailija 1800-luvun Venäjällä. Samassa yhteydessä Grosswald esiintyy myös fennougristi-kielentutkijoiden peilimäisenä heijastuksena, koska hänen aiheenaan on myös julkaista Suomesta keräämiään lauluja ja legendoja.

Grosswaldin väitetty osallistuminen Venäjän-Turkin sotaan suomalaisena vapaaehtoisena on jo selkeämmin poliittisesti motivoitu uutinen. Hänet esitettiin keisarikunnan näkökulmasta ihanteellisena pietarinsuomalaisena, joka osoitti eri tavoin lojaaliuttaan liberaalia ja Suomessa yleisesti arvostettua tsaari Aleksanteri II:ta sekä tämän tultua murhatuksi Aleksanteri III:ta kohtaan. Selkein osoitus Grosswaldin lojaaliudesta on näkyvä osallisuus Aleksanteri III:n

ja Maria Fjodorovnan kruunajaisissa, niiden Pietarin-juhlallisuuksissa. Tässä yhteydessä herra Grosswaldin hahmo saa myös erityistä poliittista väriä, kun hän päätyy välillisesti osalliseksi svekomaanien ja fennomaanien kielikiistaan. Vaikuttaa ilmeiseltä, että tämä juuri oli herra Grosswaldin ilmestymisen syy ja tarkoitus – nostaa Venäjän kannalta poliittisesti vaaratonta suomen kielen ja suomalaisen kulttuurin asemaa ruotsin kustannuksella, antaa signaalia pietarinsuomalaisten uskollisesta alamaisuudesta keisarikuntaa kohtaan ja toimia siten Suomea ja Venäjää lähentävänä kulttuuripoliittisena tekijänä. Sikäli kun 1880-luvulla suhteet suomalaisten ja venäläisten välillä alkoivat kiristyä, myös myytti keisarikunnan uskollisesta alamaisesta heräsi eloon ja tuli tarpeeseen Venäjän julkisessa sanassa (ks. esim. Guzairov 2012). Pikku-uutisten sankarin vaikutus ei maiden välisissä suhteissa tai todellisessa käännöshistoriassa varmasti ollut lainkaan merkittävä, mutta oman aikansa tapahtumien, kulttuurienvälisen dialogin ja pietarinsuomalaisten ylijarjaisen kulttuurielämän heijastajana herra Grosswaldin tarina hakee vertaistaan.

Viitteet

- 1 Artikkelin on osa Helsingin yliopiston tutkimushanketta *Venäläinen kirjallisuus ja Suomi*, joka Raija Rymän-Nevalinnan rahaston sekä Suomen Kulttuurirahaston tuella selvittää venäläisen kirjallisuuden suomennosten sekä suomalaisen kirjallisuuden venäjännösten historiaa. Suppeampi venäjänkielinen versio tästä artikkelista on ilmestynyt *Literaturny fakt* -lehdessä (Huttunen 2018).
- 2 K. Suomalaisen kirje W. Söderströmille 23.6.1906. Kansallisarkisto 108, WSOY:n arkisto.
- 3 Sergei Životovskin kirje Suomalaiselle 14.2.1907. Helsingin yliopiston kirjearkisto 394. K.G.S. Suomalaisen arkisto. Životovski muutti Helsinkiin vuonna 1919, käsikirjoitti elokuvan *Bolshevismien ikeen alla* (1919) sekä näytelmiä, toimitti *Ogonjok*-lehteä ja järjesti henkilökohtaisen näyttelyn. Muutti Amerikkaan vuonna 1922.
- 4 Kertomus ilmestyi *Keski-Suomen* vuoden 1876 numeroissa 1-10. Vuoden 1876 alusta *Keski-Suomea* päätoimitti K.J. Gummerus, jonka aikana lehdessä ilmestyi runsaasti kaunokirjallisuutta, etenkin pitkiä novelleja tai pienoisromaaneja. Lehti oli omaksunut vuodesta 1873 uuden jatkokertomusten julkaisumuodon eli ”alakerran”, jotka voitiin helposti leikata irti ja koota yhdeksi pitemmäksi kertomukseksi. (Tommila 1970, 150–151.)
- 5 Syyskuun 1876 numerossa ilmestyneessä arvostelussa Suomalainen kritisoi Turgenev-tekstin valintaa, sillä se ei hänen mukaansa kuulunut tekijän parhaimmista. Käännöksen hän arvioi kelvolliseksi ja puuttui vain joihinkin sanavalintoihin ja kääntäjän tekemiin ratkaisuihin arviossaan. Samalla hän myös mainitsee oman Puškin-suomennoksensa olevan pian tulossa.
- 6 Ottaen huomioon, että Turgenevin kertomus oli ilmestynyt *Russki vestnik* -lehdessä vasta alkuvuodesta 1869, oli käännösaie yllättävän ripeä. Julius Krohn oli Sveitsissä keväällä 1869, joten hän on saattanut siellä tutustua tekstiin alkukielellä, jota hän osasi.
- 7 Palander kirjoitti myös venäjänkielisen Helsinki-oppaan *Putevoditel po Gelsingforsu* (1873) ja käänsi suomesta venäjäksi Julius Krohnin eli Suonion kertomuskokoelman *Kuun tarinoita* (*Rasskazy lunny*, 1879) ja ruotsista venäjäksi tiedemies E.G. Laxmanin (1737–1796) elämäkerran (Lagus 1890). Tässä työssä häntä auttoivat professorit Jakob Grot ja Stepan Baranovski.
- 8 ”Anteckningar (innehållande biografiska uppgifter, personliga minnen, en historik över Terdisholm, m. m.) av K. Sev. Ahonius”. [Ben Hellmanin hallussa].

- 9 Suomennos tässä ja muualla artikkelin kirjoittajan.
- 10 Schreieristä tuli myös kaunokirjallisuuden hahmo, sillä Anton Tšehov mainitsee hänet parissakin kertomuksessaan, kuten myös Vladimir Nemirovitš-Dantšenko, ja muutamat satiirilehdet innostuivat tekemään Schreieristä karikatyyrit. (ks. Stepanov 2017, 131–132.)
- 11 Mainittakoon, että samannimistä lehteä *Suomalainen* oli Suomessa julkaissut K.A. Gottlund jo 1840-luvulla. Tuo lehti oli myös erinomaisen kiinnostava venäläisen kirjallisuuden suomenno-shistorian kannalta.
- 12 Thomas Frimanin ansioihin lukeutui jo 1840-luvulla tehtyjä venäläisen kirjallisuuden suomennoksia. Erityisen tuottelias hän näyttää olleen vuonna 1849, jolloin ilmestyi paitsi ortodoksisten tekstien käännöksiä, myös hänen Viipurissa julkaistut venäläistä 1840-luvun realismia heijasteleva kertomuksensa *Suomen Rahvaan olo Pietarissa. To'ellinen tapaus* sekä sen jatko-osaksi tulkittava kokoelma *Satuja. Lukemisia Suomen Rahvaalle Wiipurista II*. (Ks. Friman 1849a ja 1849b.)

Lähteet

Lehtiaineisto

- Bibliograf (1885), I.S. Turgenevin valitut teokset 10/1885.
- Helsingfors Dagblad (1879), Finn 13.12.1879, 3.
- Hufvudstadsbladet (1882), Herre Grosswald 30.8.1882.
- Kaiku (1880), Herra Grosswald tekee ihmeitä 3.1.1880, 4.
- Karjala (1879), Käännöksiä 31.10.1879, 3.
- Molva (1879), Meille kerrotaan 29.11.1879, 2.
- Morgonbladet (1879a), Finn 15.12.1879, 2
- Morgonbladet (1879b), Herra Grosswald tekee ihmeitä 23.12.1879, 3.
- Novoje obozrenije (1889), E. Grosswald 24.5.1889.
- Novoje vremja (1879a), Olemme kuulleet 21.8.1879, 3.
- Novoje vremja (1879b), Pietarin Viikko-Sanommat kirjoittaa 22.12.1879, 3.
- Novosti (1875), Krylovin faabelien käännös 31.5.1875, 1.
- Novosti (1879), Puškinin biografia suomeksi 4.10.1879, 3.
- Novosti (1882), Olemme saaneet kuulla 6.4.1882, 3.
- Novosti (1883), Eilen, kruunajaisjuhllisuuksien toisena päivänä 18.5.1883, 3.
- Novosti (1885), Turgenevin valitut teokset 30.8.1885, 2.
- Nya Pressen (1883), Famöse Grotzvald 3.6.1883, 3.
- Nya Pressen (1892), Merkillinen herra tuo Grosswald! 6.3.1892, 3.
- Pietarin lehti (1879), Vähällä Pietarin suomalaiset koulut 13.7.1879, 1.
- Pietarin Viikko-Sanommat (1879), Herra Grosswald tekee ihmeitä 6.12.1879, 2.
- Pietarin Viikko-Sanommat (1881), Rovasti Öhqvist kutsui 8.5.1881.
- Pietarin Viikko-Sanommat (1882), Herra Grosswald aikoo 16.4.1882, 1.
- Pohjois-Suomi (1879), Suomalainen 20.12.1879, 2.
- Päijänne (1879a), Käännöksiä 30.10.1879, 4.
- Päijänne (1879b), Herra Grosswald tekee ihmeitä 31.12.1879, 3.

Päijänne (1882), Herra Grosswald 6.9.1882, 2.
 Savo (1881), Suomalaisia kansanlauluja keräämään 29.4.1881, 3.
 Savonlinna (1879), Herra Grosswald tekee ihmeitä! 27.12.1879, 3.
 St. Petersburger (1881), Herold Sammlung finnischer Volkslieder 8.4.1881, 4.
 Syn Otetšestva (1892), Venäläisten kirjailijoiden teosten 5.1.1892, 3.
 Uusi Suometar (1873), Suomalainen teatteri 8.12.1873, 2.
 Uusi Suometar (1877), Suomalaisia sodassa 27.8.1877.
 Uusi Suometar (1882), Herra Grosswald 29.2.1882, 2.
 Uusi Suometar (1879a), Paljonko perää tässä huhussa 5.9.1879, 3.
 Uusi Suometar (1879b), Käännöksiä 20.10.1879, 3.
 Uusi Suometar (1879c), Suomalainen 12.12.1879, 5.
 Uusi Suometar (1879d), Herra Grosswald tekee ihmeitä 22.12.1879, 2.
 Uusi Suometar (1885), Turgenevin valitut teokset 15.9.1885, 2.
 Uusi Suometar (1892), Merkillinen herra tuo Grosswald! 5.2.1892, 3.
 Wiborgs Tidning (1879), Finn 13.12.1879, 1.
 Viipurin Sanomat (1892), Merkillinen herra tuo Grosswald! 6.3.1892, 3.
 Vsem (1889), Myrskyä esitetään Pietarissa 14.10.1889, 251.

Kirjallisuus

- Aalto, Pentti (1987), *Modern Language Studies in Finland 1828–1918*. Helsinki: The Finnish Society of Sciences.
- Aspelin-Haapkylä, Eliel (1906), *Suomalaisen teatterin historia, I*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aspelin-Haapkylä, Eliel (1907), *Suomalaisen teatterin historia, II*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aspelin-Haapkylä, Eliel (1912), *Muoto- ja muistikuvia*. Helsinki: Otava.
- Byckling, Liisa (2015), *Otraženie russkoi duši v zerkale severa. Finsko-russkie teatralnye svjazi*. Sankt-Peterburg: Aleteija.
- Dostojevski, Feodor (1996), *Kirjailijan päiväkirja*. Suom. O. Kuukasjärvi. Helsinki: Otava.
- Engman, Max (2004), *Pietarinsuomalaiset*. Helsinki: WSOY.
- Flink, Toivo (2000), *Maaorjuuden ja vallankumouksen puristuksessa. Inkerin ja Pietarin sivistys-, kulttuuri- ja isetuntopyrkimyksiä vuosina 1861–1917*. Turku: Turun yliopisto.
- Friman, Thomas (1849a), *Suomen Rahwaan olo Pietarissa. To'ellinen tapaus*. Wiipuri: A.F. Sederwaller.
- Friman, Thomas (1849b), *Satuja. Lukemisia Suomen Rahwaalle Wiipurista II*. Wiipuri: A.F. Sederwaller.
- Friman, Thomas (1870), Tyhménit. – *Pietarin lehti* nrot 1–10.
- Gogol, Nikolai (1872), Nevskin prospekti. Jutelma. – *Pietarin Sanomat* nrot 22–30.
- Gogol, Nikolai (1882), Muotokuva. – *Pietarin Viikko-Sanomats* nrot 1–15.
- Gogol, Nikolai (1882), *Reviisori*. Suom. A. Hjelt. Helsinki: J. Länkelän kustannus.
- Gontšarov, Ivan (1894), *Oblomovin unelma. Kuvauus wenäläisistä oloista*. Suom. A.F. H[assel]. Jyväskylä: Jyväskylän kirjapaino.
- Guzairov, Timur (2012), Konstruivovanie etnopolitišeskogo obraza: finskie ”tuzemtsy” i ”vernopodannye” Rossiiskoi imperii. – *Russian Literature* LXXI:II, 157–171. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ruslit.2012.04.009>
- Haltsonen, Sulo (1965), *Entistä Inkeriä. Inkerin suomalaisasutuksen vaiheita ja kulttuurihistorian piirteitä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hellman, Ben (2008), A Visitor and a Letter: Ivan Turgenev's Finnish Contacts. – *S ljubovyju k slovu. Festschrift in Honour of Professor Arto Mustajoki on the Occasion of his 60th Birthday*. Ed. Jouko Lindstedt et al. Helsinki: Helsingin yliopisto, 59–67. <http://www.helsinki.fi/slavicahelsingiensia/preview/sh35/pdf/5.pdf>.
- Huttunen, Kalervo (1981), *Pietarin suomenkielisen lehdistön alkuvaiheet vuosina 1870–1883. Pro gradu -tutkielma*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Huttunen, Tomi (2018), Gospodin Grosswald tvorit tšudesa: k istorii rannih uspehov russkoi literatury v Finljandii. – *Literaturny fakt* 9, 264–281. DOI <https://doi.org/10.22455/2541-8297-2018-9-264-281>
- Karhu, Eino (1962), *Finljandskaja literatura i Rossia, 1800–1850*. Tallinn: Estonskoje Gosudarstvennoje Izdatelstvo.

- Karhu, Eino (1964), *Finljandskaja literatura i Rossija, 1850–1900*. Moskva, Leningrad: Nauka.
- Kauppinen, Eino (1952), *Kirjallinen kuukauslehti. Vaiheet, sisällyt, merkitys*. Helsinki: Otava.
- Ketola, Kari (2004), Suomalaiset Moskovan stipendiaatit 1812–1917. – *Venäjän kahdet kasvot. Venäjäkuva suomalaisen identiteetin rakennuskivenä*. Toim. Timo Vihavainen. Helsinki: Edita, 53–77.
- Ketola, Kari (2007), *Ryssän koulussa. Suomalaiset Venäjän stipendiaatit autonomian aikana 1812–1917*. Vammala:
- Kivistö, Sari & Paloposki, Outi (2007), Samuli Suomalainen. – *Suomennoskirjallisuuden historia I*. Toim: Urpo Kovala, H.K. Riikonen, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 207–211.
- Krylov, Ivan (1913), *Tarinoita*. Suom. Sakari Putro. Helsinki: Kirja.
- Lagus, Wilhelm (1890), *Erik Laxman. Ego žizn, putešestvija, issledovanija i perepiska*. Ven. E.W. Palander. Sankt-Peterburg: Akademija Nauk.
- Mostovskaja N.N. (2003), *Letopis žizni i tvorišestva I.S. Turgeneva (1876–1883)*. Sankt-Peterburg: Nauka.
- Muratova K.D. (1974), *Bibliografija literatury ob A.N. Ostrovskom 1847–1917*. Leningrad: Nauka.
- Nivala, Asko, Salmi, Hannu & Sarjala, Jukka (2018), History and Virtual Topology: The Nineteenth Century Press as Material Flow. – *Historiein* 17:2, DOI: <http://dx.doi.org/10.12681/historiein.14612>
- Palander, E.W. (1880), Uebersicht der neueren russischen Literatur von der Zeit Peters der Grossen bis auf unsere Tage. – *Hämeenlinnan normalilysei: kertomus lukuvuodesta 1879–1880*. Toim. J.G. Geitlin. Hämeenlinna: SKS, 1–91 [43–134].
- Paloposki, Outi (2015), Suomentaja kansanvalistajana: Karl Gustaf Samuli Suomalainen ja Suuret Keksinnöt. – *Kasvatus ja Aika* 9:1, 26–40.
- Puškin, Aleksandr (1876), *Kapteenin tytär*. Suom. Samuli S[uomalainen]. Helsinki: W. Churberg.
- Riikonen, Hannu K. (1989), *Maailmankirjallisuuden yleisesitykset Suomessa*. Helsinki: SKS.
- Saltykov-Štšedrin, Mihail (1899), Kertomus siitä, kuinka yksi talonpoika ruokki kahta kerralla. Suom. Y[rjö] W[ichmann]. – *Valvoja* V–VI.
- Saltykov-Štšedrin, Mihail (1907), *Valittuja satiireja*. Suom. Robert A. Seppänen. Helsinki: Kansa.
- Sonina, E.S. (2004), *Peterburgskaja universalnaja gazeta kontsa XIX veka*. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo S.-Peterburgskogo universiteta.
- Sonina, E.S. (2009), Vzlety i padenija peterburgskogo izdatelja: O.K. Notovitš i gazeta “Novosti”. – *Izvestija Uralskogo gosudarstvennogo universiteta* 1:4, 85–94.
- Stepanov, Stanislav (2017), ”Korol reporterov” Julii Schreier. – *Vestnik SPbGUKI* 1:30, 129–133.
- Suistola, Jouni & Tiilikainen, Heikki (2014), *Sodassa vieraalla maalla. Suomalaiset Turkin sodassa 1877–1878*. Jyväskylä: Atena.
- Sulkunen, Irma (2004), *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- S[uomalainen], K.G.S. (1876), [Arvostelu]. – *Kirjallinen Kuukauslehti* 9, 218–219.
- Suonio [Krohn, J.] (1879), *Rasskazy luny*. Ven. E.W. Palander. Helsingfors, 1879.
- Tiitinen, I. (1972), Idealismi ja realismi. Kaarlo Suomalainen (Samuli S.) ja 1800-luvun loppupuolen keskustelu kirjallisesta realismista Suomessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Tommila, Päiviö, Landgren Lars & Leino-Kaukiainen Pirkko (toim.) (1988), *Suomen lehdistön historia I. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Kuopio: Kustannuskiila.
- Turgenev, Ivan (1863), Faust. Berättelse i nio brev. – *Helsingfors Tidningar* 79–88.
- Turgenev, Ivan (1873a), Lïgov. Suom. A.G. – *Suomen Kuvalehti* 6–7, 63–65; 75–76.
- Turgenev, Ivan (1873b), Pjotr Petrovitsh Karatajev. – *Suomen Kuvalehti* 2–3, 2–3; 75–76.
- Turgenev, Ivan (1876), *Ravintola tien syrjässä*. Jyväskylä: Weilin+Göös, 1876.
- Turgenev, Ivan (1968), *Polnoe sobranie sošinenii i pisem v 28 tt.: Pisma 1880–1882 XIII:1*.
- Varentsova E.M. (2016), Novyi kommentarii k pismu I.S. Turgeneva k E.W. Palanderu. – *Spasski vestnik* 13, 130–132.
- Venok (1880), *Venok na pamjatnik Puškinu. Puškinskie dni v Moskve, Peterburge i provintsii*. Sankt-Peterburg.
- Vihavainen, Timo (2004), Suomen suuriruhtinaskunta – osa valtakuntaa, mutta ei Venäjää. – *Venäjän kahdet kasvot. Venäjäkuva suomalaisen identiteetin rakennuskivenä*. Toim. Timo Vihavainen. Helsinki: Edita, 17–32.

Kallen matkassa Itä-Euroopan kaupunkikohteissa

Artikkelissa tarkastellaan seksiturismia suomalaisen *Kalle*-lehden Neuvostoliittoon ja Itä-Eurooppaan suuntautuneissa seksimatkakertomuksissa vuosien 1975 ja 1985 välisenä aikana. Analyysin lähtökohtana on ajatus populaarimedian todellisuutta tuottavista mekanismeista ja roolista asenteiden, ihanteiden sekä ajattelu- ja toimintamallien muokkaamisessa. Antropologi Arjun Appadurain (1996) sosiaalisen mielikuvituksen määritelmää seuraten artikkelissa tulkitaan *Kallen* matkakertomuksissa ilmaistuja käsityksiä ja asenteita Neuvostoliittoa ja sen etupiiriin kuuluneita sosialistimaita kohtaan lehden lukijoille tarjoutuneena sosiaalista mielikuvitusta muokanneena mielikuvaharjoituksena. Seksimatkakertomusten voi nähdä haastaneen aikansa valtajulkisuuden normeja. Kymmenen vuoden aikajänteellä näkyväksi tulevat myös Neuvostoliittoa koskevien asenteiden muuttuminen sekä kyynistyvät asenteet naisia kohtaan.

Laura Saarenmaa

Helsingin Sanomat kertoi syyskuussa 2018 eteläkarjalaismiesten seksimatkoista rajan taakse Viipuriin. Tuliaisena on jutun mukaan usein hiv-tartunta (Jeskanen 2018). Juttu perustui tuoreeseen tilastotietoon hiv-tartuntojen lisääntymisestä 60-vuotiaiden itäsuomalaismiesten keskuudessa. Tartunnat ovat tutkimuksen mukaan peräisin Svetogorskista, Viipurista tai Petroskoista ja leviävät, koska moni kantaja kieltäytyy menemästä testeihin. Samaan ilmiöön viitaten Yle uutisoi aiemmin, että SPR ja Hivpoint (entinen Aids-tukikeskus) tarjoavat paluumatkailijoille hiv-testejä jo Suomen raja-aseilla (Kivimäki 2018; Kivimäki & Ylönen 2018; Luukko 2018).

Uutismediat seuraavat Suomessa tiiviisti ulkomaille suuntautuvaa seksimatkaileua ja niiden lieveilmiönä leviäviä sukupuolitauteja. Asiantuntijoina esiintyvät terveydenhuollon ammattilaiset, ja näkökulmat keskittyvät tautien hillitsemiseen liittyvän tiedon levittämiseen.¹ Akateemisessa tutkimuksessa seksimatkaileua on Suomessa lähestytty yhteiskuntatieteellisesti orientoituneen sukupuolentutkimuksen näkökulmasta ja etenkin haastattelututkimuksen menetelmällisestä perinteestä käsin (Skaffari 2010; Penttinen 2007; Marttila 2006, 2004a, 2004b; Tuulensuu 2008; Kontula 2008). Haastatteluaineistoilla on tuotu esiin ostajien ja myyjien käsityksiä ja motiiveja sekä ilmiöön vaikuttavia kulttuurisia, taloudellisia ja sosiaalisia taustatekijöitä.

Tässä artikkelissa lähestyn seksiturismia suomalaisten seksilehtien rakentamana ilmiönä. Yksilöiden kokemusten sijaan etualalle nousevat populaarimedian todellisuutta tuottavat mekanismit ja rooli asenteiden, ihanteiden sekä ajattelu- ja toimintamallien muokkaamisessa.² Kuten olen aiemmassa tutkimuksessani (Saarenmaa 2017, 2010) osoittanut, ajatusta suomalaismiehistä etnisesti ylempi-arvoisina, ”valkoisina” ”länsimaalaisina” kehiteltiin suomalaisen, laajalevikkisen seksilehdistön suosimissa juttutyypeissä aikana, jolloin kaukomatkaileu ei vielä ollut laajalle yleisölle käytännössä mahdollista.

Tähänastinen yhteiskuntatieteellinen seksiturismitutkimus on ajoittanut Venäjälle ja Itä-Eurooppaan suuntautuvan seksiturismin nousun Neuvostoliiton romahdusta seuranneen 1990-luvun murrokseen (Marttila 2006; Penttinen 2007, 2004). Suomalaisesta *Kalle*-lehdestä koostuvan aineistoni avulla muistutan, että Neuvostoliittoon ja Itä-Eurooppaan suuntautuva seksimatkaileu oli kuvitteellisena ja konkreettisena ilmiönä olemassa jo 1970- ja 1980-luvuilla. Seksilehtien matkakertomuksia ei voi käyttää lähteinä todellisista tapahtumista. Sen sijaan niistä voi lukea esiin tietyille ajanjaksolle ominaisia fantasioita, ajattelu- ja tarinamalleja ja niiden ruokkimaa mahdollisen tajua. Seksilehdissä julkaistut matkakertomukset ovat rakentaneet ulkomaille suuntautuvaa seksimatkaileua tiedon kohteena paitsi kuvaannollisesti ja kuvitteellisesti myös journalistista esitystapaa mukailevien faktuaalistamisstrategioiden kautta tapahtumien kulusta ”todistavien” kuvien, opastusten ja ohjeiden, osoitteiden, karttojen, sanastojen ja faktalaatikoiden muodossa.

Tässä artikkelissa tarkastelen, millaisena tiedon kohteena Neuvostoliitto ja sosialistiset Itä-Euroopan maat on esitetty *Kallen* matkakertomuksissa 1970- ja 1980-luvuilla. Olen valinnut aineistooni 15 Neuvostoliittoon ja itäblokin maihin sijoituvaa, *Kallessa* vuosina 1975–1985 ilmestynyttä novellia ja kuvareportaasia. Perustelen aikarajaustani 1970- ja 1990-luvuille keskittyvällä aiemmalla tutkimuksella ja tarpeella lisätä tietämystä seksilehtien neuvostoasenteista 1980-luvulla, ajanjaksolla ennen Neuvostoliiton romahtamista. *Kallessa* kerrottiin seksimatkoista myös Keski-Euroopan kaupunkikohteisiin, Kanarian ja Kreikan saarille sekä Thaimaan turistikohteisiin. Matkat Neuvostoliittoon ja Itä-Eurooppaan pysyivät kuitenkin koko tutkimusajankohdan ajan osana matkakertomusten repertuaaria.³

1973 ilmestymisensä aloittanut Suomen Miestenlehdet Oy:n kustantama *Kalle* nousi nopeasti *Jallun*, *Raton* ja *Urkin* rinnalle Suomen myydyimpien seksilehtien joukkoon.⁴ Seksimatkakertomuksia julkaistiin muissakin seksilehdissä. Yhden lehden kirjoittelua seuraamalla on mahdollista hahmottaa visuaalisesti ja verbaalisesti yltäkyläisestä aineistosta jatkuvuuksia ja muutoksia asenteissa ja ilmaisussa. *Kallen* valitsemista tarkemman analyysin kohteeksi perustelee myös kokonaan kotimaiseen aineistoon perustuva lehtikonsepti, jolla lehti pyrki erottautumaan kansainvälistä käännösaineistoa hyödyntävistä kilpailijoistaan.⁵

Analyoitavaan aineistoon valitut tekstit löytyivät *Kallen* vuosikertojen läpikäynnissä kymmenvuotisjaksolla 1975–1985. Valintaperusteena oli juttujen kuuluminen muodollisesti

matkakertomusten kategoriaan, ja juttujen maantieteellinen sijoittuminen Neuvostoliittoon, Itä-Eurooppaan tai laajemmin kylmän sodan aikaiseen sosialistiseen blokkiin. Analysoin juttuja tekstikokonaisuuksina, johon kuuluvat usein usealle aukeamalle levittäytyvän tekstiaineuksen lisäksi pää- ja väliotsikoita, kuvitusta ja kuvatekstejä. Kiinnitän luennassani erityistä huomiota kohdemaan poliittista tilannetta tai järjestelmää koskeviin mainintoihin sekä kohdemaiden elinolojen, tapojen ja kulttuuristen käytäntöjen kuvailuun ja kommentointiin.⁶

Tulkitsen aineistoani antropologi Arjun Appadurain (1996, 5) sosiaalisen mielikuvituksen ajatusta seuraten osana Neuvostoliittoa ja itäblokkia koskevaa 1970- ja 1980-lukujen populaaria tiedontuotantoa. Samalla kuvattiin ja kuviteltiin seksipalveluita hyödyntävän suomalaismiehen tyyppiä, johon lehden lukijaa kutsuttiin samastumaan. Appadurain määritelmän mukaan sosiaalinen mielikuvitus ei ole pelkkää fantasiaa, eskapismia tai eliitin ajanvietettä, vaan sosiaalisten käytäntöjen, työn ja toimijaosapuolten välisen neuvottelun aluetta. Näin määriteltynä sosiaalinen mielikuvitus liittyy laajasti sekä yksittäisten ihmisten että valtioiden välisten suhteiden määrittelyyn (Appadurai 1996, 31). Appadurain määritelmää seuraten seksilehtiä voi ajatella yhtenä niistä areenoista, joissa suomalaisuutta on kerrottu ja kuviteltu tietynlaiseksi suhteessa muihin kansallisuuksiin, kulttuureihin sekä poliittisiin ja sosioekonomisiin järjestyksiin.

Balettia, samppanjaa ja naisellista lämpöä

Kallen 1970-luvulla ilmestyneet, Neuvostoliittoon ja Itä-Eurooppaan sijoittuvat seksimatkakertomukset asettuvat suomalaisittain osaksi yleisempää ulkomaanmatkailun suosion ja massaturismin nousua. Matkailu ja turismi sosialististen ja kapitalististen maiden välillä oli aina kytköksissä blokkien väliseen poliittiseen ja kulttuuriseen kilpailuun. Kuten turismia Neuvostoliiton ja Suomen välillä 1950-luvulta 1990-luvulle tarkastellut Elvi Juvonen (2013) on huomauttanut, turismia käytettiin kylmän sodan muotona ja propagandan välineenä myös Suomen ja itäblokin maiden välillä. Alkusysäyksen maiden väliselle massaturismille antoi 1974 ratifioitu matkailusopimus, joka täydensi sopimuksia tieteen, kulttuurin ja talouden aloilla (Juvonen 2013, 29). Vuodesta 1974 vuoteen 1984 matkailijoiden määrä kumpaankin suuntaan kaksinkertaistui. Vuonna 1982 suomalaisturisteja vieraili Neuvostoliitossa 380 000 (Juvonen 2013, 30). Lisääntynyt kiinnostus Neuvostoliiton matkakohteena näkyy myös *Kallen* seksitarinoissa.

Olen reissannut siellä ja täällä, mutta ainoastaan kerran – toistaiseksi – olen joutunut naapurimaamme lähimpään miljoonakaupunkiin, Leningradiin. Syy, että sinne lähdin oli kaverissani Maurissa, joka on useamminkin linja-autolla vierailut itäisessä naapurissamme [---]. (Kalle 1975a, 42.)

Kielitaidon puuttuminen oli Venäjälle suuntaavien matkalaisten jatkuva haaste. Toistuva ilonaihe *Kallen* matkakertomuksissa olikin, että suomen kielen perussanasto hallittiin naapurimaassa ja kommunikointi paikallisten kanssa sujui ongelmitta.

Mauri hallitsi hommat ja painoi kylmän rauhallisesti [yökerhon] jonon ohi vahtimestaria kohti. Ilmeisesti ulkomaalaisten turistien maine on korkealla [---] vodkaa ja kivennäisvettä, pyysi Mauri kyypparia selvällä suomenkielellä. – Nämä hallitsevat melko hyvin käyttösanaston – täällä käy ilmeisesti aika paljon hämmäläisiä. (Kalle 1975a, 42-43.)

Esiin kertomuksissa nousivat myös suomalaisturistien vyöryn synnyttämät kielteiset mielikuvat. Todettiin, että bussiletkat toivat Leningradiin joukoittain suomalaisturisteja, joiden intresseissä ei ollut kaupungin nähtävyyksiin tutustuminen, ja että suomalaisten kunnia oli käynyt kaupungissa kyseenalaiseksi (Kalle 1976b, 10). Suomalaisturistien huono käytös oli todellinen ongelma Suomen matkailun edistämiskeskuksesta, ja tappeluista ja alkoholinhuuruudesta häiriökäyttäytymisestä Leningradissa raportoitiin Suomen ulkoministeriöön asti (Juvonen 2017, 65). Nimimerkki Pentti Varis, *Kallen* sivuilla 1970-luvulla taajaan esiintynyt vientikaupan ammattilaiseksi esittäytynyt kirjoittajapersoonana, valisti *Kallen* lukijoita itänaapurin tarjoamista, julkijuopottelua moninaisemmista nautinnon lähteistä. Variksen matkavinkeissä tilaisuuksia nautinnollisiin seksuaalisiin kohtaamisiin saattoi tarjota vaikkapa neuvostoliittolainen tapa sijoittaa nais- ja miespuoliset matkustajat samoihin hytteihin junien makuuvaunuosastolla.

Vielä tänäkin päivänä voi onnekas matkamies tavata junassa ikioman makuuvaunujen Madonnansa, joka matkustaa Konstantinopoliin pikajunalla etsimään uusia seikkailuja, uusia rakastajia, kuten Olavi Paavolainen aikanaan kuvasi. (Kalle 1975b, 18.)

Pentti Variksen tunnelmallisissa matkakuvauksissa Neuvostoliitossa matkustava suomalaismies saattoi antautua ylellisesti hemmotelluksi, jos makuaisti vain oli riittävän kehittynyt. Hienostuneen maun ja kulttuurisen erottautumisen ilmaisuilla koulittiin ulkomaanmatkailuun tottumattomia *Kallen* lukijoita tapakasvatuksen hengessä.

Ravintolavaunussa eteemme kannettiin suuret lautaselliset borts-keittoa, hyvää venäläistä leipää ja pullo punaviiniä. [Lisäksi tarjottiin] samppanjaa, Neuvostoliiton harvinaista laatua, Zimlanskojen punaista samppanjaa, ja annokset kaviaaria... Ohi vilahteli pieniä kyliä harmaine koristeellisine mökkeineen ja pienine kirkkoineen. Smolenskin asemalla... kovaäänisestä kajahti muhkean Neuvostoliiton hymnin sävelet. (Kalle 1975b, 19.)

Taidenautintoja arvostava Pentti Varis korosti teksteissään, että Leningradilla oli suomalaisturisteille muutakin annettavaa kuin halpa vodka ja lihan ilot. Kulttuurista pääomaa ilmensivät museovierailut sekä oopperan ja baletin kaltaisista taidemuodoista nauttiminen.

Iltapäivällä kävimme taidemuseossa jossa [maksullinen seuralainen] hämmästytti minua taiteen tuntemuksellaan. Illalla menimme katsomaan balettia ja jälleen saatoin havaita hänen ymmärtävän tätäkin taiteenlajia. Kaiken lisäksi minulla oli koko upean teatterin tyylikkään nainen daaminani. [---] Saatoin todeta viihtyneeni hyvin Leningradissa. Sain annoksen taidetta ja kulttuuria ja kunnollisen annoksen naisellista lämpöä – kohtuuhintaan. (Kalle 1976b, 13.)

Suomalaisten käsityksiä venäläisistä 1980-luvun lopulla tutkineen Pentti Raittilan (2004) mukaan venäläisnaisiin liittyi suomalaisten mielissä kauneus ja kiehtovuus. Toisaalta prostituutio ja tartuntatautien vaara nähtiin 1990-luvulta alkaen uhkana (Raittila 2004, 36). Neuvostoliittoon suuntautunutta seksiturismia Raittilan haastatteluaineistoissa ei suoraan mainita. Maija Alangon (2017, 60) suomalaisten Tallinnan matkoja käsittelevässä tutkielmassa mainitaan lyhyesti Viru-hotellin ravintolan ”kauniit kauppiaat” ja seksipalveluihin liittyvät, ryhmämatkalaisten keskuudessa kiertäneet huhupuheet ja juorut.

Seksiturismi ja seksipalvelujen kulutukseen liittyvä tietämys on luonteeltaan suullista kansanperinnettä ja hiljaista tietoa, joka sijoitetaan haastattelupuheessa herkemmin huhupuheiden ja juurujen kuin tiedon tai omakohtaisten kokemusten alueelle. Kuten Tuula Juvonen (2003) on suomalaisten seksielämään liittyviä salaisuuksia käsittelevässä väitöskirjassaan todennut, juurujen ja huhupuheiden lisäksi tarjolla olleisiin informaation lähteisiin kuuluivat myös suomalaiset seksilehdet. Myös *Kalle*-lehden seksimatkakertomukset osoittavat, että suullisen tiedon rinnalla 1970-1980-luvun Suomessa kukoisti seksiturismiin liittyvää tapakasvatusta, toimintaohjeita ja käytännön tietoa tarjoava tekstuaalinen perinne.

Onnistuneita kokemuksia puolattarien parissa

Neuvostoliiton romahdusta seurannutta seksityömarkkinoiden laajentumista väitöskirjassaan käsitelleen Elina Penttisen (2004) mukaan entisen Neuvostoliiton alueen valtioita on seksualisoitu, feminisoitu ja seksityön käytäntöjen kautta symbolisesti alennettu redusoimalla ne aiemmin saavuttamattomaan, mutta uudessa järjestyksessä auliisti tarjolla olevaan naisruumiiseen. Samantapainen symbolisen alentamisen mekanismi näkyy jo 1970-luvun seksimatkatutkimuksissa. Vientikauppias Pentti Varis päätyi *Kallen* tarinoissa kuvailemillaan liikematkoilla kaukaisimpiin rautaesiripun takaisiin kolkkiin, ja tuotti samalla ”silminnäkihavaintoihin” perustuvia puheenvuoroja sosialistimaiden kaksinaismoralistisesta asenneilmastosta. Kertomuksissa toistuu sosialistisen järjestelmän ja tavallisten, arkeaan elävien ihmisten jokapäiväisten tarpeiden ja halujen välinen ammottava kuilu. Tämä käy ilmi seksiaktikuvausten väliin sijoitetuista, dialogiksi kirjoitetuista keskusteluista paikallisten seksityöläisten kanssa.

Me [albanialaiset] olemme ihmisiä niin kuin kaikki muutkin kansat. [...] Mekin haluaisimme pukeutua kauniisti, nauttia elämän mukavuuksista joita teillä on, tanssia ja matkustaa ulkomaille. Meille se vain ei ole sallittua, julkisesti. Julkisivun takana kaikki tekevät näin. (Kalle 1975c, 10.)

Variksen matkaraporteissa tehtiin tiettäväksi, että vaikka sosialismi ei tunnustanut seksiä, sitä siedettiin ja suvaittiin kaikkialla Itä-Euroopan maissa, ja että maksullisia nautintoja oli runsain mitoin suomalaisturistien saatavilla lyhyenkin vierailun tarpeisiin.

Varsovan hotellit sietävät täysin prostituutiota. Muutaman päivän pituisen matkan aikana voi seikkailunhaluinen mies hankkia useita onnistuneita kokemuksia seksikkäitten puolattarien parissa. Etenkin jos hän on varustautunut paksulla dollarinipulla. (Kalle 1976a, 10.)

Jutuissa annettiin enemmän tai vähemmän yksityiskohtaisia vinkkejä ja ohjeita siihen, mistä seksipalveluja missäkin kaupungissa löysi ja millaiseen hintahaarukkaan kussakin kohdemaassa kannatti varautua. Saatavuuden, hintojen ja tarjonnan toisto näyttytyy sosialistisen järjestelmän kyynisenä karnevalisointina.

Jovanka ihailee [paitsi Titoa] myös ulkomaalaisia. Hän on Belgradissa heidän käytettävissään, halvalta tuntuvaa 150 Suomen markan korvausta vastaan. (Kalle 1979, 64.)

Leningradissa [prostituutio] keskittyy ulkomaalaisten suosimiin paikkoihin, joissa markat ja dollarit hallitsevat. [...] Tanja-niminen neitonen hakeutui viereeni Astoria-hotellin valuuttabaarissa. ”Sinä tahtoo nussia? Kaksisataa markkaa”. (Kalle 1976b, 10.)

Itsesensuurin, ystävällismielisen idänpolitiikan ja vasemmistolaisuuden leimaaman sisäpolitiikan aikakaudella Suomessa kirjoitettiin ja luettiin siis seksitarinoita, joissa suomalaismiestä puhuteltiin kapitalistiksi ja Suomen markka laskettiin länsivaluuttoihin, joilla portit kiellettyjen nautintojen taivaaseen aukesivat. Seksimatkakertomusten voisi tästä näkökulmasta ajatella toimineen lukijoilleen paitsi poliittista ilmapiiriä karnevalisoivana vastakulttuurina ja henkisenä etäisyydenottona kommunistiseen suurvaltanaapuriin, myös myönteisen kansallisen omakuvan rakennusaineena. Kansallista omanarvontuntoa kohottavia teemoja olivat paitsi suomalaismiesten länsi-imperialistinen luokkavihollisuus myös suomalaisvalmisteisten kulutustavaroiden ja tuotteiden arvostus.

Hän alkoi hitaasti riisuutua. Ensin hame, sitten pusero. Totesin niiden olevan suomalaista alkuperää. Tuontitavaralla on Neuvostoliitossa kova kysyntä ja hinnat korkeat. (Kalle 1976b, 11.)

Talospoliittinen erityissuhde Neuvostoliittoon avasi suomalaisille teollisuustuotteille ovet EEC-maiden lisäksi SEV-maihin ja jopa kaikkein suljetuimpiin sosialistimaihin, Albaniaan, Kiinaan ja Pohjois-Koreaan (Matala 2011, 10; Koulumies 2016). Näihin maihin ulottuivat myös vientikauppia Pentti Variksen seksintäytteiset liikematkat.

Liikematkoilla minulle on isäntien puolesta järjestetty nuorta peppua monesti [---] pr-mielessä. [---] Tämä tapahtui Pjöngjangissa, Pohjois-Korean pääkaupungissa [---]. Isäntäni ulkomaankauppajärjestössä tulivat siihen tulokseen, että minuun voitiin vaikuttaa vetoamalla porvarillisiin paheisiini ja rappeutuneeseen moraliini. [---] Painoin [naisen] ammeeseen ja seurasin itse mukana. [---] ”Kuinka iso teillä imperialisteilla aina onkaan... (Kalle 1976c, 50.)

Kallen seksimatkakertomusten rakentamassa halun maantieteessä saatavilla oleva halun kohde sijaitsi 1970-luvulla maantieteellisesti, sosioekonomisesti ja usein myös ideologisesti etäällä. Matkakertomusten tarinoita voi tulkita paitsi viralliselle ulko- ja kulttuuripoliittiselle liturgialle vaihtoehdoisen maailmankuvan rakentamisena myös myönteisen kansallisen omakuvan rakennusaineena. Myönteistä suomalaisuutta varjostanut Neuvostoliiton henkisen alusmaan asema vaihtui *Kallen* matkaraporteissa mielikuviin analyttisestä ja omnipotentista suomalaiskapitalistista, joka hyödynsi suurvaltapoliittikkaa henkilökohtaisena resurssinaan. *Kallen* lukijoille tämänkaltaiset mielikuvat ovat kenties tarjonneet kuvitteellista, kulttuurista ja – tunteen tasolla – kenties poliittistakin pääomaa.

Kannakselaista lanttukukkoa

1980-luvulle tultaessa Pentti Variksen kansainvälinen sivistys ja hienovireinen eleganssi vaihtuivat juurevaan äijähuumoriin. Parivaljakko Börje Mellbergin ja Risto-Juhanin edustaman tyyllilajiin ytimessä oli sievisteleville kiertoilmaisuille ja baletin ja oopperan kaltaisille yleisille kulttuuriharrastuksille naureskelu. Hienostuneet viinit ja paikallisen keittiön erikoisuudet vaihtuivat muutaman päivän mittaisiin, päiväkirjamuotoisiin lomareissuraportteihin, jotka täyttyivät eritteiden ja ulosteiden, pierun ja paskan hajuista. Tarinoiden näyttämönä toimi useimmiten hotellihuone, jossa toverukset viettivät aikaa ryypiskellen ja vierekkäisillä sängyillään maksullisia naisiaan köyrien. Reportaasien kuvitukseksi oheistetuissa nelivä-

rikuvasarjoissa esiintyivät seksityöläisten rinnalla, vähemmän mairittelevissa asuissa ja asennoissa, usein myös tarinoiden sankarit itse.

Toisin kuin 1970-luvun ulkomaankauppamiehen tarinoissa, joissa bisnekset johdattivat miehen maksullisen seksin pyörteisiin isäntien painostamana tai sattuman oikusta, Börje ja Risto-Juhani olivat liikkeellä suomalaisen seksilehdistön edustajina, nimenomaisena tarkoituksenaan tutkia kohdemaan seksipalvelutarjontaa journalistisen lukijanpalvelun periaatteella. Reportaaseissa toistuva, *Kallen* lukijoille osoitettu viesti oli se, että seksityöläisiä oli Itä-Euroopan kaupunkikohteissa runsaasti tarjolla ja palvelutarjontaan kannatti arkailematta tutustua. Ulkonäön, kielitaidon tai käytöstapojen puolesta ei tarvinnut lehden mukaan turhia jännittää.

[K]un Marfa kuuli, että Kalle-Juhanilla oli matkatavaroittensa joukossa mm. sukkahousuja sekä ihan uudet merkkifarkut [---], niin hieman vatsakas ja huonohampainen Kalle-Juhani muuttui Marfan silmissä satujen prinssiksi. (Kalle 1985, 38.)

Vahvan arominsa Börjen ja Risto-Juhanin seikkailuille antoi ylenpalttinen alkoholinkäyttö. Viipurin reissun paluumatkalla matkaseurueeseen kuuluneen ”Everstiluutnantti evp:n” kerrotaan maanheen linja-auton käytävällä tiedottomassa tilassa ”paskat housuissaan” (Kalle 1984a, 6). Tallinnan paluumatkalla Kalle-Juhani näytetään kuvattuna linja-auton istuimelle kääpertyneenä asentoon, joka kuvatekstin mukaan ennakoii ”jyskyttävää päänsärkyä” (Kalle 1983, 27). Paluumatkalla Varsovasta Helsinki-Vantaalle saavuttaessa Kalle-Juhanin puolestaan todetaan olleen ”nahkat niin silmillä”, että ”syöksyy puolitoista voltia kieren lentokentän sementtiin” (Kalle 1984b, 7).

Börjen ja Risto-Juhanin viinanhuuruissa matkakertomuksissa toistuvat groteskit ruumiilliset tilanteet kutsuvat *Kallen* lukijoita empaattiseen nauruun ja samastumiseen heteromaskuliinisen mieskollektiivin jäsenenä. *Kallen* voi nähdä toimineen näin eräänlaisena kuvitteellisena miesten saunatilana, jonne on vetäytytty nauttimaan yhteisön jäsenyydestä – paljaina ja samalla suojassa tuomitsevilta katseilta.

Itsen alentamisesta miestenvälisessä homososiaalisessa romanssissa (*bromance*) kirjoittaneen Ken Feilin (2014) mukaan masokistinen itsen vulgarisointi ja etenkin ulostamiseen, sukuelimiin ja takalistoon kohdistuvat iskut vahvistavat heteroseksuaalista, heteromaskuliinista *male bondingia* rangaisten toiminnan osapuolten ohella myös lukijoita asetelmaan mahdollisesti kohdistamasta homoeroottisesta katseesta. Tämäntapainen refleksiivinen sadomasokismi oli kenties tarpeen juuri *Kallessa*, jossa oli oma vinjetöity sivustonsa homo-lukijoille, ja jonka lukijakunta koostui siis osittain homoseksuaaleista.

(Hetero)maskuliinisen alennustilan karnevalisointi heijastelee kenties myös 1980-luvun mittaan voimistunutta naisten ja miesten välille virinnyttä vastakkainasettelua, joka eskaloitui suoranaiseksi sukupuolikonfliktiksi 1980-luvun puolivälissä. Kuten aiemmassa tutkimuksessani olen todennut, 1987 voimaan astuneen tasa-arvolain valmisteluun liittynyt kipuilu näkyi 1980-luvun julkisessa keskustelussa ja keskustelun näkökulmissa (Saarenmaa 2014, 2011).

Jos miehet esitettiin 1980-luvun *Kallessa* ulkoasultaan hoitamattomina, holtittomina ja vastenmielisinä, myös kaipuun kohteina esiintyvät maksulliset naiset menettivät 1980-luvun tarinoissa hoitoaan. Viipurin reportaasissa Börje ja Risto-Juhani uhoavat tartuttavansa Tallinnasta aiemmalla reissulla saamansa kirvelevän tippurin eteenpäin ennen penisilliinihoidon aloittamista – yleiseksi kostoksi kaikille venäläisnaisille tartunnan aiheuttamisesta. Viipurin yössä yhytetty koston välikappale osoittautui kuitenkin tarinan minäkertojan mukaan fyysisesti niin epäviehättäväksi, että kostotoimista ei tahtonut tulla mitään.

Maruska riisuu vaatteitaan, ja minä äkkään hänellä samanlaiset kureliivit kuin isoäidillä aikoinaan. Puolivireessä oleva mulkkuni retkahtaa polvea vasten. [...] Maruska riisuu loputkin vaatteensa. Perse on kuin piirongin laatikko ja vatsa tuo mieleen kannakselaisen lanttukukon, mutta me kovetamme luontomme: tehtävä on suoritettava. (Kalle 1984a, 4.)

Elina Penttisen (2004, 169) mielestä länsimainen mies, joka solmi kaupallisen seksuaalisen suhteen venäläisen naisen kanssa, pönkitti paitsi taloudellista myös etnistä ylemmyyttään naisen itä-eurooppalaiseen toiseuteen nähden. *Kallen* tarinoissa kännipäissään toikkaroivan, vatsakkaaksi ja huonohampaiseksi kuvatun suomalaisturistin etnistä ylemmyyttä on vaikea lukea esiin. Sen voi kuitenkin ajatella näkyneen suomalaismiesten julkisen liikkumavaran laajuutena, käyttäytymistä ohjaavien normien puuttumisena ja suhteellisen taloudellisen vakauden ja ostovoiman tuomana turvana. Tarinoiden toistama viesti lehden lukijoille on, että suomalaismiesten ei itänaapurissa tarvinnut olla varuillaan, kunnioittaa saati pelätä ketään. Jutuista huokuva ylenkatse venäläisiä seksityöläisiä kohtaan heijasteleekin kenties ennen muuta 1980-luvulla alkanutta, maiden välillä vuosikymmeniä vaikuttaneen poliittisen, kulttuurisen ja taloudellisen erityisiteen asteittaista höltymistä. Viipurin seikkailun kohdalla voi kenties ajatella myös henkistä vapautumista menetetyt Karjalan ja Viipurin kaupungin muistosta.

Ilmapiiiri- ja asennemuutos näkyy myös tavasta, jolla Börjen ja Risto-Juhanin jutuissa käsitellään 1980-luvulla Neuvostoliiton tiukassa kuristusotteessa kitunutta Neuvosto-Viroa. ”Kaikkein helpoiten” maksullisia naisia löytyi reporttereiden mukaan juuri Tallinnasta.

Tallinnaan lähtiessäni tiesin jo vanhastaan, etten millään selviä koko matkaa nussimatta. [...] Vanhastaan tiesin myös sen, että maksullisen naisen saanti onnistuu Tallinnassa parhaiten Viru Hotellissa tai sen välittömässä lähiympäristössä [...] vielä hurjatahtisempana lihakauppa jatkuu alkuyöstä Viru-hotellin ulkopuolella Keskväljakilla, jossa taksilla kulkevat huorat pysäyttävät kylmästi jokaisen ulkomaalaiselta vaikuttavan miehen ja tekevät suoran tarjouksen. Pakettitarjous on kolmesataa markkaa koko viikonlopun seksiseurasta ja kaupunkioppaasta. (Kalle 1982, 2–3.)

Keskväljakin ”lihakauppaa” todisti koko aukeamalle levitetty mustavalkokuvasarja. ”Asiakkaasta” näkyy kuvissa ainoastaan ikkunasta kurottunut käsivarsi, joka tunnustelee päällystakkiin pukeutuneen naisen paljastettua rintaa. Seuraavassa kuvassa käsi on työntynyt naisen hameensa alta paljastamaan alastomaan jalkoväliin. Kuvatekstit on kirjoitettu ”asiakkaan” hilpeäksi hihittelyksi. ”Hyvät tissit on, hi hi. No ny se on siinä koko tavara... eikä ole kalliskaan...”. (Kalle 1982, 4–5.)

Paikallisista oloista keskusteltiin jutussa myös asiallisemmassa tyyliä laajassa. Börje Mellbergin ja viikonloppuseuraksi pestatun Reet-nimisen seksityöläisen väliseksi dialogiksi kirjoitetussa jaksossa pohdittiin laajasti sitä, miksi prostituutiota esiintyy Tallinnassa niin paljon enemmän kuin Suomessa.

Yksi syy siihen on elintaso. Teillä Suomessa on valtavat valikoimat esimerkiksi vaatteita tai elektronisia välineitä, joita Neuvostoliitossa ei saa tai jotka ovat niin kalliita, että niitä käytännössä on mahdotonta hankkia. [...] Toisaalta me virolaiset olemme teidän mainostelevisiionne uhreja [...] teidän ohjelmannehan näkyvät meillä hyvin ja niitä myös katsellaan. Emme me todellisuudessa esimerkiksi teidän farkkujanne tarvitse, mutta mainokset saavat meidät kuitenkin niitä haluamaan. [...] Kysymys on siis molemmin puolin

tavarasta. Suomalaisten mainosten synnyttämä tarve ajaa tallinnalaiset tytöt huoriksi, sillä pillun jakaminen suomalaisille on loppujen lopuksi useimmille ainoa keino saada tällaisia kaivattuja kampeita. (Kalle 1982, 6.)

Myös Neuvosto-Viron poliittista ilmapiiriä sivuttiin. *Kallen* Joulukuun 1983 numerossa julkaistussa, Tallinnaan sijoittuvassa matkaraportissa viitattiin siihen, kuinka ”Heimoveljiemme ennen niin kukoistava kulttuuri on vaarassa kadota viimeaikaisten tapahtumien takia”. (Kalle 1983, 22.) Tekstistä ei käy tarkemmin ilmi mihin tapahtumiin kirjoittajat viittaavat.⁷ Tavalla tai toisella viittaus lienee liittynyt neuvostohallinnon taholta Viroon kohdistuneeseen kulttuuripoliittiseen painostukseen, joka näkyi hallinnon uusvenäläistämisenä, viron kielen rajoittamisena päivittäisessä elämässä ja asioiden hoidossa, venäjän kielen opetuksen lisääntymisenä sekä venäläisten näkökulman korostumisena koulujen historiaopetuksessa. Virolaisten intellektuellien vuonna 1980 julkaisema ”Neljänkymmenen kirje” toi julki venäläistämiskehityksen aiheuttaman huolen virolaisten keskuudessa (Zetterberg 2007, 715; Alanko 2017, 92). *Kallen* tarinat asettuvat osaksi näitä muutoksia kuvaavaa ja kommentoivaa intertekstuaalista verkostoa, vaikka niitä ei olisi sellaisina luettu saati sellaisiksi tarkoitettu.

Mahdottomaksi muuttuva maailma

Suomen ja Neuvostoliiton ystävällismielistä erityissuhdetta vaalineen ulkopolitiikan aika-kaudella suomalaisissa seksilehdissä otettiin erivapauksia ilmaisussa ja tyyliissä ja joustettiin myös poliittisen korrektiuden vaatimuksessa (Saarenmaa 2016, 2015). Seksilehtien sivulta löytyy virallisen kulttuuripoliitiikan ja julkisuusdiplomatian vaaliman ystävyydiskurssin karnevalistinen kääntöpuoli. Alastonkuvasarjojen ja yhdyntäkuvausten välissä voitiin sanoa sellaista mitä virallisissa yhteyksissä ei ollut mahdollista edes ajatella, saati sanoa julkisesti ääneen. Karnevalistisen asenteen kiteyttää Puolan reissun aikaan osunut uutinen neuvostojohtajan kuolemasta.

Kesken orgioiden radiosta tulee tieto, että Andropov on kuollut. Risto-Juhani vetää mustan kondomin kyrpänsä päälle. Huorat antavat meille suuressa surussaan yhden ilmaisen kierroksen. (Kalle 1984b, 6–7.)

Seksilehdet näyttävät siis Suomessa toimineen eräänlaisena idänsuhteisiin liittyvänä varaventiilinä, tai vähintäänkin tarjonnan kanavan alatyyliseen ilmaisulliseen tuuletukseen. Esiin nousevat erilaisten todellisuuksien, kokemusmaailmojen ja kontekstien rinnakkaisuudet ja Neuvostoliittoa ja itäblokkia koskevan, juhllallisesta *yya-koodista* poikkeavan *arkikoodin* moniäänisyys (Raittila 2004, 105–107; Pernaa 2005). Tätä moniäänisyyttä politiikan ylätasoon (vallanpitäjät, puolueet, eliitit) kehystä painottanut, arkistolähteisiin keskittynyt historiantutkimus on osaltaan tehnyt näkymättömäksi.

Seksiturismi ja seksipalvelujen kulutukseen liittyvä tietämys on ollut luonteeltaan suullista kansanperinnettä ja hiljaista tietoa, joka rinnastuu juoruihin ja huhupuheisiin eikä välttämättä nouse esiin haastattelu- ja muistitietotutkimuksen menetelmiä hyödyntävissä tutkimuksissa. Tässä käsitellyt *Kalle*-lehden seksimatkakertomukset osoittavat, että juorujen ja huhujen rinnalla 1970–1980-luvun Suomessa menestyi seksimatkailuun liittyvää tietoa, asenteita ja ajattelutapoja tarjoava populaarijulkisuuden tekstilaji, joka haastaa käsityksen suomalaisten peitellystä ja julkisesti vaietusta seksuaalisuudesta.

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa itäprostituutio on 1990-luvulta alkaen noteerattu ja julkisuudessa laajasti keskusteltu ilmiö. Näissä keskusteluissa internetillä on nähty olleen käänteentekevä merkitys seksiturismin globalisoitumisessa (Penttinen 2007, 2004; Marttila 2006, 2004a, 2004b). Tässä artikkelissa olen tuonut esiin laajalevikkisen suomalaisen seksilehden panostusta aiheeseen 1970- ja 1980-luvuilla. 1970-luvun tarinallisiin elementteihin kuului maun, tyylin ja kulttuurisen pääoman ilmaiseminen osana seksuaalisia kohtaamisia ja niihin liittyviä kehollisia nautintoja. 1980-luvulla etualalle nousi puolestaan seksimatkaailun helppous ja hauskuus sekä tapakulttuuriin liittyvien normien höltyminen, jota olen edellä tulkinnut osana neuvostonaapuruuteen liittyvää henkistä vapautumista.

Kymmenen vuoden aikajänteellä näkyväksi tulevat paitsi Neuvostoliittoa koskevien asenteiden muuttuminen myös kyynistyvät asenteet naisia kohtaan. Kyynistymisen taustalla vaikuttivat epäilemättä naisten 1980-luvulla voimistuneet tasa-arvopyrkimykset ja miesten yhteiskunnallisen hegemonian kyseenalaistuminen. Analyysiani inspiroinut sosiaalisen mielikuvituksen (Appadurai 1996) käsite sopii kuvaamaan sitä, miten kulttuurissa kunakin aikana kiertävät mediakuvastot ja yksilöllinen kuvittelu peilaavat toisiaan ja asettuvat osaksi sosiaalista todellisuutta. Kallen seksimatkatarinat voi tästä näkökulmasta nähdä kulttuurisina kuvitelmina miehille mahdollisesta, kuviteltavissa olevasta maailmasta, joka oli jo asteittain muuttumassa mahdottomaksi edes kuvitella. Ja toisaalta, viimeistään rajojen avauduttua, kertomuksina ei vain kuviteltavissa olevasta vaan myös koettavissa olevasta maailmasta.

Viitteet

- 1 Esiin on nostettu myös erityisen haastavia ongelmia kuten suomalaisturistien Venäjällä harjoittama lapsiprostituotujen hyväksikäyttö, ks. esim. Ollikainen 2000.
- 2 Susanna Jussilan (2011) politiikan tutkimuksen alaan kuuluvan tutkielman kiinnostuksen kohteena on länsimainen ajatusmaailma ja länsimaalaisten miesten luonnollistettu ylempiarvoisuus. Jussilan tutkimuksen aineiston muodostaa seksiturismin keskittyvä keskusteluketju Sihteeriopisto-verkko-keskustelupalstalla. Tässä artikkelissa jatkan pohdintaa ajattelumallien kulttuurisesta rakentumisesta printtimedia-aineiston kautta.
- 3 *Kalle* järjesti lukijoilleen 1980-luvulta alkaen myös lukijamatkoja, joita tehtiin kauko- ja rantaloma-kohteiden lisäksi Keski- ja Itä-Euroopan pääkaupunkeihin ja Leningradiin. Lukijamatkoista laadittiin kuvareportaaseja ja raportteja lehteen. Artikkelia varten haastatellun seksireporterinimerkki Börje Mellbergin (toimittaja Risto Pylkkänen) mukaan Neuvostoliittoon seksimatkailejoita veti edullinen hintataso sekä seksipalvelutarjonnan laajuus. Mellberg [Pylkkänen], puhelinhaastattelut 30.10.2018 ja 11.12.2018.
- 4 *Kallen* levikki oli vuonna 1975 64 384 kappaletta, vuonna 1980 67 566 kappaletta ja vuonna 1985 44 536 kappaletta. Levikintarkastus, sähköpostitiedustelu.
- 5 *Kallen* erikoisuus oli myös homoseksuaaleille suunnattu, vinjetin lehden muusta aineistosta erotuva Gay Kansa -sivusto. Gay Kansa -sivuilla julkaistiin myös matkakertomuksia ja kuvauksia ulkomaanmatkojen seksikokemuksista. Tässä artikkelissa keskityn heteroseksuaalisia tekoja ja tapahtumia kuvaaviin matkakertomuksiin.

- 6 Juttujen otsikot, tarkemmat julkaisutiedot ja tiedot juttujen tekijöiksi nimetyistä henkilöistä on merkitty lähdeluetteloon.
- 7 Puhelinkeskustelussa 11.12.2018 Börje Mellbergillä ei ollut muistikuvaa mihin tapahtumiin ingressissä viitattiin, mutta arveli että viittaus liittyi tavalla tai toisella neuvostohallinnon Viroon tuohon kohdistamaan poliittiseen painostukseen.

Lähteet

Aineisto

- Kalle (1975a), Toivo A. Pekkanen (kirj.). Leningradin öitä. *Kalle* 7, 42–43.
- Kalle (1975b), Pentti Varis (kirj.). Seksi junassa on verratonta. *Kalle* 10, 18–21.
- Kalle (1975c), Pentti Varis (kirj.). Tiranana punainen romanssi. *Kalle* 12, 8–11.
- Kalle (1976a), Jukka Pajunen (kirj.). Varsovan öiset leikit. *Kalle* 2, 10–13.
- Kalle (1976b), Pentti Varis (kirj.). Leningradissa ei tarvitse törmäillä. *Kalle* 3, 10–13.
- Kalle (1976c), Pentti Varis (kirj.). Kummia saa kokea Pohjois-Koreassa. *Kalle* 12, 50–51, 54, 56–57, 60–61.
- Kalle (1979), Sami Erkkilä (kirj.). Jovanka Josip Brotz Titon maasta. (Sarjasta Alan ammattilaiset 4.), *Kalle* 1, 64–65.
- Kalle (1982), Börje Mellberg (kirj.). Tallinnassa moni suomalainen on Hiiglasuur nikkuja! Eli helvetinmoinen nussija. *Kalle* 2, 2–6.
- Kalle (1983), Börje Mellberg (kirj.). Heimokansamme katoavaan kulttuuriin tutustumassa Tallinnassa (Idän syntiset naiset 1). *Kalle* 12, 22–27.
- Kalle (1984a), Börje Mellberg, Risto Juhani (kirj.). Tehtävä Viipurissa (lehtiä sotapäiväkirjasta). *Kalle* 1, 2–6.
- Kalle (1984b), Börje Mellberg, Risto Juhani (kirj.). Laulu Varsovasta (eli opettavainen tarina siitä miten Puola voitti pojat puolelleen). *Kalle* 4, 2–7.
- Kalle (1985), P.H. Lepistö (kirj.). Venakko on viehkeä venkale (onneksi hänellä oli velikin). *Kalle* 9, 36–39.

Kirjallisuus

- Alanko, Maija (2017), *Muisteltu matka. Tutkimus suomalaisten Viron-matkojen kilpakeruuaineistosta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos. Julkaisematon pro gradu -tutkielma.
- Appadurai, Arjun (1996), *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: Minneapolis University Press.
- Feil, Ken (2014), From Batman to I Love You, Man. Queer Taste. Vulgarity and the Bromance as Sensibility and Film Genre. – *Reading the Bromance. Homosocial Relationships in Film and Television*. Toim. Michael DeAngelis. Wayne State University Press, 165–190.
- Jeskanen, Jenni (2018), Tuliainena hiv. – *Helsingin Sanomat*, 23.9.2018. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000005838159.html> (Tarkistettu 11.6.2019).
- Jussila, Susanna (2011), *Mistä on aikuisten Disneylandit tehty*. Tampere: Tampereen yliopisto, politiikan tutkimuksen laitos. Julkaisematon pro gradu -tutkielma.
- Juvonen, Elvi (2013), Rappiota rajan takaa: turismi Suomen ja Neuvostoliiton välillä 1956–1991. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos. Julkaisematon pro gradu -tutkielma.

- Juvonen, Tuula (2003), *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Tampere: Vastapaino.
- Kivimäki, Petri (2018), Vanhojen miesten seksimatkoista Venäjälle tuli iso ongelma. – *Yle uutiset*, 5.6.2018. <https://yle.fi/uutiset/3-10238473> (Tarkistettu 11.6.2019).
- Kivimäki, Petri & Ylönen, Ulla (2018), Idän raja-asemien testeissä paljastui uusia tartuntoja. – *Yle uutiset*, 13.6.2018. <https://yle.fi/uutiset/3-10251066> (Tarkistettu 11.6.2019).
- Kontula, Anna (2008), *Punainen eksodus. Tutkimus seksityöstä Suomessa*. Tampere: Acta Universita Fennica.
- Koulumies, Jyrki (2016), *Kaikki ajoi ladalla*. Helsinki: Siltala.
- Laurén, Kirsi (2014), Facing the Otherness: Crossing the Finnish-Soviet Estonian Border as Narrated by Finnish Tourists. *Culture Unbound* 2014: 6.
- Lounasmeri, Lotta (toim.) (2011), *Näin naapurista. Median ja kansalaisten Venäjä-kuvat*. Tampere: Vastapaino.
- Luukko, Johanna (2018), Etelä-Karjalassa miehet tuovat hiv-tartunnan tuliaisena Venäjältä. – *Yle uutiset*, 19.4.2018. <https://yle.fi/uutiset/3-10167458> (Tarkistettu 11.6.2019).
- Marttila, Anna-Maria (2006), Rajat ylittävä prostituutio. – *Idäntutkimus* 4, 32–43.
- Marttila, Anne-Maria (2004a), Seksiä ilman rajoja? Kansainvälistyvä seksiteollisuus ja suomalaiset prostituution asiakkaat. – *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 1, 22–35.
- Marttila, Anne-Maria (2004b), Sex Tourism on the World Wide Web. Prostitution, Sex Trafficking and the New Information and Communication Technologies. – *Power and Control. Perspectives on Integration and Multiculturalism in Europe*. Ed. Kimi Kärki. Turku: The Family Federation of Finland, The Population Research Institute D 43/2004, 152–168.
- Matala, Saara (2011), *Idänkaupan loppu – Suomen ja Neuvostoliiton välinen erityinen kauppasuhte ja Suomen kauppapolitiikan odotushorisontti sen purkauksessa 1988–1991*. Helsinki: Helsingin yliopisto, politiikan ja talouden tutkimuksen laitos. Julkaisematon pro gradu –tutkielma.
- Ollikainen, Marjo (2000), Viipurin lapset todistavat suomalaisten seksimatkoista. – *Helsingin Sanomat*, 29.1.2000. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-200003859155.html> (Tarkistettu 11.6.2019).
- Penttinen, Elina (2007), *Globalization, Prostitution and Sex-Trafficking: A Corporeal Politics*. London: Routledge.
- Penttinen, Elina (2004), *Corporeal Globalization. Narratives of Subjectivity and Otherness in the Sexscapes of Globalization*. Tampere: University of Tampere, Department of political science and international relations.
- Pernaa, Ville (2005), Ystävyyspolitiikan aika: Suomi Neuvostoliiton naapurina. – *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia*. Toim. Ville Pernaa & Mari K. Niemi. Helsinki: Edita, 171–200.
- Raittila, Pentti (2011), Venäjä kansalaismielipiteessä. – *Näin naapurista. Median ja kansalaisten Venäjä-kuvat*. Toim. Lotta Lounasmeri. Tampere: Vastapaino, 125–168.
- Raittila, Pentti (2004), *Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittäelyä*. Tampere: Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Saarenmaa, Laura (2017), Adventures of an Export Salesman: Travel, Race, and Sex Abroad in a 70s Finnish Pornographic Magazine. – *Porn Studies* 4:1, 35–49.
- Saarenmaa, Laura (2016), Tankeromaan superpresidentti ja tasavallan tohvelisankari. Miestenlehtien Kekkonen. – *Vallan ihmeellinen Kekkonen. Katsauksia erääseen presidenttiin*. Toim. Lotta Lounasmeri. Helsinki: Into 2016, 63–95.
- Saarenmaa, Laura (2015), Political Nonconformity in Finnish Men’s Magazines during the Cold War. – *The Nordic Media and the Cold War*. Eds Henrik G. Bastiansen & Rolf Werenskjöld. Göteborg: Nordicom, 101–113.
- Saarenmaa, Laura (2014), Success Story, Suomi-kuva ja tennissukat. 1980–1990 -lukujen taitteen kiista suomalaisuuden esityksistä maailmalla. – *Tehtävä kulttuurille. Talouden ja kulttuurin muuttuvat suhteet*. Toim. Mikko Lehtonen, Katja Valaskivi & Hanna Kuusela. Tampere: Vastapaino, 223–251.
- Saarenmaa, Laura (2011), Lenita Airisto, Seitsemäs hetki ja inhoamisen kulttuurit. – *Tele-visioita. Mediakulttuurin muuttuvat muodot*. Toim. Sari Elfving & Mari Pajala. Helsinki: Gaudeamus 2011, 193–217.
- Tuulensuu, Jenni (2008), *Naisen ihmisyyys thaimaalaisen prostituution valossa*. Helsinki: Helsingin yliopisto, teologian laitos, pro gradu –tutkielma.
- Skaffari, Pia (2010), *Rajat ylittävä prostituutio. Tutkimus naisten kokemuksista pohjoisen itäprostitutiosta*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Zetterberg, Seppo (2007), *Viron historia*. Helsinki: SKS.

KESÄN KIINNOSTAVIMMAT

21⁹⁰

Antto Terras
TALLINNAN TAPPAJAT
VIRON VERISET VUODET

Johdatus juuri itsenäistyneen Viron kriminaaleihin kulisseihiin.

26⁹⁰

Ari Turunen
MULKEROT
PATSAALLE KOROTETTujen
SUURMIESTEN ELÄMÄKERTOJA

Kaikki mitä muut eivät uskalla sanoa suurmiehistä.

MYÖS E-KIRJANA

23⁹⁰

Eveliina Talvitie
KOVAKUORINEN

Tarina tyttöjen välisestä ystävytydestä, joka kantaa aikuisuuteen saakka. Odotettu uutuusromaanini!

MYÖS E- JA ÄÄNIKIRJANA

21⁹⁰

Risto Isomäki
MITEN SUOMI PYSÄYTTÄÄ
ILMASTONMUUTOKSEN

Miten Suomi voi auttaa koko maailmaa vähentämään päästöjään ja tulla kansainväliseksi sankariksi?

MYÖS E-KIRJANA

26⁹⁰

Heikki Hiilamo
NÄKYMÄTTÖMÄT SANKARIT

Tositarina "Suomen Schindlereistä" Pinochetin vallankaappauksen aikana.

MYÖS E-KIRJANA

26⁹⁰

Artemi Troitski
VASTARINTAA VENÄJÄLLÄ

Kattava esitys viimeisen 200 vuoden venäläisestä kulttuurihistoriasta tuoreesta näkökulmasta katsottuna.

into

INTOKUSTANNUS.FI

Ristiriitoja venäläisessä rap-musiikissa

Toni Mäkäräinen

Venäjän parlamenttitalon portailla nuori nainen kaataa päälleen nestettä samalla laulaen kuiskaamalla: ”Minä valelen silmäni kerosiinilla, palakoon kaikki, palakoon kaikki / Minua katsoo koko Venäjä, palakoon kaikki, palakoon kaikki.”¹ Kyseinen pätkä on venäläisen kokeellista musiikkia tekevän Ic3peak-yhtyeen ”Smerti bolše net” (”Kuolemaa ei enää ole”) -musiikkivideon alku. Provokatiivisuus ei lopu tähän. Videossa syödään raakaa lihaa Leninin mausoleumin edessä, poltetaan kannabis-sätkää Kanson ystävyys suihkulähteellä ja juodaan verta Moskvajoessa Kremlin vastakkaisella rannalla. Yhtye on kokenut videon julkaisun jälkeen runsaasti vastoinkäymisiä konserttinsa suhteen. Permissä heidän konserttinsa 27.11.2018 keskeytettiin ilman mitään ilmoitettua syytä. Sama on tapahtunut myös Kazanissa ja Nižni Novgorodissa. Novosibirskin konsertti, joka oli tarkoitus järjestää 1. joulukuuta, peruutettiin paikallisten viranomaisten painostuksen vuoksi. Dožd-kanavan haastattelussa yhtyeen manageri Oleg Mitrofanov ilmoitti painostuksen tulevan FSB:n kautta Moskovan käskystä: ”Ilmeisesti YouTube ei ole suostunut blokkamaan videota, jonka vuoksi he kostavat [tällä tavoin]” (Dožd 2018).

Ic3peak ei ole kuitenkaan peruutusten tai keskeytysten kanssa yksin. Kun Haskin konsertti peruutettiin Krasnodarissa, hän kiipesi esiintymään auton katolle ja sai kahdentoista päivän tuomion lievistä huliganismista ja kolme päivää lisää hänen kieltäytyttyään lääkärintarkastuksesta (RIA Novosti 2018). Saman ovat kokeneet muun muassa räppäri Eldzei sekä Friendzone-yhtye, jonka sanoituksista Kemerovin paikallinen hallinto oli löytänyt: ”alkoholiin, itsemurhiin ja samaa sukupuolta olevien suhteisiin liittyvää propagandaa” (Masaltseva 2018). Konserttien peruutukset ovat aiheuttaneet varsin runsasta keskustelua mediassa.

Tämä taas on johtanut tilanteeseen, että jopa presidentti Vladimir Putin on ilmaissut oman näkemyksensä, jossa hän alleviivaa samaa kuin Kemerovin paikallinen hallinto: ”[...] emme voi antautua itsemurha- ja huumepropagandalle” (TASS 2018). Putinin lausunto noteerattiin myös länsimaisessa mediassa ja muun muassa *Helsingin Sanomat* (Koppinen 2018), *The Guardian* -lehteä lainaten, julkaisi artikkelin aiheesta.

Viime vuosina venäläinen rap-musiikki on tasaisesti nostanut suosiotaan. Samainen trendi näkyy myös muualla maailmassa Suomi mukaan lukien. Niin Venäjällä, kuten Suomessakin, suurimmat hitit syntyvät melko tyhjänpäiväisistä aiheista, mikä ei kuitenkaan muuta sitä, että kappaleiden lyriikat ovat muuttuneet selvästi monimuotoisemmiksi. Osa aiheista, joista Venäjällä räpätään, saattavat tuntua eurooppalaisesta näkökulmasta erikoisilta. Patriotismi, ortodoksisuus ja maahanmuuttovastaisuus ovat vain osa kokonaiskuvaa, mikä toisaalta taas rakentaa siltaa venäläisen ja muun muassa serbialaisen rap-musiikin välille.

Vaikka venäläistä underground-musiikkia onkin verrattu neuvostoliittolaiseen rokkiin, on todettava ajan muuttaneen itse musiikkia käsitteenä. Internet on tehnyt julkaisemisesta helppoa, mutta samalla se on luonut uuden haasteen – audiovisuaalisen kokonaisuuden. Ic3peak luokitteleeekin itsensä ”audiovisuaaliseksi terroriksi ja futuristiseksi oopperaksi”². Sanoitusten ohella myös musiikkivideot ovat nousseet uudelle tasolle. Lisäksi kollektiivit, kuten Dead Dynasty, jossa musiikki, pukeutuminen ja visuaalinen samankaltaisuus ovat kaikki osa yhtä kokonaisuutta, on taas ammentanut internetin estetiikasta eli on näin ollen sosiaalisen median synnyttämä.

Tässä esseessä käsitelen venäläistä rapia kolmesta eri perspektiivistä – sanoitusten, suuntausten ja yhteiskunnallisten tekijöiden kautta. Keskityn etenkin sanoituksia tarkastelemalla tuomaan esille, millaisia asenteita venäläisillä räppäreillä on, mitä aiheita he musiikissaan käsittelevät ja millä tavalla he edustavat hiphop-kulttuuria. Tämän avulla venäläistä rap-musiikkia voi tarkastella myös yhteiskunnallisessa kontekstissa. Punaisena lankana toimii ajatus genren – ja sen edustajien – ristiriitaisuudesta, joka ilmenee rap-artistien esittämien ideologioiden ja tekojen kautta. Tämä tulee esille esimerkiksi genressä esiintyvän nationalismin muodossa, joka ei lähtökohtaisesti sovi yhteen hiphopin alkuperäisten ideoiden kanssa. Lisäksi asetan venäläisen rapin myös globaaliin kontekstiin, sillä mikään ei synny rapissa itsestään. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii esimerkiksi suurta suosiota YouTubessa saanut *battlerap*-kanava Versusbattleru, jonka katselluun video on parhaimmillaan kerännyt 45 miljoonaa näyttökertaa³ – luku, joka puhtaasti *freestyle*-rapin osalta on kyseisessä suuntauksessa jopa maailmanlaajuisesti korkea.

Venäläisen hiphopin alkutaival

Venäläisen hiphop-kulttuurin ja -musiikin synnyn voi ajoittaa 1990-luvun alkuun. Vaikka on sanomatta selvää, että *spoken word* -suuntaus juontaa juurensa niin runouteen kun *chanson*-tyylilajin esiintyjiin, niin myös Venäjällä on hiphopia syytä käsitellä omana ilmiönään. Vaikka varsinaisen hiphop syntyikin Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, ensimmäisenä hiphop-julkaisuna pidetään yleisesti Tšas Pik -yhtyeen albumia *Rap* vuodelta 1984, joka – vaikkakin lainasi enemmän kuin selkeästi The Sugarhill Gangin ”Rapper’s Delight” -kappaletta – oli kuitenkin äänimaailmaltaan lähempänä neuvostorockia. (Ewell 2017, 45.)

Rapin ensimmäistä ”aaltoa”, johon kuuluivat esimerkiksi Maltšišnik, Bogdan Titomir ja Mister Maloi, voi luonnehtia äänimaailmaltaan tyyppilliseksi 1980-luvun alun hiphopiksi ja sanoituksiltaan seksuaalisesti virittäytyneeksi, osittain parodiamaiseksi *punchline*-rapiksi –

samanlainen kehitys tapahtui myös Suomessa (esimerkiksi MC Nikke T ja Raptori). Vaikka edellä mainitut artistit voi karkean jaottelun avulla luokitella kevyempää linjaa edustaviksi, myös vakavampaa musiikkia tehtiin. Näistä Bad Balancea ja ennen kaikkea heidän debyyttialbumiaan *Naljotšiki Bad B* (1994) voi pitää venäläisen hiphopin yksittäisenä merkittävänä albumina. Tuotannoltaan albumi ei sinänsä eronnut merkittävästi kevyemmistä julkaisuista, mutta oli sanoituksiltaan yhteiskunnallisempi. Varsinaisen undergroundin edustajaksi 1990-luvulla nousi kuitenkin moskovalainen D.O.B. Community -kollektiivi, johon kuuluivat muun muassa räppäri Ligalaiz ja duo Raby Lampy. (Gontchar 2017, 182.)

2000-luku nosti rapin profilia Venäjällä yleisemmin esille ja yhdysvaltalaisen artistien vanavedessä myös venäläinen hiphop alkoi kehittyä populaarimpaan suuntaan. Käymättä tätä aikakautta tarkemmin läpi populaarin suuntauksen osalta on nostettava esille kuitenkin eräs kaupunki, jossa venäläisen rap-musiikin luonne siirtyi lähemmäs vakavampaa tematiikkaa. Moskovan glamourin sijasta betoninen, kylmä ja ongelmainen Omsk synnyttää yhtyeen Ize-kiil 25:17⁴, joka temaattisesti liikkuu patriotismin ja ortodoksisuuden maastossa. Yhtyeeseen kuuluvat räppärit Blednyi (suom. ”Kalpea”, Andrei Pozdnuhov) ja Ant (Anton Zavjalov), ja se on ollut olemassa vuodesta 2002 asti. Vuodesta 2009 lähtien yhtye on tunnettu nimellä 25/17.

Sanoitusten osalta heitä ei voi verrata suomalaisiin artisteihin. Esimerkkeinä toimivat kappaleet kuten ”Bud belym!” (”Ole valkoinen!”) tai ”Prosypaites” (”Herätkää”), jossa riimitellään muun muassa seuraavanlaisesti:

Maahanmuuttaja kärsii – joku huutaa korvaan – Toi on fasismii!
Vieraat paikallisii leikkelee – Se on vaan arkee
[---]
Valinnanvapaus
valinta on suunnilleen seuraava: fasisti tai gay
kafiiri tai goy
Kaikki tämä huvittavaa ois
jos se ei olisi vakavaa
Olen ymmärtänyt lopulta
on liian myöhäistä
muutoksiin uskoa
parempi tie – Kali-Yuga.⁵

Tämän tyyppiset retoriset keinot sijoittuvat suomalaisessa kontekstissa ennemminkin äärioikeistolaiseen propagandaan kuin yhteiskuntakriittiseen rappiin.

Omsk, uskonto ja isänmaa

Nationalismi venäläisessä rap-musiikissa ei ole mikään uusi ilmiö. Jo vuonna 1992 Maltšišnik julkaisi kappaleen ”Seks-kontrol”, jossa varoitellaan valkoihaisia harrastamasta seksiä tummaihoisten kanssa ja sekoittamasta verta keskenään. 2000-lukulaisten nationalismin erottaa aikaisemmista konteksteista sen vakavuus, aggressiivisuus ja hengellisyys. Tämän kaltainen suuntaus muistuttaa vahvasti serbialaista hiphop-kulttuuria, jota esimerkiksi Dragana Cvetanović (2014, 3–15) käsittelee artikkelissaan ”Petturien vai patrioottien räppi?” Siinä hän vertailee kahta serbialaisen rapin yhteiskunnallista ääripäätä – progressiivista (Marčelo) ja uskonservatiivis-nationalistista (Beogradski Sindikat). 1990-luvun tapahtumien vuoksi

Serbian nationalismi on konkreettisempaa kuin Venäjällä, ja retoriset keinot liittyvätkin oleellisesti Suur-Serbia-aatteeeseen ja siihen liittyviin myytteihin. Venäjää ja Serbiaa yhdistää kuitenkin ortodoksisuus, ”kansan arvojen puolesta taisteleva”, seksuaali- ja etnisten vähemmistöjen vastaisuus ja ehkä yleisemmin – vastakkainasettelu ”teihin” ja ”meihin”. Ei olekaan yllättävää, että 25/17 teki yhdessä Beogradski Sindikatin ja useiden muiden omskilaisten artistien kanssa kappaleen ”My pobedim!” (”Me voitamme!”), jonka sanoituksissa Blednyi riimittelee:

Hintejä vihitään kirkoissa
Ettekö ole iloisia? Hä?
Se on rakkautta. Ei!
Ihmiset ovat veljiä. Ei!
Tasa-arvo. Paskaa!
Uskonto! Minun perheeni!
Minun isänmaani.”⁶

Yhteistyötä Blednyi kommentoi seuraavasti:

[---] jos kirjoitamme yhteisiä biisejä joidenkin kanssa, jotka eivät ole venäläisiä, niin juuri tällaisten ihmisten kanssa. Neekereiden kanssa meillä ei ole mitään kirjoitettavaa – ei ole mitään yhteistä kiintopistettä. (Nikitin 2009.)

25/17:n Blednyi on sanonut haastattelussa Raamatun vaikuttaneen häneen eniten kaikesta kirjallisuudesta (Korobov-Latyntšev 2016a, 155). Samalla yhtye on jo siirtynyt pois venäläisestä rapista, joka hänen mukaansa on – ja aina tulee olemaan, ”ikuinen apina, joka jäljittelee ihmistä” (emt. 158). Tällä hän tarkoittaa sitä, kuinka venäläiset räppärit hänen mukaansa matkivat amerikkalaisia tummaihoisia räppäreitä. On huomautettava, että 25/17:n tuotanto on nykyään siirtynyt lähemmäs rockin ja *chansonin* äänimaailmaa. Samalla myös sanoitukset ovat muuttuneet kohti hengellisempää ja runollisempaa sisältöä. Folkloresta vaikutteita ottanut äänimaailma (ja myös esimerkiksi levynkansien estetiikka) on korvannut hyökkävään ja pauhaavan biitin. Lisäksi yhteistyö rock-muusikoiden kanssa ja muun muassa Josif Brodskin ”Ne vyhodi iz komnaty” -runoon perustuvan singlen sanoittaminen on muuttanut 25/17:n yhä enemmän salonkikelpoiseksi. Asiaa voi tarkastella seuraavasti: äärioikeistolaisen retoriikan sijaan he ovat siirtyneet lähemmäksi venäläisistä perinteistä koostuvaa kokonaisuutta ja tällä tavoin alleviivanneet omaa taustaansa.

Vuonna 2009 Omsk esitteli myös toisen duon nimeltä Grot (Vitali Jevsejev ja Dmitri Geratšenko). Heidän uransa lähti käyntiin 25/17:n perustaman levy-yhtiö ZASADA Productionin kautta, joka kuitenkin on jo lopettanut toimintansa. Grotin tuotanto on käynyt läpi samanlaisen prosessin kuin edeltäjänsä, joskin alkuaikojen äänimaailma eroaa hiukan heidän kollegoistaan. Temaattisestikin Grot liikkuu tutussa maastossa: aiheina ovat uskonto ja patriotismi, mutta lisäksi myös päihteettömyys on heille yksi keskeisimmistä teemoista. Omien sanojensa mukaan myös he ovat nuorempina käyneet läpi päihteistä johtuvat ongelmat – aihe, jota he reflektoivat etenkin alkuaikojen tuotannossa (Nikitin 2010). Päihteidenvastaisuus yhdistyi heidän tuotannossaan aggressiiviseen ja provokatiiviseen ulosantiin, kuten esimerkiksi kappaleessa ”Alkotester”: ”Läpi pihojen kellareista parvekkeille asti jyrisee / lentotukikohdasta uuden kieltolain ääni / jos ei erota Kotimaataan pöntöstä / uudelleen koulutetaan tai karkotetaan vittuun.”⁷

Alkuaikojen Grot oli äänimaailmaltaan kylmää ja kolkkoa. Tämä ei varsinaisesti ole yllättävää, sillä se kuulostaa siltä mitä siltä odottaakin – siperialaisessa ilmastossa tuotetulta aggressiiviselta avautumiselta yhteiskunnasta. Samanlaista tunnelmaa voi havaita myös Suomessa Julma-Henrin debyyttilevyllä *Al-Qaida Finland* (2007), joka tosin on sanoitusten osalta vastakohta Grotille, sillä se on vasemmalle kallistuvaa, vieläkin provokatiivisempaa, aggressiivisempaa ja ironista. Yhdistävänä tekijänä on kuitenkin yhteiskuntakriittisyys ja äänimaailman samankaltaisuus, joka molemmissa tapauksissa kuulostaa pohjoisen ilmaston betonisten lähiöiden tuotokselta.

Päihteidenvastaisuuden lisäksi Grot toi varsin selkeästi esille uskonnollisuuden ja patriotismin. Heidän ensimmäiset julkaisunsa olivat täynnä varsin suoriakin mielipiteitä, kuten kappaleessa ”Za tšas do nastuplenija” (”Tunti ennen hyökkäystä”), joka loppuu sanoihin: ”Tänä yönä rukoillessamme / sytytämme kynttilät / jotta kaikenlaisilla erirotuisilla paskiaisilla / ei olisi enää mitään mitä hengittää.”⁸ Kappaletta voi pitää kokonaisuudessaan samanaikaisesti sekä sodanjulistuksena että yhtyeen itsetietoisena manifestina siitä, mitä he edustavat. Grot ei kuitenkaan syyttänyt kaikesta pelkästään maahanmuuttajia, vaan myös venäläiset saivat oman osansa. Kappaleen syntyhetkellä YK:n lähteisiin perustuen Venäjä oli ensimmäisellä sijalla maailmassa opioidien käytön suhteen, jos katsoo pelkästään käyttäjien lukumäärää⁹. Heroiinin salakuljetus Afganistanista kulkee Keski-Aasian kautta Venäjälle (UNODC 2009, 44–50). Kazakstanin jälkeen ensimmäinen Venäjällä sijaitseva miljoonakaupunki on Omsk, jossa päihdeongelmat eivät luonnollisestikaan tämän vuoksi rajoitu pelkkään alkoholinkäyttöön. Näin ollen ei voi pitää ihmeenä myöskään nuorisolle suunnattua valistusta rapin muodossa, jossa Jumala ja rakkaus isänmaata kohtaan korvaavat epäterveelliset tavat.

Grot, kuten 25/17, on edennyt näennäisen mustavalkoisesta maailmankuvastaan eteenpäin. Nykyään heidän aiheensa ovat muuttuneet monimutkaisemmiksi ja he käsittelevätkin tuskatellen olemassaolon merkitystä maapallolla. Ensimmäisten julkaisujen jokaisessa kappaleessa esiintyvät rukoilut ovat vaihtuneet moniulotteisemmiksi apokalyptisiksi pohdintoiksi. ”Ni s kem” (”Ei kenenkään kanssa”) -kappaleen sankarin kyllästytyä nykyajan hektisyyteen, hän poistuu ovesta:

Avaruus sykkii oven takana, tähtikuvioita esittävät lumisateen hiutaleet
pienen kalpean pisteen kohdalta löydämme kaikki itsemme yhteisestä haudasta
aalto osuu laituriin – ovat hiekanjyvät pohjalle vetäytyneet
herään jostain muualta enkä erota valtavaa elämää pienestä unesta.¹⁰

Kappale loppuu sanoihin, ”tunnen, kuinka joku katsoo minua avointen ovien takaa”¹¹ ja palauttaa uskonnollisen motiivin hyvinkin simppeleillä metodilla, jota he yrittävät peitellä rakentelemalla kerroksittain monimutkaisempia riimejä.

Tästä syystä Grot ja 25/17 profiloivat itsensä venäläisen räpin yläpuolelle. He sanoutuvat irti hiphopin kulttuuriperinnöstä ja pyrkivät hivuttautumaan osaksi venäläistä kulttuuriperimää. Rap on heille vain tapa lukea runoja, ja rapia on huomattavasti helpompi tuottaa kuin esimerkiksi rock-musiikkia. Ottaen huomioon kummankin yhtyeen ideologiset taipumukset ja pyrkimyksen mennä eteenpäin filosofisella tasolla ei ole yllättävää, ketkä puhuvat yhtyeiden – etenkin 25/17:n – puolesta.

Hyvänä esimerkkinä toimii filosofiksi itseään nimittävä Andrei Korobov-Latyntšev, joka on kirjoittanut (tarkemmin ottaen koonnut haastatteluista sekä yleistävistä arvioista) kirjan *Russki rep: Filosofskije otšerki* (2016a). Lähtökohtaisesti kirja lupaa filosofista ulottuvuutta

venäläiseen rap-lyriikkaan, mutta todellisuudessa kirja on patrioottisten räppäreiden ylistystä ja heidän luonnehtimistaan nykyajan filosofeiksi, jotka kulkevat Dostojevskin jalanjäljissä. Korobov-Latyntševin lisäksi ylistäviä sanoja on jaellut myös ääri-nationalistinen kirjailija Zahar Prilepin, joka on varsin ristiriitainen persoona myös kotimaassaan.

Korobov-Latyntšev kirjoittaa, kuinka hiphop-kulttuurin eri osa-alueet, kuten graffitien maalaaminen ja *breakdance*, ovat kokonaisuudessaan vain nuorten hauskanpitoa ja näin ollen niitä ei tarvitse ottaa tosissaan (2016a, 35–6). Juuri siksi muun muassa 25/17 on jo rikkonut rajat ja liikkunut eteenpäin, sillä rap on hänen mukaansa genre-rajoissaan ahdas ja kaikki ketkä eivät ota edistysaskelia ovat naurettavia eivätkä kykene tuomaan filosofista ulottuvuutta tuotantoonsa (emt., 53). 25/17:ää hän kuvailee paljonpuhuvasti ”yhdeksi viimeisistä nerokkaista taiteellisista läpimurroista historiallisen kristinuskon kontekstissa” (emt., 54).

25/17:n tapauksessa voimme tosiaankin puhua kehityskaaresta, jossa on muutama eri vaihe. Heidän alkuaikojen tuotantonsa käytti hyväkseen rapin keskeisiä ominaisuuksia: protestointia, yhteiskuntakriittisyyttä ja 90-luvun *gangsta rapille* tyypillistä aggressiivista uhoamista. Tämän kaiken he tekivät tavanomaisessa formaatissa niin rytmityksien kuin riimirakenteiden osalta. Nationalistinen konteksti ja välinpitämättömyys hiphopin juuria kohtaan saa kysymään missä menee alun perin vähemmistöjen protestiksi kehittyneen kulttuurin lainaamisen tai omimisen raja? Onko 25/17:n musiikki kulttuurista appropriatiota vai voiko rapin erottaa omista juuristaan ja sulauttaa omaan ideologiaan ilman näiden kahden vuorovaikutusta, etenkin jos se on ristiriidassa alkuperäisen tarkoituksensa kanssa?

Lainaus on osa kulttuurien välistä dialogia, joka hiphopissa tulee esille etenkin *samplejen* eli toisista kappaleista lainattujen musiikkipätkien muodossa. Tällä tavoin se myös muodostaa linkin genrejen ja aikakausien välille tehden sen aiempia artisteja ja heidän musiikkiaan kunnioittaen. 25/17 voi lainata formaattia, mutta tekemällä näin se myös identifioituu tahtomattaan osaksi kulttuuria, josta se ei sano välittävänsä. Hiphop on ja tulee olemaan kiinni omissa juurissaan, protestiaanaan etnisille vähemmistöille. Näin ollen ääri-oikeistolainen retoriikka on muodon kanssa ristiriidassa, vaikka sitä kuinka perustelisikin osaksi venäläistä kulttuuriperintöä.

25/17:n filosofisia ulottuvuuksia sekä runollisia ominaisuuksia voi rapista ”irtautumisen” jälkeen tarkastella osana venäläistä kulttuurillista jatkumoa, mutta silloin on syytä nostaa esiin ne motiivit, jotka ajavat Korobov-Latyntševin kaltaiset ihmiset tarkastelemaan uuden sukupolven venäläistä patrioottista rap-formaatin kautta esitettävää ”filosofista” ääntä. Korobov-Latyntševin omaa filosofiaa voi tarkastella suuntausten ja niitä edustavien ajattelijoiden kautta ymmärtääkseen kokonaisuuden. Hänen ajattelunsa rakentuu kansallisbolševismin (Zahar Prilepin, Eduard Limonov ja Jegor Letov), eurasianismin (Aleksandr Dugin) ja slavofilian (Dostojevski) kautta (Korobov-Latyntšev 2016b). Yksinkertaistettuna voidaan puhua *Russki mir* -ajattelutavasta, johon tässä tapauksessa sisältyy venäläinen imperialismi, vahva ortodoksisuus ja käsite *vsetselovek*, ajatus venäläisestä ihmisestä kaikkien kansojen veljenä – lopullisessa muodossa myös tiennäyttäjänä. Hän sanoo itse muuttaneensa Donetskiin tukeakseen Novorossijaa ja kehottaa tähän myös muitakin (Korobov-Latyntšev 2018).

Asettamalla nationalistisen rapin osaksi filosofista jatkumoa on mahdollista viestiä nuorelle kuulijakunnalle, että he ovat osa jotain suurempaa ja syvällisempää. Tämä on mielipidevai-kuttamista, jota kautta henkilöt, jotka eivät välttämättä lue Dostojevskia, voivat kuitenkin identifioitua samaan traditioon. Jos rap on formaattina trendikäs tapa puhua nuorille, sen kontekstin perusteleminen edellä mainituilla tavoilla mahdollistaa myös radikaalimpien suuntausten hyväksymisen. 25/17 ei ihaile Venäjän valtiota, vaan kuten Beogradski Sindi-

katin tapauksessa ”puhuu kansan äänellä”. On huomautettava, että Venäjän oikeusministeriö on kieltänyt joitain heidän kappaleitaan ekstremistiseen sisältöön vedoten¹². Tämä omalla tavallaan pelaa 25/17:n pussiin – ”patriootit” ovat vihollisia jopa omassa maassaan¹³.

Lyyrisyyttä, kaaosta ja taiteellisia ambitoita

Korobov-Latyntševin (2016a) kirjaa tulee tarkastella kokonaisuutena kriittisesti, mutta se sisältää erään artistin, josta voi tosiaankin puhua tietynlaisen lyyrisyyden termein. Haski (Dmitri Kuznetsov) on venäläisessä räpissä ristiriitainen hahmo monellakin tapaa. Hänen henkilökohtaiset mielipiteensä eivät tunnu löytävän järkevää keskitietä, hänen tempauksensa ovat jatkuvaa tasapainottelua taiteellisen ja tekotaiteellisen välillä, suhde viranomaisiin on vähintäänkin vaikea, mutta itse musiikki on epätavallista ja sanoitusten osalta valtavirrasta poikkeavaa. Lisäksi hänen tapansa käyttää ääntä ja rapiin kuuluvia taustahuudahteluita osana kappaleen rytmistä kokonaisuutta, eikä pelkästään äänimaailman lisäämiseen, rakentaa omalla tavallaan monimutkaisen kokonaisuuden, jota tukee myös ajoittain epätavomaiset rytmytykset taustoissa.

Haski nousi tunnetuksi kappaleella ”Pulja-dura” (”Luoti-urpo”), jonka musiikkivideo esitteli kaljun, Adidas-pukuisen slaavikykyssä istuvan nuoren – slangissa *gopnikin* – naamiotuneiden miesten kanssa heilumassa. Video leikittelee rapin esteettisillä kliseillä yhdistäen tähän myös edellä mainitun venäläisen *gopnik*-estetiikan. Tähän myös perustuu hänen julkinen kuvansa. Itse kappale taas on hyvinkin tyypillistä Haskia rakenteellisesti, joskin helpommin lähestyttävä kokonaisuudessaan. Se sisältää helpon kertosaheen (”En halua olla komea / en halua olla rikas / haluan olla rynkky / joka ampuu naamoihin¹⁴) ja misantrooppiset sekä vulgaarit säkeistöt, joissa hän riimittelee ihmisten muuttuneen harmaaksi massaksi:

Yksinäiset, kaksijalkaiset, satakätinen lauma
ihmiset lemuavat keitolle – joka haisee mummon vit... m-m-mitä?
ihotautilääkärille jonotetaan jonoihin
En tunne enää mitään, en halua enää mitään
En halua vain panoa, haluan Jerikoa
luoti-urpolla nousee, nälkäinen kerettiläinen
pitkin valtakatuja pyörän lailla rullaten ja rullaten
naamaan ammuttu nuori yksinäinen.¹⁵

”Pulja-dura” on laadukkaasti tuotettu ja suoraviivainen kappale, jonka tarkoitus on kouttaa kuulijoita. Se myös osuu sekä äänimaailmalta että sanoituksilta 25/17:n ja populaarimman rapin välimaastoon, mutta pysyy kummastakin hitusen etäällä, omassa maailmassaan. Kappaleen musiikkivideo osoitti myös visuaalisen puolen tukevan kokonaisuutta kaikessa sekavuudessaan. Musiikkivideoiden osalta on syytä nostaa esille kappale ”Krot 17” (”Myyrä 17”). Sanoitukset kertovat henkilön sisällä asuvasta ”myyrästä”: joka pitää isäntäänsä hallinnassa: ”juuri kun nukahdan, juuri kun hiljennyn / sisälläni käytäväverkostoja hän sokeasti teroittaa / ohuet kankaani omeletiksi sekoittaa / tunneleita jyrsimällä ulkopuolelle kurottaa¹⁶. Laadukkaasti animoidussa videossa Haski pakenee jättiläismäistä olentoa punamustassa, psykedeelisessä ja paranoidisessa ympäristössä. Video on moskovalaisen Bakehouse-tuotantoyhtiön käsialaa, joka on tehnyt mainoksia Googlelle, Huaweiille ja Adidakselle, joten ei ole ihme, että myös lopputulos on ammattimainen¹⁷.

Venäläisessä rapissa Haskin voi nähdä varsin taitavana niin sanoitusten, kuin visuaalisen puolen osalta. Tämä ei poista kuitenkaan hänen persoonansa ongelmallisuutta ja ristiriitaisuutta kokonaiskuvassa. Artisti kokee itsensä suuremmaksi kuin genre, jossa hän toimii. Hänessä yhdistyy venäläisen 1990-luvulla syntyneen nuorison ideologinen välinpitämättömyys ja ylitsevuotava halu olla rajoja rikkova taiteilija – yhdistelmä, joka hänen osaltaan synnyttää varsinaisen kaaoksen.

Hänen tempauksensa viestivät hänen taipumuksistaan performanssitaiteen suuntaan. Syyskuussa 2018 hän julkaisi Instagramissa videon, jossa hän poistaa tietokoneelta uuden albuminsa *Jevangelije ot sobaki* (”Evankeliumi koiralta”).¹⁸ Hänen sanojensa mukaan hän halusi tulla ”uudestaan omaksi isännäkseen”, samalla paljastaen albumin konseptina olleen ”Jeesuksesta Moskovassa [20]10-luvulla” (Flow.ru 2018). Tämä selkeästi Gogolista ja Bulgakovista ammentava teko oli performanssin ja itsensä promoamisen yhdistelmä, joka selvästi myös onnistui, sillä albumia ei koskaan julkaistu, mutta kiinnostus häntä kohtaan pysyi korkealla. Parin videoperformanssin ja perinteikkäästi nimetyn ”Poema o rodine” (”Runoelma kotimaasta”) -kappaleen jälkeen Haski muutti musiikillisesti suuntaa ja julkaisi muun muassa ”Ubit repera” (”Tappaa räppäri”) -nimisen kappaleen sisältävän EP:n, jonka äänimaailma on ennemminkin punk-musiikkia.

Kuten nationalistisen siiven edustajat, myös Haski pyrkii pois rapin genrestä, mutta tämän lisäksi hän jakaa näiden kanssa monia näkemyksiä, kuten Donetskin separatistien tukemisen. Tästä hyvänä esimerkkinä voi pitää ”Motorola”-kappaletta, jossa hän lukee samannimisen, vuonna 2016 tapetun separatistijohtajan runoja. *The Village* -lehdelle antamassa haastattelussa hän toteaa, ettei ”näe mitään ristiriitaa siinä, että osallistuu Bolotnajan mielenosoituksiin ja tukee Donetskin kansantasavaltaa” sekä alleviivaa, kuinka ”oikea ja vasen ovat kuolleita ideologioita” (Fedorenko 2016) – teesi, joka on varsin yleinen venäläisen nuorison keskuudessa.

Tämä kaikki tekee hänestä ristiriitaisen hahmon, mutta tämä on toisaalta myös hänen taiteellinen roolinsa, kuten ”Krot 17”-kappaleen sanoitukset omalla tavalla kertovat. Moni hänen ikäluokkaansa kuuluva jakaa samanlaisen häilyvän kuvan maailmasta, mikä tekee Haskista samaistuttavan kohteen. Lopputulos on samalla tavalla ristiriitainen – omassa genressään hyvinkin taitava, mutta pusiessaan ulos mukavuusalueeltaan taiteellisuus alkaa vaikuttamaan väkineiseltä ja lähinnä omaa egoa pönkittävältä toiminnalta.

Nihilismiä, kirjallisuutta ja konekiväärimehiä

Battle on hiphopin muoto, jossa kilpailijat pyrkivät improvisaation eli *freestylen* avulla voittamaan vastustajansa verbaalisesti niin sisällön kuin muodon tasolla. Yleisesti ottaen tähän kuuluvat alatyyliset kommentit, mutta myös poikkeuksia löytyy. Tämä on hiphop-kulttuurin osa-alue, joka jopa globaalisti katsottuna on harvinaisen suosittua Venäjällä. Tältä osin on syytä nostaa esiin 6.8.2017 käyty Oxxxymironin ja Slava KPSS:n välinen tunnin mittainen taisto, jossa he kisailivat *a capellana* ja joka kiinnitti laajempaa huomiota myös venäläisessä valtavirtamediassa.¹⁹

Kilpailijoita pidetään yleisesti ottaen venäläisen *battlen* kärkiniminä. Slava KPSS eli Gnoini (Vjatšeslav Mašnov) on lähtökohtaisesti profiloitunut nimenomaan tällä kentällä, kun taas Oxxxymironia (Miron Fjodorov) voi pitää kokonaisvaltaisempana artistina, joka *battlen* lisäksi keskittyy tarkasti myös levytettävään rapiin. He ovat tyyleitään ja lähtökohdiltaan toistensa vastakohtat, mutta ovat kumpikin omalla tavallaan lahjakkaita riittelijoitä. Slava KPSS:ää voisi luonnehtia venäläisen nihilismin perilliseksi ja venäläisen rap-musiikin trolliksi, joka

vinoilee muille ja kulkee omaa polkuaan muista välittämättä. Oxxxymironista pidetään omaperäisenä tyylinä ja sanoitustensa vuoksi. Hänestä on todettava myös sen verran, että hän on kasvanut Saksassa ja Lontoossa ja valmistunut Oxfordin yliopistosta pääaineenaan englantilainen kirjallisuus (Walker 2012). Tämän vuoksi ei liene ihme, että hänet luokitellaan usein ”intellektuelliksi räppäriksi”.

Näiden kahden artistin välinen koitos sisälsi varsin laajan määrän eritasoisia riimejä, jotka vaihtelivat sisällöllisesti etnisyyteen liittyvistä ala-arvoisista kommenteista aina kirjallisuusviittauksiin asti. Slava KPSS:n käyttäessä hyvinkin aggressiivista ja vulgaaria kieltä – joka toki liittyy formaattiin – Oxxxymiron pystyi viemään läpi omat osuutensa ilman voimasanoja, mutta onnistui tästä huolimatta loukkaamaan vastustajaansa ala-arvoisilla riimeillä. Kokonaisuutta voi tarkastella kahdella tavalla: Slava KPSS:n tyyli oli lähempänä *freestyle*-rapia ja pystyi ehkä tämän vuoksi päihittämään opponenttinsa. Oxxxymiron taas näytti, kuinka lajityyppiä voi käyttää hyväksi ilman siihen liittyviä oletuksia.

Slava KPSS oli kokonaisuudessaan verbaalisesti kekseliäämpi, ja saattoi hyökätä Oxxxymironia vastaan myös jälkimmäisen tyyllillä, kuten esimerkiksi käyttämällä hyväkseen Majakovskin runoa ”Poezija”²⁰. Lisäksi hän otti silmätikukseen Oxxxymironin konseptuaalisen albumin *Gorgorod* (2015), joka on dystopiakuvaus Mark-nimisestä kirjailijasta. Kyseistä albumia voi pitää merkittävänä tuotoksena venäläisessä rapissa, sillä se rakentuu tarinan ympärille ja sitä voi pitää ennemminkin runoelmana, kuin hiphop-tuotoksena. Se todistaa, kuinka Oxxxymiron on enemmän kuin *battle*-rapin edustaja – toisin kun Slava KPSS. Mutta miksi heidän kisansa on kerännyt jo lähes 40 miljoonaa katselukertaa ja miksi siitä puhuttiin niin paljon mediassa?

Sosiaalisen median lisäksi jopa RIA Novosti julkaisi useita artikkeleita koitokseen liittyen (RIA Novosti 2017). *Novaja Gazeta* (Šenkman 2017) arvioi katselukertojen johtuvan ulkopuolisista tekijöistä. Artikkelissaan he toivat esille kuusi syytä, joista nostan esille kolme: politiikka, viha ja ksenofobia. On helppo kuunnella paatosta, jos se sisältää tuttuja teemoja, kuten Ukraina, Navalnyi ja mielenosoitukset. Samalla voi todeta, että vihamielisyyttä ja toista henkilöä loukkaava asenne kiehtoo venäläistä yleisöä – internetin keskustelupalstojen politiikkaan liittyvä keskustelukulttuuri antaa tästä varsin hyvän kuvan. Ksenofobia, joka paistaa tässäkin tekstissä jatkuvasti läpi, yhdistyy kyseisessä kontekstissa antisemitismiin, jolla on venäläisessä kulttuurissa pitkät perinteet.

Novaja Gazetan argumentit saattavat olla osin totta, mutta jättävät kokonaisuudessaan melko mustavalkoisen vaikutelman. Jos *battle*-formaattia tarkastellaan vain yhteiskuntakriittikin näkökulmasta, saattaa siinä kadota jotain lajille keskeistä – lyriikka. On sanomattakin selvää, että runomuodolla on venäläisessä kulttuurissa pitkät perinteet, ja vaikka rapia ei katsoisikaan runollisen perinteen jatkumona, voi tästä huolimatta todeta sen käyttävän monia samoja keinoja. Rap on internetsukupolven lyyrinen tapa ilmaista itseään. Myös Artemi Troitski (Fanailova 2017) jakaa saman ajatuksen ja vertaa räpin kielellisiä ominaisuuksia venäläiseen rockiin, jossa hänen mielestään: ”muusikoiden ja kielen välinen suhde oli vaikeasti saavutettavissa.” Lisäksi hän toteaa:

Se, mitä [...] rockista kehittyi, oli kirjallisuuskeskeistä, alakuloista, hidasenergistä [...] musiikkia, jota lännessä ei edes pidetä rockina. Rap tuo esille meidän kansamme intohimon ilmaista itseään sanan, tarkemmin ottaen maksimaalisten sanamäärien kautta, ja [tällä tavoin] löytää täydellisen reitin [ilmaisulle]. (Fanailova 2017.)

Noize MC:tä (Ivan Aleksejev) voi pitää venäläisen räpin vastapainona, sillä hänet voi nähdä genren progressiivisena edustajana. Hän vastustaa rasismia, esittää pasifistisia nä-

kemyksiä ja kritisoi yhteiskunnassa esiintyviä ongelmia. Esimerkkejä fasismin vastaisista kappaleista ovat ”Puškinski rep” (”Puškinin rap”), jossa hän esiintyy klassisena kirjailijana, joka kritisoi rasismia omien sukujuuriensa vuoksi, sekä ”Edem 14/88” (”Eeden 14/88”), joka on luomiskertomuksen radikaali uudelleentulkinta. Siinä natsit vaihtavat Aatamin ja Eevan arjalaisiksi estääkseen muiden rotujen syntymisen, mutta he joutuvat pettymään, kun näin ei käykään (Ewell 2017, 47-52). Viime vuonna hän osallistui Venäjän armeijan tukemille Našestvie-festivaaleille, jossa hän esitti kappaleen ”Ljudi s avtomatomi” (”Ihmiset ja koneki-väärit”) – äärimmäisen ironisen kappaleen armeijasta ja venäläisten yleisestä suhtautumisesta asevoimiin (Ševelev 2018). Kappale on hyvä esimerkki venäläisen nykymusiikin tavasta sanoittaa, joka ei rajoitu pelkästään hiphopin puolelle:

Konekiväärimiehet meidät pelastaa
konekiväärimiehiltä, jos tapahtuisi jotain pahaa
kaikki pahat konekiväärimiehet tapettaisi
seulaksi hyvät ne ampuisi
mutta jos pahat jostain syystä voittaisi
niin väärät olivat pahiksia
tämän hyvikset meille tarkasti kertoisi
ennen kun suvereniteetin riistäisi²¹.

Noize MC ei kuitenkaan ole puhtaasti rapia, kuten ei myöskään muutkaan kriittisen sanan edustajat, joista puhutaan venäjänkielisen rapin yhteydessä. Myös Ic3peak on ottanut vaikutteita rapista ja etenkin kappaleiden taustat toki myös kuulostavat nykyaikaiselta rap-musiikilta, mutta yhtye liikkuu ennemmin kokeellisessa elektronisessa musiikissa, kuin hiphopissa.²²

Ristiriitainen internet-sukupolvi

Vaikka tämän esseen keskiössä onkin rap-musiikki, se on vain yksi osa nykyaikaisen venäläisen populaarimusiikin kenttää. On myös tärkeää havainnollistaa internetin vaikutusta nykymusiikin suuntauksiin. YouTube mahdollistaa Ic3peakin tyylisten artistien groteskit musiikkivideot, joita ei koskaan näytettäisi televisiossa. Samaa voi sanoa myös *battle*-formaatista, jonka kymmenet miljoonat katselukerrat kertovat, miten venäläinen nuoriso viettää aikaansa.

Internet on olennainen myös läntisten vaikutteiden osalta. Tästä voi nostaa esimerkiksi Dead Dynasty -kollektiivin, joka on velkaa Yhdysvaltalaiselle *soundcloud rap* -suuntaukselle (Turner 2017). Kyseinen suuntaus on syntynyt puhtaasti internetistä, joka näkyy muun muassa audiovisuaalisen kokonaisuuden kautta ja kuuluu sanoituksissa. Lyyrisesti sitä ei voi pitää erityisen kekseliäänä, sillä sen keskiössä ovat päihteet, jotka artistista riippuen joko lieventävät tuskaa tai luovat sitä. Dead Dynasty ei ole puhtaasti hiphop-kulttuurin tuotos. Myös Yhdysvalloissa genreen ovat vaikuttaneet esimerkiksi punk sekä raskaampi musiikki. Tämä on nähtävissä pukeutumisen osalta, mutta myös kuultavissa äänimaailmassa, joka on muuttunut raskaammaksi ja synkemmäksi.

Jos katsoo internetin vaikutusta artisteihin ja irtaantuu hiphopista, venäläisen populaarimusiikin kentälle on ilmestynyt Monetotškan kaltaisia artisteja, jotka äänimaailman osalta ovat saaneet vaikutteita pohjoismaisesta *indie popista*, mutta joiden musiikissa kuuluvat myös venäläiset vaikutteet.²³ Sanoituksissa on runsaasti viittauksia venäläiseen kulttuurin kaanoniin, niiden maailmankuva on ironinen ja viittauksia viljellään tuon tuosta. Esimerkiksi

Monetotškan debyyttialbumin kantta koristaa ikonia muistuttava maalaus.

Mitä tulee venäläiseen rap-musiikkiin, se on nähtävä yhtä ristiriitaisena lajityyppinä kuin siihen kuuluvat artistitkin. Yritys kehittää omaehtoista venäläiseen kulttuuriperimään kuuluvaa lajityyppiä, joka vain lainaa tyylipiirteitä on ongelmallinen, sillä se muuttaa rapin alkuperäisen idean täysin päinvastaiseksi. Näin se ei onnistu olemaan itsenäinen vaan muok-kaantuu tahattomasti alkuperäisen irvikuvaksi. Rasistinen rap-musiikki on paradoksi, joka on pseudofilosofisten argumenttien jälkeenkkin ainoastaan kuriositeetti.

Haski osoittaa omalla tyyllillään, kuinka sanoitukset pystyvät olemaan kompleksisia, jopa runollisia. Venäjällä ristiriitaiset persoonat ovat aina olleet ihmisten mieleen ja tässä mielessä Haski sopii taiteellisesti tähän jatkumoon. Haskin tapauksessa on muistettava, että hän ei ole suoranaisesti yhteiskuntakriitikko. Hänen konserttiansa peruutukset johtuvat ennemminkin Venäjän poliittisesta tilanteesta kuin valtiovallan haastamisesta. Hänen henkilökohtaiset mielipiteensä huomioon ottaen ei ole ihme, että myös valtiollinen televisio on herännyt puolustelemaan häntä: Kremlin äänitorvena tunnettu televisiojuontaja Dmitri Kiseljov (2018) nousi puolustamaan Haskia ja muita rap-muusikoita argumentoiden, että venäläisen rapin juuret eivät ole tummaihoisten yhdysvaltalaisen kulttuurissa, vaan runoudessa. Hän luki lähetyksessä Majakovskia rapin formaatissa ja toi esille Haskin lisäksi muitakin esiintyjä alleviivaten heidän patriotismiaan. Hän toi esille jopa Noize MC:n riimejä – kontekstista irrotettuna – kutsuen niitä teini-iän anarkismiksi ja itseironiseksi uhoamiseksi ja vertasi häntä venäläisen runouden ”huligaaniksi” – Jeseniniksi.

Kiseljovin taktiikka nostaa venäläiset räppärit osaksi kansallista kaanonia perustelemalla heitä runouden uudeksi sukupolveksi normalisoi rapin suurelle yleisölle. Sanat eivät ole uhka yhteiskunnalle, ne ovat vain taidetta. Hän muistuttaa kuinka yleisön kiinnostukset muuttuvat ajan kuluessa ja räppärit kasvavat aikuisiksi. Tämä on siis vain vaihe, joka tulee aikanaan loppumaan. Kiseljov onnistuu luomaan kuvan hiphopista teiniuhoamisena, jota ei tarvitse politisoida sen enempää. Ristiriita on siinä, että käyttäessään Majakovskia esimerkkinä hän ikään kuin unohtaa runoilijan olevan yksi vallankumouksen symboleista, jonka sanoja pidetään enemmän kuin sanoina.

Kyyninen, ironinen ja herkkä Venäjä

Tässä esseessä esiintyneet artistit ja heidän sanoitukset ovat kriittisiä, mutta ketä kohtaan ja millä tavalla? Nationalistinen siipi maalaa synkkää kuvaa Venäjästä, jonka ongelmia ovat maahanmuuttajat ja päihteet, mutta ehdottomasti myös uskonottomuus. Kriitikki kohdistuu todellisuudenkuvauksen kautta vallanpitäjiin, mutta keskeinen ongelma on tietynlaisen hengellisen ideologian puute. Kappaleiden asettaminen mustalle listalle saa rap-artistit vaikuttamaan marttyyreiltä, minkä avulla he voivat tuoda esille traditionaalisten arvojen puutteita vallanpitäjien toiminnassa.

Slava KPSS on internetissä seikkaileva sarkastinen ja ironinen hahmo, joka ei suoranaisesti kritisoi, vaan provosoi. Hänen tapauksessaan provokaatio kohdistuu enimmäkseen muihin räppäreihin, mikä on loogista, sillä hänen vahvuutensa on *battle*, jossa sisältö on toissijaista. Hän luo kuvaa, jossa hänen ei tarvitse vaivautua yhteiskuntakritiikkiin, sillä hänen mukaansa yhteiskunnassa nähtäviä epäkohtia ei tarvitse alleviivata erikseen. Tämänlainen asenne, jossa millään ei ole väliä, koska mihinkään ei voi vaikuttaa on Venäjällä varsin yleinen. Korrup-tio on aiheuttanut kyynisen tilanteen, jossa yhteenkään poliittikkoon ei luoteta. Esimerkiksi vuonna 2011 julkaistussa kappaleessaan ”Lozungi” (”Iskulauseet”) Slim kertoo, ettei välitä

kuka on johdossa kiroten myös Nemtsovin ja Bolotnajan sekä Žirinovskin, ja kuinka hän ei ole äänestänyt eikä aiokaan äänestää, sillä vaaleista ei ole mitään hyötyä²⁴. Oxxxymiron on taas todennut, ettei halua olla poliittinen, sillä se aiheuttaa taiteen devalvaatiota lisäten, että hänen mielestään sekä pro- että anti-Putin ovat kumpikin huonoja positioita (Walker 2012). Hänen dystopiansa on rakennettu kirjallisuudessa esiintyvien kaavojen kautta.

Kulttuurillisesti hiphop ei ole Venäjällä yhtenäinen ilmiö, vaan jakaantuu useampaan leiriin. Ristiriitaisuuksia löytyy niin suuntausten kuin yksittäisten artistienkin osalta. Tyylikeinoina muusikoilla on ironia ja naturalismi. Jopa Ic3peakin lyyrinen minä ei ole suoranaisesti hyökkäävä, vaikka yhtyeen provokatiivinen asenne näkyy musiikkivideoissa. Ironinen asenne ei kuitenkaan ole kuolemassa Venäjältä pois, sillä se on paras tapa tuoda asiansa esille myös nykyisessä tilanteessa. Terävin kritiikki syntyy siitä, että huomio kiinnitetään yhteiskunnassa vallitseviin absurdismeihin ja tunnetiloihin, mutta vahvasti politisoitunut yhteiskunta on myös hyvin herkkä, sillä siltä puuttuu itseironia. Tämä aiheuttaa tilanteen, jossa alueelliset viranomaiset saattavat tulkita minkä tahansa ironiselta kuulostavan riimin hyökkäykseksi. Tällainen kieltolaki kuitenkin vain syventää viranomaisten ongelmaa – sanan vahvuus ei ole mitattavissa millään barometreillä ja sen vuoksi se löytää aina tiensä ulos.

Viitteet

- 1 ”Ja zalivaju glaza kerosinam, pust vsjo gorit, pust vsjo gorit / Na menja smotrit vsja Rossija, pust vsjo gorit, pust vsjo gorit.”
- 2 Sitaatti yhtyeen Twitter-tilin biografiasta: <https://twitter.com/ic3peakso> (Tarkistettu 10.6.2019).
- 3 Oxxxymiron vs. Johnyboy Versusbattleru -YouTube-kanavalla: <https://www.youtube.com/watch?v=MVouMFKmaeI> (Tarkistettu 10.6.2019).
- 4 Nimi on suora viittaus Hesekielin kirjan 25. luvun 17. jakeeseen: ”Minä kosten heille kovalla kädellä, ankarasti minä rankaisen heitä, ja silloin, kostoni kohdatessa heidät, he tietävät, että minä olen herra.” Tämän lisäksi perustajajäsen Blednyi mukaan sitaatti liittyy myös elokuvaan *Pulp Fiction* (USA, 1994), jossa kyseinen sitaatti kuullaan, ja Cypress Hillin kappaleeseen ”Make a Move”, joka on lainannut kyseistä sitaattia edellä mainitusta elokuvasta (Sajapina 2008). Haastattelu on julkaistu *Huligan*-lehdessä, mutta alkuperäistä lähdetä ei löytynyt. Blednyi julkaisi aina vuoteen 2016 asti yhtyeeseen liittyvät haastattelut LiveJournalissa blogikirjoituksena, joista selviää mm. toimittaja ja lehti, <https://blednyi-2517.livejournal.com/2499.html> (Tarkistettu 10.6.2019).
- 5 ”Postradal prijěžzi – eto fašizm! – krik v uho / Jesli gosti režut mestnyh – eto bytovuha. [---] Svoboda vybora / a vybor primerno takoi: fašist ili gei / kafir ili goi / Vse eto bylo by smešno / jesli b ne bylo serježno / Ja ponjal okontšatelno / tšto uže pozdno / nadejatsja na peremeny / k lutššemu – Kali-Juga.”
- 6 ”Pidorov ventšajut v hramah / Vy tšto ne rady? A? / Eto ljubov. Ne! / Vse ljudi braťja. Ne! / Vseobštšeje ravenstvo. Bred! / Vera! Moja semja! / Mojo otetšestvo.”
- 7 ”Gremit po dvoram ot podvala do balkona / S aviabazy golos novogo suhogo zakona / Tot, kto ne otlitšajet Rodinu ot sortira / Perevospitan budet ili nahui deportirovan.”
- 8 ”Etoi notšju v molitve / zažžjom svetsi / Tšto by vsei raznoporodnoi mrazote / dyšat stalo netšem.”

- 9 YK:n raportissa todetaan, että lähteet vaihtelevat, mutta korkein arvio olisi 1,68 miljoonaa (UNODC 2009, 61).
- 10 ”A za dverju pulsirujet kosmos / tut snegopad iz snežinok sozvezdi / Na blednoi malenkoi totške odnaždy nas zakopajut pod zemlju vseh vmeste / Udarit volna o pritšaly i smojet pestšinki na samoje dno / Ja prosnus uže gde-to ne zdes / i ogromnaja žizn mne pokazetsja malenkim snom.”
- 11 ”No ja tšuvstvujju, na menja kto-to smotrit s toi storony nezakrytyh dverei.”
- 12 Minjust Rossii, Federalnyi spisok ekstremistskih materialov: #1730, #3248, #3780. https://minjust.ru/extremist-materials?field_extremist_content_value=25%2F17 (Tarkistettu 10.6.2019).
- 13 Blednyin tiedote asiasta VKontaktessa: https://vk.com/id6047429?w=wall6047429_10203 (Tarkistettu 10.6.2019).
- 14 ”Ja ne hotšu byt krasivym / ne hotšu byt bogatym / Ja hotšu byt avtomatom / streljajuštšim v litsa.”
- 15 ”Odinokije dvnogije, storukaja orda / Ljudi pahnut supom, kak staruhina mand... tš-tš-tšo? / Otšeredi v otšeredi k kožnomu vratšu / Ja nitšego ne tšuvstvujju, ja bolše ne hotšu / Ja ne hotšu perepohon, ja hotšu Ijerihon / Na pule-dure verhom golodnym jeretikom / I katitsja, i katitsja po prospektam kolesom / Odinoki junošja s prostrelennym litsom.”
- 16 ”Tšut tolko usnu, tšut ja tolko utihnu / On totšit slepuju hodov pautinu vo mne / Mjagkije tkani vzbivaja v omlet / On tunnel progryzajet vovne.”
- 17 Tuotantoyhtiön kotisivut: <http://bakehouse.moscow/> (Tarkistettu 10.6.2019).
- 18 Alkuperäistä videota ei ole enää saatavilla.
- 19 Versusbattleru -YouTube-kanavalla: Oxxymiron vs. Slava KPSS: <https://www.youtube.com/watch?v=v4rvTMBCJD0&t=1859s> (Tarkistettu 10.6.2019).
- 20 ”Ty ne žil nad slovesnoi rudoj v štolne / No pafosa tak dohuja, slovno utšilsja s Putinym v odnoi škole.”
- 21 ”Ljudi s avtomatami nas spasut / ot ljudei s avtomatami, jesli tšto / ’plohih’ ljudei s avtomatami vseh ubjut / Iz nih ’horošije’ sdelajut rešetjo / a jesli vsjo-taki ’plohije’ vdrug pobedjat / znatšit prosto ’plohim’ byli ne te / eto nam ’horošije’ dohodtšivo objasnjat / pered tem, kak zabrat suverenitet”
- 22 Lisäksi esille nousee Vasja Oblomov (Ewell 2017, 52), joka kuitenkin nähdäkseni ei edusta hiphop-kulttuuria, vaan *chansonnia*.
- 23 Monetotška liitetään myös rap-musiikkiin ja hän on esiintynyt muun muassa Noize MC:n kanssa kappaleella ”Ljudi s avtomatomi”.
- 24 ”Ja ne vešal Volodin portret na stenu / no ja tšastenko vižu Kreml tšerez grjaznuju lobovuhu / vmeste s Nemtsovym i Žirinovskim idite v pizdu / ja ne hodil na vybory i vradj li poidu / stavit krestik naobum, tipa menja sprosil.”

Lähteet

- Cvetanović, Dragana (2014), Petturien vai patrioottien räppi? *Idäntutkimus* 21:1, 3–15.
- Dožd (2018), ”Prikaz sryvat kontserty idet iz Moskvyy”. V Novosibirskje otmenili vystuplenije IC3PEAK, do etogo — v Kazani i Permi. – *TV Rain* 28.11.2018. https://tvrain.ru/news/prikaz_sryvat_kontserty_idet_iz_moskvyy_v_novosibirskje_otmenili_v_ystuplenie_ic3peak_do_etogo_v_kazani_i_permi-475971/
- Ewell, Philip (2017), Russian Rap in the Era of Vladimir Putin. – *Hip hop at Europe’s edge: music, agency and social changes*. Ed. Milosz Misczynski, Adriana Helbig. Indianapolis: Indiana University Press, 45–62.
- Fanailova, Jelena (2017), Bitva naroda. – *Radio Svoboda* 19.8.2017. <https://www.svoboda.org/a/28680193.html>

- Fedorenko, Nataša (2016), Ljubimoje mesto: Haski – ob obštšezitii MGU i odinotšestve. – *The Village* 29.12.2016. <https://www.the-village.ru/village/weekend/favourite/254041-lyubimoe-mesto-haski>
- Flow.ru (2018), Vy dumajete, Haski vas trollil? Net, on pravda udalil svoi albom. – *Flow* 11.9.2018. <https://the-flow.ru/news/husky-evangeliya-ne-budet>
- Gontchar, Alexandre (2017), Violence as Existential Punctuation, Russian Hip Hop in the Age of Late Capitalism – *Hip hop at Europe's edge: music, agency and social changes*. Ed. Milosz Misczynski, Adriana Helbig. Indianapolis: Indiana University Press, 182-198.
- Kiseljov, Dmitri (2018), Kiseljov – o Haski i repe voobštše. – *Vesti.ru* 2.12.2018. <https://www.vesti.ru/doc.html?id=3090102>
- Koppinen, Mari (2018), Vladimir Putin haluaa alkaa suitsia rap-musiikkia – synnä genrelle ominainen kielenkäyttö ja huumeet, jotka uhkaavat hajottaa koko kansakunnan. – *Helsingin Sanomat* 16.12.2018. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005934288.html>
- Korobov-Latyntsev, Andrei (2016a), *Russki rep: filosofskie otšerki*. Sankt-Peterburg: Renome.
- Korobov-Latyntsev, Andrei (2016b), Vremja jevrazistvujet. – *Sigma* 23.2.2016. <https://syg.ma/@atpernat8/vriemia-ievraziistvuiet>
- Korobov-Latyntsev, Andrei (2018), Potšemu my prodolžajem uježžat v Donbass. – *Sigma* 17.12.2018. <https://syg.ma/@atpernat8/pochiemu-my-prodolzhaem-uezzhat-v-donbass>
- Masaltseva, Maria (2018), Gruppy «Frendzona» otmenila kontserty v Krasnojarske i Kemerove po trebovaniju prokuratury. – *Afiša Daily* 13.11.2018. <https://daily.afisha.ru/news/21526-gruppa-frendzona-otmenila-koncerty-v-krasnojarske-i-kemerove-po-trebovaniju-prokuratury/>
- Nikitin, Andrei (2009), 25/17 My pobedim. – *Rap.ru* 5.10.2009. <http://www.rap.ru/reading/434>
- Nikitin, Andrei (2010), Grot: Nikomu ne nužnyje slova. – *Rap.ru* 21.4.2010. <http://www.rap.ru/reading/384>
- RIA Novosti (2017), Battl Oxxxymiron protiv Gnoinogo nabral boleje 3 mln prosmotrov za noš. – *Ria Novosti* 14.8.2017. <https://ria.ru/20170814/1500306509.html>
- RIA Novosti (2018), Reper Haski vyšel iz spetsprijemnika po rešeniju suda. – *Ria Novosti* 28.11.2018. <https://ria.ru/20181126/1533545110.html>
- Sajapina, Rita (2008), Ulitšnyje propovedniki. 14.8.2008. <https://blednyi-2517.livejournal.com/2499.html>
- Šenkman, Jan (2017), Šekspir, Navalnyi i Gnoinyi. – *Novaja gazeta* 15.8.2017. <https://www.novayagazeta.ru/articles/2017/08/15/73485-shekspir-navalnyy-i-gnoynyj>
- Ševelev, Mihail (2016), Ljudi s avtomatami i ljudi s gitarami. – *Novaja Gazeta* 7.8.2018. <https://www.novayagazeta.ru/articles/2018/08/07/77425-lyudi-s-avtomatami-i-lyudi-s-gitarami>
- TASS (2018), Putin: popytki ograništšit rep-ispolnitelei ne privedut k položitelnomu rezultatu. – *TASS* 20.12.2018. <https://tass.ru/obschestvo/5935361>
- Turner, David (2017), Look At Me!: The Noisy, Blown-Out SoundCloud Revolution Redefining Rap. – *Rolling Stone* 1.6.2017. <https://www.rollingstone.com/music/music-features/look-at-me-the-noisy-blown-out-soundcloud-revolution-redefining-rap-123887/>
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). World Drug Report 2009. NY: United Nations, 33-61. http://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2009/WDR2009_eng_web.pdf
- Walker, Shaun (2012). The Man who was raised in Slough and raps in Russia. – *Independent* 17.11.2012. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/the-man-who-was-raised-in-slough-and-raps-in-russia-8324127.html>

Mitä on odotettavissa Serbian ja Kosovon dialogissa?

Euroopan unioni (EU) on ollut merkittävä toimija Länsi-Balkanilla erityisesti sen jälkeen, kun vuonna 2003 Thessalonikin kokouksessa alueen maille annettiin mahdollisen EU-jäsenehdokkaan asema. Yhtäältä EU on Länsi-Balkanille talouskumppani, toisaalta poliittisen muutoksen edistäjä ja myös rauhanvälittäjä. Kaikkein tärkeintä on kuitenkin ollut, että näkymä EU-jäsenyydestä on tukenut rauhankehitystä alueella 1990-luvun konfliktien jälkeisessä tilanteessa.

EU:n turvallisuus- ja ulkopoliittikka Balkanilla on keskittynyt erityisesti Pohjois-Makedonian tasavaltaan, Bosnia-Hertsegovinaan sekä Serbian ja Kosovon suhteisiin. Viimeksi mainitussa EU on käynnistänyt niin kutsutun Brysselin dialogin. Pohjimmiltaan kyse on Kosovon vuonna 2008 tekemästä itsenäisyysjulistuksesta, jota Serbia ei ole suostunut tunnustamaan huolimatta Yhdistyneiden kansakuntien (YK) Kansainvälisen tuomioistuimen vuonna 2010 tekemästä päätöksestä, ettei itsenäisyys riko kansainvälistä oikeutta. EU on siis saanut YK:lta vuonna 2011 mandaatin välittää maiden välistä dialogia, mutta ratkaisua kiistaan ei ole syntynyt.

Yhdessä YK:n kanssa EU on kuitenkin edistynyt muissa Balkanin konfliktikysymyksissä. Vuoden 2019 helmikuussa astui esimerkiksi voimaan Kreikan ja Makedonian välinen Prespan sopimus, joka ratkaisi maiden välejä vuosikymmeniä hirtäneen nimikiistan. Mitä tämä merkkipaalu tarkoittaa Brysselin dialogin näkökulmasta? EU:n edustajat ovat toistuvasti esittäneet, että Serbian ja Kosovon tulisi hyödyntää Prespan sopimuksen suotuisa liikevoima ja etsiä nopeaa ratkaisua myös omaan kiistaansa. Syyt näille neuvoille on helpompi ymmärtää, kun ottaa huomioon EU:n tulevat parlamenttivaalit toukokuussa 2019. Asiantuntijoiden mukaan EU pyrkii todennäköisesti kiirehtimään sopimusta ennen uuden EU-komission muodostamista, sillä uusi komissio ei välttämättä enää tule korostamaan EU:n laajentumispoliittikkaa. Uusi komissio saattaa myös entistä enemmän heijastella Euroopassa vallitsevaa populistista ilmapiiriä, josta puolestaan Serbian ja Kosovon johtajat saattavat pyrkiä hyötymään.

Yhtäläisyysmerkkien vetäminen Kreikan ja Makedonian ja toisaalta Serbian ja Kosovon tilanteiden välille ei kuitenkaan välttämättä ole hyödyllistä eikä riittä perusteeksi kiirehtiä sopimusta. Pikemminkin se heijastaa toiveajattelua ja mukaillee paradigmaa EU:n vaikutus-

vallasta välittäjänä Balkanilla. Paine nopeaan sopimukseen on osaltaan taustalla Kosovon presidentti Hashim Thaçin ja Serbian presidentti Aleksandar Vučićin yhteisessä ehdotuksessa alueiden jakamisesta – tai pikemminkin vaihdosta – maiden kesken. Ehdotuksen mukaan pääosin serbien asuttama Pohjois-Kosovo siirtyisi osaksi Serbiaa, kun taas tällä hetkellä Serbiaan kuuluva, albaanienemmistöinen Preshevon laakso liittyisi osaksi Kosovoa. Vaihdon seurauksena Serbia suostuisi tunnustamaan Kosovon itsenäisyyden. Saksa ja joukko muita EU-maita torjui ajatuksen tuoreeltaan sillä perusteella, että rajojen uudelleenmäärittely Balkanilla ei menneisyyden konfliktien valossa johda hyviin seurauksiin. Ehdotus sai kuitenkin myös EU:ssa tuulta alleen, kun Yhdysvallat lausui kannattavansa mitä tahansa ratkaisua, jonka sekä Serbia että Kosovo hyväksyisivät – vaikka se sitten merkitsisi rajojen siirtelyä.

Samaan aikaan Brysselin dialogi kuitenkin pysähtyi, kun Serbia onnistui estämään Kosovon jäsenyyden Interpolissa ja Kosovo kosti määräämällä 100 % tullit kaikelle tuontitavaramalle Serbiasta. Kyseessä ei ole ensimmäinen kerta, kun dialogi taukoaa. Sen taustalla hiertää vuonna 2013 saavutettu Brysselin sopimus, jota aikanaan pidettiin kaikille osapuolille hyväksyttävänä ja siten historiallisena ratkaisuna. Sen ehtoja ei kuitenkaan sittemmin ole täytetty, mikä on hidastanut dialogin etenemistä.

Riippumatta siitä saavutetaanko lopullinen sopimus Kosovon ja Serbian välille vuonna 2019 vai ei, yksi asia on selvä: peli näyttää nyt olevan maiden presidenttien hallussa. Jos nykyinen pattitilanne jatkuu, sekä Thaçi että Vučić ovat onnistuneet luomaan suotuisat olosuhteet, joissa odottaa uutta komissiota ja entistä parempaa sopimusehdotusta toukokuun vaalien jälkeen. Kriittiset äänet kummassakin maassa ovatkin väittäneet, että vallitseva umpikuja on presidenttien keskenään salaisesti sopima. Samaan aikaan EU:n tuki ”vakauskraatioille” ja riittämätön huomio demokratian edistämiseksi Balkanilla on johtanut aluevaihdon kaltaisten pikaratkaisujen esittämiseen Kosovon ja Serbian kysymyksessä. Toimivan sopimuksen olisi kuitenkin otettava aidosti huomioon paikalliset ihmiset ja heidän elinkeinonsa. Tämä taas vaatii väistämättä aikaa ja ponnisteluja kaikilta osapuolilta. Nyt vallitseva populistisia ja nationalistisia äänenpainoja korostava ilmapiiri Kosovon ja Serbian valtapuolueiden politiikassa ei povaa hyvää kestävä ja vakautta edistävän ratkaisun löytymiselle.

Marina Vulovic

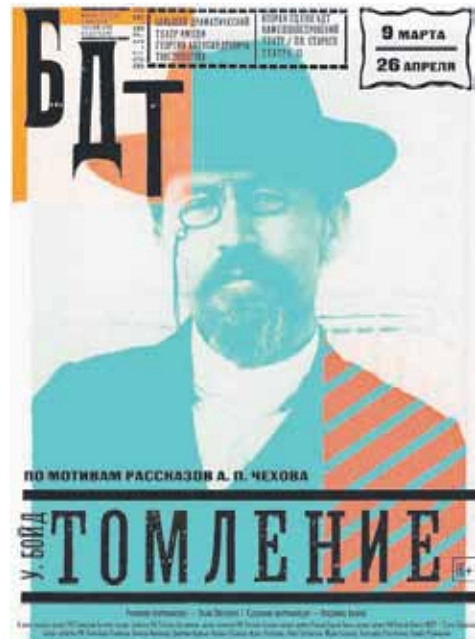
Kirjoittaja toimii väitöskirjatutkijana Helsingin yliopistossa ja on erikoistunut Kaakkois-Euroopan politiikan tutkimukseen. Teksti on kirjoitettu maaliskuussa 2019, ennen EU-vaaleja.

BDT-teatterin julistededesign

Vuonna 2013 Pietarin Suuren draamateatterin (Bolšoi dramatišeski teatr, BDT) taiteelliseksi johtajaksi valittiin Andrei Mogutši. Tämän jälkeen BDT:stä on taas tullut yksi venäläisen teatterimaailman suunnannäyttäjistä, mikä ajoittui teatterin Fontanka-kadulla sijaitsevan historiallisen päärakennuksen monivuotisen peruskorjauksen valmistumisen kanssa samaan aikaan. Uudistunut BDT kantaa kuulun teatteriohjaajan Grigori Tovstonogovin (1915–1989) nimeä. Tovstonogovin kuoleman jälkeen letargiseen tilaan vaipunut teatteri on sittemmin palannut otsikoihin sellaisilla näytelmillä kun *Alisa* (suom. Liisa, 2013), *Tšto delat?* (Mitä tehdä? 2014), *Pjanyje* (Humalaiset, 2015), *Groza* (Ukonilma, 2016) ja nyt viimeisimpänä

Carlo Coldoni, Kahden herran palvelija. Ohjaus: Andri Žoldak, 2015.

William Boyd, Kaiho (Tšehovin kertomusten pohjalta) Ohjaus Elmo Nüganen, 2014.

СОЛОНЧИ ДРАМАТИЧЕШИИ ТУАТРИ ИМАЭИИ ГИОРТИ АЛИКСАНДРОВИЧИ ТИНСУЛОПЦИА

ХУРАЙ СИЕНА НАЖЕННОСТРОИШИИ ТУАТРИ - ПЛОЩАДИ СТАРИГО ТУАТРИ, 13

18+

БДТ ЭРЕНДИРА

ПО МОТИВАМ НОВЕЛЫ Г. ГАРСИЯ МАРКЕСА О РОЛИ БАБУШКИ НИНА УСАТОВА

ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ РУКОВОДИТЕЛЬ ПОСТАНОВКИ - АНДРЕЙ ЛАВРОВ РЕЖИССОР ПОСТАНОВКИ - ИГОРЬ ЗАВРОВ

28,29
МАРТА

СПЕЦИАЛЬНАЯ РЕДАКЦИЯ: ИГОРЬ ЗАВРОВ, СВЕТИЛА ПАТРИК, ДАША ВОЛКОВА / ХРОНИКИ ПОСЛАДКИХ ПУТЕЙ: АНДРЕЙ ЛАВРОВ, СВЕТИЛА ПАТРИК / КОМПОЗИТОР И МУЗЫКАЛЬНЫЕ СПЕЦИАЛИСТЫ: ДМИТРИЙ ВАСИЛИН / ХУДОЖНИК ПО СЦЕНЕ: ВАДИМ ГОШОЛОВА / ВИДЕОДОПОМОЩЬ: КОСТАСКИНИ ЦЕЛАНОВСКИИ

ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ РУКОВОДИТЕЛЬ - АНДРЕЙ ЛАВРОВ
 ЗАКАЗ БИЛЕТОВ: +7 (812) 244 59 44 / WWW.BDT.RU
 100-00-00
 8-800-100-07-70 +7 8000 00
 327 04 00 309 13 33 MICHELLE

Erendira, (Gabriel Garcia Márquezin samanimisen novellin pohjalta). Ohjaus Fjodor Lavrov, 2014.

kolmiosaisella näytelmällä *Tri tolstjaka* (Kolme paksua, kaksi ensimmäistä osaa 2017–2018). Paitsi taiteellisesti korkeatasoisilla ja puhuttelevilla suurtuotannoillaan, teatteri on Andrei Mogutšin johdolla erottautunut venäläisestä teatterimaailmasta kiinnostavalla poikkeuksellisen paljon huomiota visuaaliseen yleisilmeeseensä.

Teatterin uudelleenbrändäyksestä vastannut muotoilija Andrei Gurovitš on kertonut, että lähtökohdaksi otettiin 1920-luvun alun yleisilme, jolloin teatterijulisteet painettiin niillä kirjaimilla mitä sattui typografiasta löytymään, ja joita yhdistelemällä on saatu aikaan BDT:n nykyinen kirjaintyyppi. Colta-internetjulkaisulle antamassa haastattelussaan (5.3.2019) Gurovitš avautui suorasanaisesti venäläisteattereissa vallitsevasta julistemuotoilusta:

Nämä [julisteet] on tehty siinä käsityksessä, että katsoja on täydellinen debiili ja muotoilun täytyy huolehtia siitä, että viesti menee perille. Siksi se on äärimmäisen funktionaalista. Sponsoreiden logot suurella, koska se on tärkeää. Näytelmän nimi suurella, tai muuten se lähtee mielestä. Ja jotain mahdollisimman ymmärrettävää: naamavärkkejä, tai jos kyseessä on baletti, niin naikkonen [baba] hameessa. Nimi ”Kolme muskettisoturia” ja kuva kolmesta muskettisoturista, niin että debiilikin ymmärtää että kyse on kolmesta muskettisoturista.

BDT:n julistededesign erottuu edukseen Pietarin katukuvan huutavan kitschin keskellä. Se antaa toivoa ja viitoittaa tietä Venäjän visuaalisen kulttuurin kehitykselle olemalla samaan aikaan hyvin perinnetietoista ja täydellisen nykyaikaista. Kuten hyvän teatterin kuuluu.

Teksti: **Mika Pylsy**

Kuvat: BDT

Ivan Vyrypajev, Humalaiset. Ohjaus Andrei Mogutši, 2016.

Kuvernööri (Leonid Andrejevin samannimisen novellin pohjalta), Ohjaus Andrei Mogutši, 2017

БДТ

МИНИСТЕРСТВО
КУЛЬТУРЫ
РЕСПУБЛИКИ
УДАРЕЦКИ

WWW.BDTSPE.RU

БОЛЬШОЙ ДРАМАТИЧЕСКИЙ
ТЕАТР ИМЕНИ
ГЕОРГИЯ АЛЕКСАНДРОВИЧА
ТОВСТОНОГОВА

ОСНОВНАЯ СЦЕНА БДТ

НАБЕРЕЖНАЯ РЕКИ
ФОНТАНКИ, 65

16+

А. Н. ОСТРОВСКИЙ

ГРОЗА

ПРЕМЬЕРА

16/17
ИЮНЯ

СПЕКТАКЛЬ
АНДРЕЯ
МОГУЧЕГО

ХУДОЖНИК — ВЕРА МАРТЫНОВ • КОМПОЗИТОР — АЛЕКСАНДР МАНОЦНОВ

*Aleksandr
Ostrovski,
Ukonilma.
Ohjaus Andrei
Mogutši,
2016.*

*William Shakespeare
ja Dimitri Verhlust,
ROMEO&JULIET, Ohjaus
Luk Perceval, 2018.*

*Liisa (Lewis Carrollin Liisa ihmemaas-
sa -romaanin pohjalta) Ohjaus Andrei
Mogutši, 2013.*

Miksi tutkia venäjän kieltä Suomessa?

Johanna Viimaranta

Luentoni aihe on provosoivasti ”Miksi tutkia venäjän kieltä Suomessa?” Koska olen kieli-ihminen, on valitsemani otsikko harkitusti monitulkintainen. Käsittelem esityksessäni kahta teemaa. Ensinnäkin käsittelem kysymystä, miksi tutkia venäjän kieltä nimenomaisesti *Suomessa* eli mikä osa Suomessa tehtävällä tutkimuksella on venäjän kielen tutkimuksessa laajemmin ja mikä on tai voisi olla kielitieteen anti osana suomalaista Venäjä-tutkimusta. Toiseksi perustelen, miksi *Suomessa puhuttava venäjän kieli* on olennainen tutkimuskohde.

Aloitan siitä, miksi tutkia venäjän kieltä Suomessa. Venäjä on yksi maailman tutkituimmista kielistä. Perustutkimusta ei siis puutu. Välillä tuntuu siltä, että kaikki kivet on jo käännetty. Suomalaisessa venäjän kielen tutkimuksessa katse on kuitenkin onnistuneesti ulkopuolisen katse. Suomalaiset venäjän kielen tutkijat tutkivat usein aiheita, joita venäjänkieliset, venäjän kieleen keskittyneet kielentutkijat Venäjällä eivät havaitse tai joiden kohdalla he eivät kykene irrottautumaan totutuista selitysmalleista. Suomalaiselle venäjän kielen tutkimukselle eli rusistiikalle on tyypillistä myös laajasti muita kieliä huomioon ottava paradigma, mikä lienee muun muassa suomalaisten laajan kielitaidon ansiota. Suomalaisessa venäjän kielen tutkimisessa tullaan toistuvasti kiistanalaisiin johtopäätöksiin, mikä on omiaan uudistamaan tiedettä. Lisäksi me julkaisemme kansainvälisesti useilla eri kielillä, etenkin venäjäksi ja englanniksi. Suomalaiset venäjän kielen tutkijat ovat näin ollen omalla alallaan kiistattomasti arvostettuja. Käyttäisin jopa tuttua metaforaa ja sanoisin, että suomalaiset venäjän kielen tutkijat ovat tutkimuksen eturintamassa.

Mikä sitten on kielentutkimuksen anti kuuluisalle suomalaiselle Venäjä-tutkimukselle laajemmin? Toivon kaikkien tiedostavan, että kielellä on muukin kuin puhtaan välineellinen

viestintäarvo. Ihmisen älyllinen toiminta on tiukasti sidoksissa kieleen, ja näin ollen ymmärrys kielestä ja sen toiminnasta hyödyttää laajasti ihmis- ja muitakin tieteitä. Kielitieteellinen analyysi perustuu myös aina muuttamattomiin venäjänkielisiin alkuperäisaineistoihin, jo vähintään yhden valinta- ja tulkintaprosessin läpikäyneiden englanninkielisten materiaalien sijaan.

Kielentutkijan osaamisaluetta ovat tieto kielen eri rakennesista ja tasoista; sanan osat, niiden merkitys, alkuperä, funktiot; sanojen yhdistyminen lausumiksi ja lauseiksi; saman merkityssisällön eri ilmaisumahdollisuudet ja niiden erot kieliä vertailtaessa; tekstin rakentumisen ja vaikuttavuuden elementit ja diskurssit, merkitykset, merkityksellistämisen prosessit. Me osaamme ottaa huomioon kielen yksilöllisen ja sosiaalisen variaation ja tiedämme kielen muutoksen lainalaisuuksista. Näin pystymme asettamaan tutkittavan tekstin sen kielelliseen kontekstiin, jonka tulee vaikuttaa sen tulkintaan. Tiedämme, minkälaiset prosessit vaikuttavat eri tulkintojen syntymisessä. Toki olemme myös kielen oppimisen ja opettamisen asiantuntijoita.

Annan esimerkin siitä, millaisia asioita kielentutkija saa irti lyhyestäkin tekstistä. Esimerkkitekstini on Ylen venäjänkielisiltä uutissivuilta. Tekstipätkässä, joka on artikkelin alku heti otsikon ja ingressin jälkeen, kerrotaan uutinen Finlandia-palkinnon voittajasta. Tekstin voi kääntää näin:

Finlandia-kirjallisuuspalkinnon sai tänä vuonna Olli Jalonen romaanistaan ”Taivaanpallo”.
Kyseessä on jo toinen kerta, kun hänet palkitaan tällä arvostetuimmalla suomalaisella kirjallisuuspalkinnolla. Edellisen kerran hän sai palkinnon vuonna 1990.

Muulle kuin kielitieteilijälle tämä asiasisällön suurin piirtein oikein välittävä käännös riittäisi, etenkin kun tekstin tyyli on kaikin puolin neutraali. Vaikka tekstin konteksti on moneen tutkimuskysymykseen liian niukka, löydämme tekstinpätkästä tästä huolimatta yhtä jos toistakin kiinnostavaa.

Tekstiä voi tutkia ensinnäkin kieliopillisesta sanojen ja niiden osien funktioiden näkökulmasta: millaisista merkityksiä ja funktioita sisältävistä osista sanat muodostuvat ja miten nämä osat liittyvät sanat toisiinsa ja muihin sanoihin. Näinkin lyhyt teksti sisältää kymmenittäin erilaisia säännönmukaisesti toistuvia kieliopillisia osasia. Toisaalta tekstin etenemistä voi tutkia muun muassa perinteisen lauseenjäsennyksen, sanajärjestyksen avulla tapahtuvan argumentaation rakentumisen tai tekstin sisältämien siirtymäkohtien avulla.

Tekstissä on myös mielenkiintoisia arvottavia sanavalintoja kuten sana ”jo” kerrottaessa Jalosen saaneen palkinnon toista kertaa ja Finlandia-palkinnon kuvaus ”arvostetuimmaksi suomalaiseksi kirjallisuuspalkinnoksi”. Tekstistä löytyy lisäksi kirjoittajan näkökulman osoittavia rakenteita. Käytetyt verbimuodot osoittavat, että näkökulma tekstissä on palkinnon saajan – palkinnon ”sai” Jalonen, hänet ”on palkittu” ja ”hänestä tuli” palkinnon haltija. Yhtä lailla kirjoittaja olisi voinut valita muunkin näkökulman.

Tässä oli siis muutamia esimerkkejä kielitieteellisestä tempusta ja siitä, miten se tehdään. Mitä merkitystä tällä siis on? Edustamani kognitiivinen kielitiede olettaa, että kielen kaikkien tasojen ilmiöt ovat yhtä lailla todistusvoimaisia taustalla olevan käsitteistyksen toiminnasta. Käsitteistys tarkoittaa sitä tapaa, miten ihminen jaottelee, kategorisoi aistiensa avulla saamaansa tietoa. Kielen käytössä on täten paljon tiedostamatonta mutta merkityksellistä. Kielen käyttäjällä ei ole todellista valintatilannetta, hän voi jossain määrin tietoisesti valita esimerkiksi kahden lähimerkityksisen sanan välillä, mutta hänen kielitajunsa määrittelee

suurimman osan kielenkäytöstä, mikä onkin täysin automatisoitunutta. Kieli heijastaa ajattelua ja kielen säännönmukaisuudet kertovat kielikohtaisista käsitteistysmalleista, jotka opitaan kieltä omaksuttaessa. Mikään kielessä ei siis ole sattumanvaraista. Kielen pienen pienillä nyansseilla alkaen sananmuodostuksesta, sanavalinnoista ja rakenteista tuodaan esiin huomionarvoisia seikkoja, jotka jäävät helposti muilta kuin kieliammatilaisilta huomaamatta.

Esitänkin täten tieteellisen haasteen. Haastan Suomen muiden tieteenalojen Venäjä-tutkijoita tekemään enemmän yhteistyötä venäjän kielen tutkijoiden kanssa riippumatta siitä, kiinnostavatko heitä varsinaiset kielitieteelliset kysymyksenasettelut. Tällaisen yhteistyön tuloksena on toki kutakin tarkoitusta konkreettisesti palveleva, mutta väistämättä laajalaisempi, syvällisempi ja muodikkaan poikkitieteellinen Venäjä-tutkimuksen aineistojen analyysi. Muun muassa monilla tieteenoilla suosittu diskurssianalyysin menetelmiä käytettäessä kielen tason analyysi jää usein ilman kielitieteilijöitä hyvin köyhäksi.

Siirryn luentoni toiseen osioon. Miksi siis ottaa tutkimusaiheeksi Suomessa puhuttava venäjän kieli? Aloitan perusteluni Suomen tämänhetkisellä kielitilanteella. Tilastokeskuksen mukaan vuoden 2017 lopussa Suomessa asui pysyvästi 77 000 henkilöä, joiden äidinkieleksi oli ilmoitettu venäjä. Todellisuudessa venäjää puhuvien määrä on monien kaksikielisten perheiden ansiosta vielä huomattavasti suurempi, sillä kullakin kun voi olla vain yksi virallinen äidinkieli. Venäjää puhutaan siis Suomessa eniten heti suomen ja ruotsin jälkeen. Venäjänkielisten määrä alkoi rajusti kasvaa 1990-luvulta alkaen ja tämä kehitys jatkuu edelleen. Mielestäni tähän on pystyttävä vastaamaan muutenkin kuin aikansa eläneillä asenteilla.

Keitä siis ovat Suomen venäjänkieliset? On tärkeää tiedostaa, että kyseessä on monikulttuurinen ja heterogeeninen ryhmä, johon kuuluu myös muiden kansallisuuksien edustajia kuin venäläisiä. Venäjänkielisten joukossa on eri aikoina eri paikoista eri syin Suomeen tulleita. Heillä on vaihteleva kielellinen ja kulttuurinen identiteetti, josta valtaväestöllä ei ole tietoa. Monet heistä venäläistyvät eli identifioituvat vahvemmin venäläiseen kulttuuriin Suomeen tulonsa jälkeen. Venäjänkieliselle vähemmistölle on tärkeää integroitua, mutta en soisi heidän assimiloituvan, koska he ovat Suomelle tärkeä resurssi. Tämän resurssin vaalimiseksi venäjän kielen vaaliminen Suomessa on ensiarvoisen tärkeää, koska ilman asianmukaista äidinkielenopetusta Suomessa syntyneet venäjänkieliset ovat vaarassa jäädä puolikieliseksi ja hylätä äidinkiensä viimeistään seuraavassa sukupolvessa. Tästä on Suomen vinoutuneessa asenneilmapiirissä valitettavan paljon esimerkkejä.

Asenteisiin venäjän kieltä ja venäjänkielisiä kohtaan kielentutkija voi vaikuttaa korkeintaan tietoa antamalla. Haluankin tässä tuoda esiin niitä epäkohtia, joita liittyy venäjän kielen opetukseen Suomessa. Viimeiseksi käsittelen vielä suomenvenäjää kielimuotona.

Venäjän kielellä ei ole virallista asemaa Suomessa eikä sen opetusta äidinkielenä täten taata. Oppilailla on tämän takia eri kunnissa ja jopa kuntien sisällä eri kouluissa eriarvoisen asema. 80 prosentissa suomalaisista kouluista ei tarjota ollenkaan muiden kielten kuin maan virallisten kielten opetusta äidinkielenä. Myös venäjä äidinkielenä -oppikirjojen tilanne on huono, koska Suomessa kasvaneiden venäjänkielisten erityistarpeet huomioon ottavalla oppikirjatyöllä ei ole resursseja. Myös venäjän opettaminen vieraana kielenä on erittäin suhdanneherkkää ja jää usein säästökohteeksi. Tämä siitä huolimatta, että virallisten puheiden tasolla venäjä on tärkeä osa Suomen kielivarantoa. Venäjän kielen opettamisen ja oppimisen tutkimus Suomen kontekstissa on sekin vielä vähäistä aiheen yhteiskunnallisesta relevanssista huolimatta.

Mitä on suomenvenäjä, johon viittasin tutkimuskohteena? Onko olemassa suomenvenäjä erillisenä kielimuotona? Tätä voisi verrata esimerkiksi ruotsinsuomeen tai amerikansuomeen,

joista meillä monilla on kokemusta. Tiedämme niiden poikkeavan siitä suomesta, jota puhumme täällä Suomessa. Suomenvenäjän kielellisiä erityispiirteitä ovat ensinnäkin monien venäjän muotojen (ei vain Moskovan standardivenäjän) rinnakkaiselo. Toisaalta suomi ja jossain määrin myös ruotsi ovat vaikuttaneet suomenvenäjän sanastoon ja rakenteisiin. Uskon, että tutkimukseen perustuva tieto suomenvenäjän käytöstä ja rakenteesta sekä venäjänkielisen väestön kieli- ja kulttuuri-identiteetistä antaa pohjan negatiivisen segregatiokehityksen katkaisemiselle. Suomi tarvitsee venäjänkielisiä.

Miksi siis Suomen näkökulmasta tutkia venäjän kieltä Suomessa? Kielentutkijat toki löytävät oman motivaationsa, mutta mikä on se yleisempi hyöty? Vastaukseni on, että venäjän kielen tutkimus lisää ymmärrystä sekä Venäjästä että monikulttuurisesta ja -kielisestä Suomesta.

Johanna Viimaranta piti uuden professorin tervetuliaisluennon Helsingin yliopistossa 5.12.2018. Tallenne luennosta on katsottavissa osoitteessa <https://www.helsinki.fi/fi/unitube/video/21021>

Kirpputoritavaran aika

Svetlana Aleksijevitš: *Neuvostoihmisen loppu. Kun nykyhetkestä tuli second handia*. Tammi, 2018. Suom. Vappu Orlov. 697 s. ISBN: 978-951-31-9878-7.

Svetlana Aleksijevitšin (s.1948) viimeisimmän dokumentaarisen haastatteluromaanin suomen-nosta piti odottaa viisi pitkää vuotta. Ilman tekijälle vuonna 2015 myönnettyä Nobelin kirjallisuuspalkintoa emme ehkä olisi saaneet sitä koskaan, mutta vuonna 2018 se viimein ilmestyi Tammen Keltaisessa kirjastossa Vappu Orlovin taidokkaana käännöksenä.

Neuvostoihmisen loppu jatkaa Aleksijevitšin 1980-luvulla alkanutta ”punaisesta ihmisestä” kertovaa Utopian äänet -sarjaa, jonka aiemmat suomennokset ovat *Sodalla ei ole naisen kasvoja* (2017) ja *Tšernobylistä nousee rukous* (2015). Se on yhtä kunnianhimoinen kuin edeltäjänsä ja perustuu lukemattomille vuosina 1991–2012 tehdyille haastatteluille. Suurteoksen aihe on Neuvostoliiton romahdus ja sen seuraukset tavallisen ihmisen näkökulmasta. Haastateltavat ovat kotoisin eri puolilta neuvostovaltiota, ja heidän muisteloidensa kautta se kertoo paljon myös neuvostohistoriasta. Kerrottavaa ja muisteltavaa neuvostoihmisen elämässä totta vie riittää.

Svetlana Aleksijevitš sopii kertomaan monikansallisen valtion tuhosta ja sen seuraajien rappiosta, sillä hän on itse Ukrainassa syntynyt valkovenäläinen kosmopoliitti, joka kirjoittaa venäjäksi ja on asunut pitkään eri puolilla Eurooppaa. Kotimaassaan Valko-Venäjällä hänen kriittinen äänensä on vaiennettu eikä häntä ole siellä juuri julkaistu. Venäjälläkin Nobel-palkinnon taustalla nähtiin laajasti lännen tarve palkita Putinin hallinnon vastustaja. Aleksijevitšin tuotannon kirjalliset ansiot ovat kuitenkin kiistattomat. Kirjat kertovat vaikeista asioista tavallisen ihmisen näkökulmasta niin omaperäisellä tavalla, että hänen voisi sanoa luoneen aivan uuden kirjallisuuden lajin, jota yhteisöromaaniksikin on kutsuttu.

On helppo yhtyä siihen useasti toistettuun näkemykseen, että tämä romaani on tärkeää luettavaa jokaiselle, joka haluaa ymmärtää nyky-Venäjää. 1990-luvun sekoilu neuvostovaltion raunioilla länsimaisen demokratian nimissä näyt-

täytyy ihmisten tarinoissa sellaisena dystopiana, ”nöyryyttävänä ja viheliäisenä elämänä” (s. 279), jota harva kaipaa. Kun ”Yhdysvaltain salainen agentti” (s. 33) Gorbatšov ”myi maan pizzasta” (s. 87), kommunismi selkäytimessään kasvanut sukupolvi menetti yhtäkkiä kaiken, johon se oli uskonut. Vanhemmat polvet pelkäsivät uutta Stalinia ja uutta sotaa, mutta nuoremmat puhuvat *Neuvostoihmisen lopussa* Stalinista jo positiivisemmin. Kuluneella vuosikymmenellä kehitys on jatkunut. Viimeisimmässä Levada-keskuksen kyselyssä Staliniin ihailten, kunnioittaen tai ymmärtäen suhtautuu jo joka toinen, kun kaunaa, pelkoa tai vihaa tuntee vain joka seitsemäs.

”Jotta voisi tuomita Stalinin, pitäisi tuomita omat sukulaisensa ja tuttavansa” (s. 49), selittää yksi. ”Koko meidän onnettomuutemme on se, että meillä pyövelit ja uhrin ovat niitä samoja ihmisiä,” (s. 393) sanoo toinen. Tähän tiivistyy romaanin läpi tunkeva kysymys uhreista ja pyöveleistä. Aleksijevitšin mukaan totalitarismi ja pakkotyöleirit turmelevat niin pyövelin kuin uhrinkin. Sen seurauksista kärsitään nyt Itä-Ukrainan sodassa, sillä neuvostomenneisyyden perillisten on vaikea kuvitella muita konfliktinratkaisumalleja kuin voimankäyttöä.

Toistuva motiivi *Neuvostoihmisen lopussa* on, että ”elettiin ihan hyvin, ennen kuin kapitalismi tuli” (s. 473). Neuvostoaajan viimeiset vuosikymmenet näyttäytyvät aikana, jolloin luettiin yhdessä Puškinia ja elettiin vailla huolia ystävytydessä naapureiden kanssa kansallisuudesta välittämättä. 1980–90-luvun vaihteen etnisistä väkivaltaisuuksista romaanissa on monta riipaisevaa tarinaa. Azerbaidžanissa poltetaan armenialaisia, Armeniassa nyljetään azerien nahkoja, öisessä Suhumissa karannutta apinaa ensin haavoitetaan abhaasina ja sitten ammutaan georgialaisena, Venäjällä poliisit hakkaavat tadzikkeja, Tadzikistanista venäläiset ajetaan pois. Näin nämä asiat koetaan, ja moni päätyy itsemurhaan. Moskova täytyy vihatuista ”mustista”, jotka vielä hetki sitten olivat kanta-vaestön maanmiehiä. ”Moskova, sinä et välitä siitä, rakastetaanko sinua vai ei” (s. 596), toteaa tekijä, jonka omat kommentit erottuvat tekstistä kurssiivilla kirjoitettuina.

On kuitenkin väärä tulkinta, että romaani kaihoaisi jonkinlaiseen menetettyyn utopiaan. Selväksi käy, että moni ei ollut tyytyväinen elämään Neuvostoliitossakaan. ”Stalin valeli tämän maan verellä, Hruštšov kylvi siihen maissia, ja Brežnevistä kaikki tekivät pilaa” (s. 381), tiivistää yksi. Gorbatšov on silti kansan pahin petturi, vaikka kauas ei jää Jeltsinkään.

Yhdessä tarinassa kuolee mummo. Tyttärellä ja lapsenlapsilla ei ollut rahaa hautajaisiin, ei ruumiin kuljettamiseen ruumishuoneelle, ei edes kuolintodistukseen. Niinpä tytär asui lapsineen viikon samassa asunnossa vainajan kanssa. He pyyhkivät ruumista kaliumpermanganaatilla ja peittivät sen märillä lakanoilla, sulkiivat ikkunat tiukasti ja tiivistivät ovet märillä peitteillä. Jostain ilmaantuneet roistot maksoivat hautajaiset ja valtasivat asunnon. Äiti tyttärineen jäi asunnottomaksi. Kerran äiti sai hetkeksi työtä löydettyään aidasta ilmoituksen: ”Halutaan siivooja, jolla on korkeakoulututkinto” (s. 487).

Romaanin venäjänkieliseen otsikkoon *Vremja sekond hend* – ja suomennoksen alaotsikkoon – on päätynyt kielikuva ”second handin ajasta”. Sen voisi suomentaa vaikkapa kirpputoriajaksi, sillä se viittaa 1990-luvun alussa kaduille ilmestyneisiin myyntikoihuihin, joissa neuvostomeneisyys eri muodoissaan oli kaupan: Leninin rintakuvia, kunniamerkkejä, sotilaspukuja, punatähtisiä koppalakkeja, punalippuja ja muuta totalitarismin aikakauden esineistöä. Neuvostojumalista oli tullut metalliromua. Veistä käänsi

haavassa se, että hinnat olivat dollareissa. Yksi haastateltava valitti miliisille, mutta tämä sanoi, että eivät he voi puuttua kuin huumausaineiden tai pornografian myyntiin. ”Eikö puolueen jäsenkirja kymmenellä dollarilla muka ole pornografiaa?” (s. 139).

Niin hienosti kuin Aleksijevitš nostaakin tavallisen kansalaisen näkökulman esiin, eivät *Neuvostoihmisen lopun* ansiot siihen lopu, sillä äänen saavat myös entiset vallanpitäjät. Romaani jäljittää höyrypatteriin hirttäytyneen marsalkka Ahromejevin tilityksiä elokuun vallankaappauksen motiiveista. Yksi nimettömänä pysyvä entinen Kremlin työntekijä taas avaa, miten alhaaltapäin tapahtuvalle vallankumoukselle murtumattomaksi rakennettu valtio murennettiin ylhäältä käsin. Suunvuoron saa myös insinööri, joka omien sanojensa mukaan oli ”yksi niistä idiooteista, jotka puolustivat Jeltsiniä” (198). Aleksijevitšillä on taito koota äänten kakofonia yhdeksi suureksi sinfoniaksi.

Nyt suomennettu romaani saattaa olla Utopian äänten dystoopinen loppu. Aleksijevitš on sanonut jatkavansa 1990-luvulla salaperäisellä työnimellä ”Ikuisen metsästyksen ihmepeura” (”Tšudnyi olen vetšnoi ohoty”) aloittamaansa kirjaa rakkaudesta. Nähtäväksi jää, onko rakkaus Valko-Venäjän historian toiselle nobelistille utopia vai dystopia.

Mika Perkiömäki

Itäinen Eurooppa demokratian uusien trendien eturintamassa?

Katalin Miklossy & Jouko Nikula (toim.): Demokratian karikat. Itäinen Eurooppa suuntaa etsimässä. Helsinki, Gaudeamus, 2018. 237 s. ISBN: 9789524954853.

Katalin Miklossyn ja Jouko Nikulan toimittama *Demokratian karikat. Itäinen Eurooppa suuntaa etsimässä* (Gaudeamus) on mielenkiintoinen paketti Itäisen Euroopan nykytilasta, mutta herättää myös monta kysymystä Euroopan, demokratian ja markkinatalouden tilasta laajemmin maailmassa. Kirja rakentuu kolmelle väitteelle. Ensinnäkin itäistä Eurooppaa tulee tarkastella alueena, jolloin koko alueen yhteiset trendit erotuvat yksittäisten maitten tapahtumista. Toiseksi itäisen Euroopan alueellinen sijainti aikaisemmin

Venäjän ja Neuvostoliiton imperiumin ja Länsi-Euroopan välissä on ollut merkityksellisempi alueen sisäiselle kehitykselle kuin on aina haluttu ymmärtää. Kolmanneksi alueen nykytilan ymmärtämiseksi on otettava huomioon se, miten historian eri vaiheet vaikuttavat nykypäivään. Historia on täynnä katkoksia ja siksi on tärkeä eritellä, mitkä historialliset jatkumot kulloinkin saavat enemmän painoarvoa nykyisyyden ymmärtämisessä.

Kirjan kolme ensimmäistä lukua esittelevät itäisen Euroopan historiaa, suuria poliittisia kehityskaaria sekä talouden muutoksia. Näissä myös esitetään muutamia teoreettisia viitekehyksiä, joiden kautta lukija voi jäsentää artikkelikokoelman antia. Miklossy lähestyy itäisen Euroopan

historiaa keskusta–periferia-dynamiikan kautta. Tämän käsityksen mukaan yksittäiset Neuvostoblokin maat oppivat pelaamaan toisiaan ja Moskovaa vasten kalastellen näin etuja niin Moskovalta kuin länsimailta muiden blokkimaiden kustannuksella. Keskusta–periferia-dynamiikka näyttääkin itäisen Euroopan ”satelliitit”-nokkelina toimijoina, jotka onnistuivat rakentamaan itseään hyödyttävät suhteet niin Moskovaan kuin länteenkin. Keskusta–periferia-dynamiikka myös selittää sen, miksi itäblokin maiden historia yhteisestä valtiotaloudesta järjestelmästä ja Neuvostoliiton hegemoniasta huolimatta erosi toisistaan huomattavasti – ja miksi historiaa vielä tänäkin päivänä tulkitaan eri maissa eri tavalla. Keskusta–periferia-dynamiikka tarjoaa teoreettisen viitekehyksen kirjan kahden ensimmäisen väitteen tulkitsemiseen. Kirjan kolmatta väitettä, joka koski historian vaikutusta nykypäivään, sen sijaan tämä teoria ei helposti avaa. Sitä varten tarvittaisiin viitekehys, joka käsitelisi esimerkiksi sosiologisten instituutioiden kehitystä tai aate- tai käsittehistoriallisia kehityskaaria. Itäisessä Euroopassa vallitsevat poliittiset käsitteistöt kaipaisivat kipeästi tutkimusta, sillä politiikkaa tehdään käsittein ja nämä käsitteet eroavat merkittävästi toisistaan ja länsimaisista käsitteistä. Esimerkkinä mainittakoon käsitteellinen sekaannus poliittisen ja taloudellisen vapauden välillä: itäisessä Euroopassa nimittäin vapaudella viitataan yleisesti niin vapaisiin markkinoihin, yksilön vapauteen kuin kansan itsenäisyyteen.

Kirjan kolme ensimmäistä lukua siis kattavat alueen historiallisen kehityksen, maiden demokratisoitumisen, markkinatalouden kehityksen ja liittymisen EU:iin ja muihin läntisen maailman organisaatioihin. Lisäksi ne pureutuvat mielenkiintoisesti eri talousjärjestelmien ja köyhyyden väliseen suhteeseen. Itäinen Eurooppa on ollut usein läntisen mielenkiinnon kohteena ensisijaisesti koskien juuri talouden tai demokratian kehitystä. Jouko Nikulan katsaus köyhyyteen niin sosialismin kuin kapitalismin aikana antaa merkittävän lisän tähän keskusteluun. Tilastot puolestaan tarjoavat kaivattua faktaa mutuväitteiden tueksi (tai tuhoksi).

Näiden kolmen laajemman luvun jälkeen eri kirjoittajat nostavat esiin hyvin tiiviissä luvuissa romanien aseman, korruption, median, tasa-arvon ja seksuaalivähemmistöjen tilan, nationalismin, kansalaisyhteiskunnan ja ympäristökysymykset. Luvut ovat lyhyitä eikä kaikkea voi käsitellä. Niistä nousee kuitenkin joukko kysymyksiä, jotka palaavat kirjan alkuperäisiin teeseihin. Ehkä keskeisimpiä näitä lukuja yhdistäviä teemoja ovat oikeusvaltion murentuminen,

vielä hankalasti määrittyvä uuskonservatiivinen politiikka sekä poliittisen ja taloudellisen kilpailun vaikeutuminen.

Kirjan suurin anti on sen fokus itäisen Euroopan koko alueeseen. Yksittäiset luvut lähestyvät itäistä Eurooppaa usein yhden aluetta hyvin edustavan tapauksen kautta, jota peilataan alueen muiden osien kehitykseen. Näin lukijalle välittyy syvälinen käsitys yhdestä tapauksesta, mutta myös ymmärrys siitä, miten tämä tapaus heijastelee laajemmin koko itäisen Euroopan aluetta. Tällä strategialla on kuitenkin se sivuvaikutus, että lukija rohkaistuu tekemään myös omia vertailujaan.

Oikeusvaltion ajatukseen kytkeytyvät läheisesti ihanteet vapaasta tiedonsaannista, lain järkkymättömästä asemasta ja politiikan ja tuomiovallan välillä vallitsevasta erosta. Itäisen Euroopan mediaa ja lehdistönvapautta käsittelevässä luvussa Sigrid Kaasik-Krogerus pohtii ilmaisunvapauden rajoja ja sitä, miten virolainen *Postimees* voi kirjoittaa kerjäläisistä ”jokavuotisena vitsauksena”. Hän antaa ymmärtää, että samanlaista räväkkää kieltä tuskin löytyy suomalaisesta mediasta. Myös Puolan kohdalla Miia Ijäs-Idrobo huomauttaa, että valtaan tullessaan Laki ja Oikeus puolue erotti yleisradion johdon ja nimitti mieluisemman tilalle. Molemmat esimerkit heijastavat laajempaa trendiä, jossa poliittinen korrektius ja median itsenäisyys ovat uhattuina. Tätä kirjoittaessa Suomesta länteen sijaitsevassa Tanskassa tehdään vaalikampanjaa polttamalla Koraaneja eikä Sipilän suivaantuminen ja nokitelu Yleä kohtaan ole vielä ehtinyt unohtua – eikä myöskään hänen alentava tokaisunsa ”kaiken maailman dosenteista” muutaman vuoden takaa. Puolan osalta voidaan vielä täsmentää, että myös Laki ja Oikeus puoluetta edeltänyt hallituspuolue, EU-myönteinen Kansalaisfoorumi niin ikään erotti aikaisemman yleisradion johdon ja nimitti tilalle itselleen suopeat virkamiehet. Herääkin kysymys, onko poliitikkojen yritys kaapata tai vaientaa media ja väheksyä itsensä ja tutkitun tiedon arvoa yksistään itäisen Euroopan tilannetta kuvaavaa toimintaa, vai onko kyseessä laajempi demokratiaa sinänsä koskeva ilmiö?

Oikeusvaltion rajojen koettelu ei jää vain lehdistönvapautteen vaan esimerkiksi itse oikeuslaitoksen itsenäisyyttä on koeteltu niin Puolassa kuin Unkarissakin – usein sillä perusteella, että asioita pitäisi saada vietyä eteenpäin. Sama peruste on myös esiintynyt Tanskassa, jossa vuonna 2018 kirjattiin lakiin, että ihmisen asuinpaikka – ja siten varallisuus – määrittää myös kansalaisen oikeudet ja rikoksesta saatavan rangaistuksen kovuuden: ”ghettojen”

asukkailla esimerkiksi sosiaaliturva on kytketty lasten pakolliseen päivähoitoon ja varhaiskoulutukseen ja rikoksista gheton asukkaat saavat kovemman rangaistuksen kuin muualla asuvat tanskalaiset. Tietääkseni tämä on ensimmäinen juridinen irtiotto oikeusvaltion perusteesta eli siitä, että laki on kaikille kansalaisille sama, eikä se tule itäisestä Euroopasta, vaan toisesta Pohjoismaasta. Oikeusvaltion rappio nostaa esiin syvempiä kysymyksiä kuin lehdistön vapauden tai oikeusjärjestelmän itsenäisyyden, vaikka nämäkin ovat tärkeitä asioita. Se pistää nimittäin pohtimaan sitä, mikä on politiikan todellinen mahdollisuus ja oikeus puuttua yhteiskunnallisen kehityksen dynamiikkaan ja sanoa sanottavansa siitä, mitkä voimat ohjailevat ihmisten elämää yhteiskunnassa.

Vähemmistöjen asemaa on usein pidetty toimivan liberaalin yhteiskunnan mittarina. Itäisen Euroopan osalta etenkin naisten ja seksuaalivähemmistöjen heikentyvä asema julkisessa elämässä on herättänyt laajemman huolen demokratian tilasta ja liberaaleista arvoista. Sosialismin täystyöllisyydestä markkinatalouteen tultaessa kasvava työttömyys on kohdistunut etenkin naisiin. Samalla myös yhteiskunnan tukea perheille vähennettiin, joten monet naiset joutuivat jäämään kotiin hoitamaan lapsia. Tämä trendi on voimakkain Puolassa, missä katolinen kirkko antaa siihen oman lisänsä, mutta se on nähtävissä myös muissa alueen maissa. Sen lisäksi, että naiset ajetaan yhteiskunnan julkisesta sfääristä kohti yksityistä, on naisten reproduktiivisia oikeuksia rajoitettu kautta linjan. Vaikka vastaavaa kehitystä ei löydy läntisestä Euroopasta muutama poikkeusta lukuun ottamatta, on se selvästi havaittavissa USA:ssa. Ilmiötä on selitetty uuskonservatismiin nousulla. Yksi kirjan väitteistä on, että populismi – termiä tarkemmin määrittelemättä – on pikemminkin oire kuin syy. Jollain tasolla näyttää kuitenkin siltä, että poliittisilla ideologioilla, ja sillä miten niitä tuodaan julkisuuteen, on merkitystä esimerkiksi vähemmistöjen asemalle. Tämän vuoksi kirjassa olisi voitu perustella syvällisemmin ainakin sitä, miksi populismi on pelkkä ”oire pinnan alla kytevistä ongelmista” (s. 26–27). Miia Ijäs-Idrobo kysyy lukunsa loppuun eikö juuri kriisin aikana tulisi muistaa vähemmistöt. Itse haluaisin kuitenkin tämän laajemman kontekstin huomioiden muotoilla kysymyksen uudestaan muotoon mikä on kriisin, siis murroksen, ja oikeuksien välinen yhteys? Miksi demokratia ja markkinatalous tuntuvat kulkevan kriisistä toiseen, ja mikä yhteys tällä liikkeellä on yksilön ja yhteisön poliittisiin oikeuksiin?

Mielestäni ehkä yksi antoisin ajatus kirjassa koskee kilpailua demokratian ja markkinatalouden ehtona. Pinnallisesti väite on päivänselvä: niin markkinat kuin vaalitkin pohjaavat vapaalle kilpailulle. Samoin kansalaisyhteiskunta kukoistaa vapaassa yhteiskunnassa, jossa erilaiset järjestöt kilpailevat mahdollisuuksistaan vaikuttaa yhteiskuntaan. Syvällisemmin kilpailu kuitenkin tarkoittaa myös epävarmuuden hyväksymistä ja oman vastuun kantamista. Jouni Järvisen kappale kansalaisyhteiskunnasta alkaa mielenkiintoisella katsauksella valtiotaloustieteen ajan dissidenttien pohdinnoista kansalaisyhteiskunnasta, eli virallisen sfäärin ulkopuolella toimivasta, mutta yhteiseen hyvään tähtäävästä kentästä. Dissidenttien kansalaisyhteiskuntaa määritteli moraalinen vakaumus, jonka kautta pyrittiin osoittamaan virallisen sfäärin läpimätäisyys ja nostamaan arvot yhteisöllistä toimintaa ohjaaviksi.

Kyynikko voisi sanoa, että arvokeskustelu oli helppoa aikana, jolloin kaikilla oli yhteinen vihollinen kommunistisessa puolueessa. Dissidenttien ajattelussa kuitenkin selvästi kyseenalaistetaan välineellinen rationaalisuus ja pyritään nostamaan toiminnan (objektiivinen) päämäärä keskustelun kohteeksi. Markkinatalouden instrumentalisoiava logiikka on tehokkaasti siirtänyt arvot pois peruspolitiikasta ja jättänyt ne muiden toimijoiden huomaan, esimerkiksi kirkon tai äärijärjestöjen armoille. Aito pluralistinen arvokeskustelu on oleellinen niin kansalaisyhteiskunnan kuin demokraattisen kilpailunkin kannalta, mutta markkinakilpailu ei sellaista tarvitse. Kirja herättääkin mielenkiintoisella tavalla kysymyksen siitä, miten politiikan, talouden ja kansalaisyhteiskunnan sfäärit ovat tavallaan kaventuneet vuoden 1989 murrosten myötä: sen sijaan, että politiikassa puhuttaisiin erilaisista yhteiskunnista ja eri vaihtoehdoista tavoitellun yhteiskuntamallin saavuttamiseksi keskitytään lähinnä erilaisten identiteettien pönkittämiseen; taloudessa puhutaan kasvuluvuista kysymättä tarkemmin mikä ja missä kasvaa, ja kansalaisyhteiskunnassa ihmisryhmien välistä vuorovaikutusta kaventaa jatkuva kilpailu ulkomaisesta rahoituksesta ja loputtomien raporttien kirjoittaminen. Jälleen kerran kirja – suuntaamalla katseen itäiseen Eurooppaan – nostaa esiin trendejä, jotka koskevat länsimaista liberaalia yhteiskuntaa laajemmin.

Yleisesti ottaen teos on tervetullut lisä suomalaisen keskusteluun itäisestä Euroopasta. Sen kohdeyleisöä ei kuitenkaan ole missään eritelty. Voin nähdä kirjan toimivan yliopiston aluetutkimuksen johdantokursseilla, mutta tällöin sitä olisi hyvä täydentää teoreettisemmalla

kirjallisuudella. Se toimii myös sivistyneen kansalaisen kädessä. Kuten hyvä kirja aina, tämäkin ehkä herättää enemmän kysymyksiä kuin antaa suoria vastauksia.

Kirjan keskeinen teoreettinen kehys perustuu valtiososialismin aikana syntyneen keskusta–periferia-dynamiikkaan, minkä opit vaikuttavat edelleen poliittisten johtajien toimissa. Vaikka tämä viitekehys osoittautuu mitä mainioimmaksi tämän kirjan osalta, uskallan kuitenkin väittää, että se kuuluu pian historiaan. Kilpailua ja taloutta käsittelevässä luvussa Katalin Miklossy toteaa, että itäisen Euroopan maista tuli 1990-luvulla nopeasti yksityistämisen yhteydessä ”tytäryhtiötalouksia” (s. 63). Termi on osuva – ja kuten tiedetään – tytäryhtiöiden tuottamat voitot valuvat helposti emoyhtiölle eikä verojakaan tarvitse maksaa joko yhtiön sisäisten järjestelyjen tai sallivan lainsäädännön ansiosta. Keskusta–periferia-dynamiikka tämän kirjan yhteydessä koskee kuitenkin lähinnä *valtioiden* välisiä suhteita, kun taas tytäryhtiötalous viittaa yritysten välisiin suhteisiin.

Läpi lukujen toistuva teema kirjassa on myös markkinavoimien kasvava ja kyseenalaistamaton ylivalta itäisessä Euroopassa. Sama pätee tosin

muuhunkin Eurooppaan ja maailmaan. Näin kirja osoittaa hienosti, että itäinen Eurooppa painii samojen ongelmien kanssa kuin läntinen Eurooppa ja Pohjois-Amerikka. Demokratian karikot, ne syvät syyt, joita populismin väitetiin vain heijastavan, näyttäytyvät enemmänkin globaaleina ongelmina kuin yksistään itäisen Euroopan ongelmina. Kaikki viittaa siihen, että seuraava katsaus itäiseen Eurooppaan saattaakin keskittyä talouden keskusta–periferia-dynamiikkaan. Ehdotankin, että seuraavissa pohdinnoissa keskustan ja periferian välillä vallitsevaa dynamiikkaa käsiteltäisiin suhteessa politiikkaan, lakiin ja valtioon eikä enää vain itäistä Eurooppaa varten kehitellystä teoriasta käsin, vaan globaaleja kehityksiä, demokratiaa käsitteenä, markkinataloutta taloudellisena järjestelmänä ja oikeusvaltiota lain teoriana valottavista viitekehyksistä käsin. Lopputulemana voikin sanoa, että kirja palauttaa lukijan itäisen Euroopan kautta takaisin politiikan peruskysymysten äärelle: pohdintoihin yksilön, valtion ja kollektiivisen toiminnan mahdollisuuksista, oikeuksista ja rajoista.

Jaakko Turunen

Venäjä-tietoutta sopivina suupaloina

Pekka Hakala & Juha Metso: *Putinlandia: tarinoita Venäjältä*. Helsinki: Otava, 2018. 264 s. ISBN: 9789511329060.

Pekka Hakala on Helsingin Sanomien Venäjään erikoistunut toimittaja ja entinen Moskovan-kirjeenvaihtaja, jonka suhde maahan on syvä ja moniulotteinen. Juha Metso puolestaan on valokuvaaja, joka on käynyt kuvausmatkoilla Venäjällä jo useamman vuosikymmenen ajan. *Putinlandia* on heidän yhteisteoksensa.

Suomessa julkaistaan vuosittain runsaasti Venäjä-aiheista kirjallisuutta. Suurin osa tästä on vakavamielistä Venäjä-asiaa, joka ruotii maan yhteiskuntaa, politiikkaa tai taloutta tutkimusten valossa, eikä näin ole tavalliselle lukijalle välttämättä kovin helposti lähestyttävää. Kevyempää Venäjä-tietokirjallisuutta ilmestyy yhä yllättävän vähän. *Putinlandia* täyttää juuri tätä aukkoa.

Kuten kirjan nimi jo vihjaa, se ei suhtaudu tarkastelukohteeseensa synkeän vakavamielisesti, vaan kutsuu lukijan ihmettelemään Venäjää.

Toki kirja on paikoin ja tarpeen mukaan hyvinkin vakava, mutta usein alta kumpuaa hieman humoristinen pohjavire ja lempeys itäistä naapuriamme kohtaan. Teos tarjoaa tekstin ja kuvan muodossa välähdyksiä Venäjältä. Mikään muu kuin välähdykset eivät olisikaan mahdollista, kun ottaa huomioon kirjan koon suhteessa käsiteltävän aiheen laajuuteen. Kirjan kahdentoista luvun aikana lukija nimittäin kuljetetaan halki Venäjän niin maantieteellisesti kuin ajallisesti. Lukujen sisällä hypitään sujuvasti 1980-luvulta nykypäivään ja 1990-luvulle ja taas takaisin. Kuulostaa ehkä sekavalta, mutta kirja ei suinkaan ole sitä, sillä Pekka Hakala on oiva opas, joka pitää huolta siitä, että lukija pysyy mukana.

Juuri tästä syystä *Putinlandia* on ilo lukea. Hakalan asiantuntemus aiheesta huokuu läpi joka lauseesta ja huomaa, että hän on toimittajana tottunut selittämään Venäjän tapahtumia auki niistä vähemmän tiedäville. Hän tietää millä tahdilla uutta tietoa tulee annostella ja miten herättää lukijan kiinnostus. Useampaan otteeseen hän

toteaa palaavansa asiaan myöhemmin juurikin sillä hetkellä, kun lukijan päässä alkaa risteillä liikaa ajatuksia.

Putinlandian nimi johtaa myös harhaan. Sen keskushenkilö on Vladimir Putin vain näennäisesti. Kremlin valtopolitiikkaa, Putinia ja hänen sisäpiiriään sivutaan toki monessa kohtaa, mutta kirjan todellisia päähenkilöitä ovat tavalliset ihmiset. Hakala (ja myös Metso kuvissaan) nauraa venäläisille ja näiden kanssa – mutta samalla myös itselleen. Hän päästää tavallisen venäläisen usein ääneen kertomaan, millaista Venäjällä on ja sitä kautta paljastuu koko spektri absurdista iloiseen, surullisesta käsittämättömään. Venäläisten suulla Hakala tekee myös tarkkoja havaintoja meistä suomalaisista. Ihmetys naapurista on molemminpuolista. Syntyy keskustelu, joka on sävyltään paljon lämpimämpi kuin ensinäkemältä vaikuttaa. Tämä on kirjan parasta antia.

Hakala on hyvin uskottava ja mukaansatempaava kertoja. Kun hän puhuu rupattelevaan sävyyn Boris Nemtsovin murhasta ja kertoo, että se tapahtui muutaman korttelin päässä sieltä, missä hän silloin oli, tai kuvaa kokemuksiaan Itä-Ukrainan sotatoimialueella ja Tšetšeniassa, on vaikea olla uskomatta hänen selontekojaan. Otsikot ja uutiset saavat inhimillisen kosketuspinnan ja paikoin tuntuu, kuin lukija istuisi oluella Hakalan kanssa tämän muistellessa matkojaan.

Hakalan erikoisalaa on *kremnologia* – Venäjän vallan ytimessä tapahtuvat asiat. Kirjan näihin teemoihin liittyvät luvut ovat ehkä sen mielenkiintoisinta antia. Asiantuntijalle ne tarjoavat vähän uutta, mutta kiinnostavinta on se, miten Hakalan onnistuu kansantajuistaa Venäjän vaikeita valtasuhteita, -rakenteita ja sitä, miten ne ovat muodostuneet. Ihan erityisesti on nostettava esiin Tšetšeniää käsittelevä luku, joka on niin hyvä yleisesitys alueen tilanteesta, että sen soisi olevan osa lukemistoa aihetta käsittelevillä lukion tai yläkoulun tunneilla.

Jokaista lukua tahdittavat Juha Metson upeat kuvat, joita hän on ottanut vuosien varrella eri yhteyksissä Venäjällä. Ne maalaavat kuvaa Venäjästä, joka on yhtä aikaa tuttu ja vieras. Osa kuvista on sellaisia, joita lukija odottaakin näkevänsä; toiset taas jotain aivan muuta. Metson kuvien kautta saa aavistuksen maan moninaisuudesta, kurkistuksen kaoottiseen mysteeriiin nimeltä Venäjä.

Putinlandian suurin puute on kuvan ja tekstin suhteessa. Kuten jo todettua Hakalan esseemäiset tekstit ja Metson valokuvakokoelma ovat molemmat kiistatta erinomaisia, mutta niiden ongelma on, etteivät ne keskustele keskenään niin hyvin kuin voisivat. Useampaan otteeseen joutuu pohtimaan, miten Metson upea kuva liittyy Hakalan tekstiin. Liian usein vastaus on, ettei se suoranaisesti liitykään. Tämä luo irrallisuuden tuntua, jota korostaa se, että kaikkien kuvien selitteet on koottu vain kirjan loppuun, josta ne joutuu erikseen tarkistamaan.

Kuvan ja tekstin keskusteluyhteyden epäsuhta korostuu kirjan loppupuolen luvussa Paluu Petšora-joelle, jossa puolestaan kuva ja teksti kulkevat todella hienosti rinta rinnan. Syykin on selvä: Metso ja Hakala matkustivat alueelle yhdessä. On hieman harmi, ettei kuvan ja tekstin välinen dialogi ole tällaista läpi koko kirjan.

Hetkittäin Hakala tuntuu myös hukkaavan punaisen langan. Tuntuu kuin hän ei olisi osannut päättää, onko hänen tarkoituksensa esitellä Putinin henkilöhistoriaa, nousua valtaan ja valankahvassa pysymistä vai sittenkin keskittyä siihen, mitä nyky-Venäjällä tapahtuu ja millaisia ovat Putinlandian asukkaat. Itse luvut ovat tiiviitä, selvästi rajattuja kokonaisuuksia, joista ei sovi valittaa, mutta joitain valituista aihepiireistä olisi sen sijaan voinut mieltä vielä tarkemmin. Tämä saattaa tosin olla tietoinen valinta, jonka tarkoitus on vain korostaa sitä tosiasiaa, että Venäjä on valtava, kaoottinen kokonaisuus, jonka sisällä on loputtomasti uusia kerroksia. Jos tämä mielikuva on ollut tarkoituksena, siinä tekijät ovat onnistuneet.

Edellä mainituista pienistä puutteista huolimatta Putinlandia on erittäin kiinnostava teos, joka tarjoaa kurkistuksen siihen Venäjään, joka ei usein lehtijuttujen otsikoissa, tv-inserteissä tai artikkeleissa tule esille. Se on erinomainen teos Venäjä-ummikolle tai Venäjästä jo vähän tietäville. Asiantuntijalle kirja ei tarjoa juuri uutta, mutta uskallan väittää, että Hakalan omaehtoinen, anekdoottimainen tyyli viettelee mukaansa kyllä melkein lukijan kuin lukijan.

Aleksi Kuutio

VIETS-kevätseminaarista lyhyesti

Eri tavoin rakentuvat ja tuotetut mielikuvat ja todellisuudet Venäjistä ja Euroopasta olivat Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seuran (VIETS) vuotuisen kevätseminaarin teemana Tieteiden talolla Helsingissä 10. toukokuuta. Kevätseminaari on seuran vakiintunut tapahtuma, jossa ajankohtaisen tutkimuskeskustelun lisäksi julkistetaan vuosittaisen Pro gradu -kilpailun tulokset. Tänä vuonna juhlistimme myös seuran 30-vuotista taivalta. Puheenjohtaja Joni Virkkunen avasi tapahtuman kertomalla seuran perustamisesta syksyllä 1989 nimellä ”Neuvostoliiton ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura”. Nykynimensä mukaisesti seura edistää Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimusta ja julkaisee *Idäntutkimus*-lehteä, joka on ainoa alan suomenkielinen julkaisu.

Seminaarin pääpuhujina esiintyivät kulttuurin ja yhteiskunnan tutkijat Olga Davydova-Minguet (Karjalan tutkimuslaitos, Itä-Suomen yliopisto), Sigrid Kaasik-Krogerus (Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Jyväskylän yliopisto) ja Kaarina Aitamurto (Aleksanteri-instituutti, Helsingin yliopisto). He pohtivat eri näkö-

kulmista, kuinka menneisyydestä neuvotellaan ja kuinka kansallista ja transnationaalia muistia ja kulttuuria rakennetaan menneisyyden esitysten varaan Venäjällä ja Euroopassa. Esimerkkeinä näitä kysymyksiä valottavista tutkimuskohteista toimivat Venäjän ja Suomen näkemykset toisesta maailmansodasta ja Venäjän Karjalan vankileireistä, eurooppalainen kulttuuriperintötunnus sekä Venäjän vähemmistöuskontojen, erityisesti niin sanotun ”perinteisen islamin” hallinta.

Näitä puheenvuoroja seuranneessa paneelikeskustelussa pohdittiin ja muisteltiin Venäjän ja Itä-Euroopan alan tutkimusta Suomessa sekä seuran ja *Idäntutkimus*-lehden toimintaa. Paneeliin osallistuivat VIETSin entiset puheenjohtajat Kimmo Kääriäinen ja Katalin Miklóssy sekä *Idäntutkimuksen* entinen päätoimittaja Markku Kangaspuro ja nykyinen päätoimittaja Katja Lehtisaari. Paneelissa todettiin muun muassa, että VIETSin rooli tutkimuksen edistämisessä on ollut merkittävä, koska se keskittyy eri tieteenalojen välisiä rajoja ylittävään aluetutkimukseen näin vahvuutenaan monitieteisyys. Monitieteisyys ja tutkimuksen edistäminen

Seminaariin paneelikeskusteluun osallistuivat Kimmo Kääriäinen, Katja Lehtisaari, Katalin Miklóssy ja Markku Kangaspuro. Keskustelua johti VIETSin puheenjohtaja Joni Virkkunen. Kuva: Olga Hannonen

katsottiin myös *Idäntutkimuksen* valteiksi. Lisäksi *Idäntutkimuksen* rooli nuorten tutkijoiden julkaisutoiminnan ja uran edistämisessä voidaan nähdä erityisen tärkeäksi. Esimerkiksi Pro gradu -palkinnon saaja voi julkaista opinnäytteeseensä pohjautuvan artikkelin lehdessä.

VIETS palkitsee vuosittaiseen kilpailuun ilmoitetut edeltävän vuoden parhaat Venäjää ja Itä-Eurooppaa käsittelevät pro gradu -tutkielmat. Tänä vuonna kilpailun voitti Lisa Gohlke. Hänen yhteiskuntaantieteen alaan kuuluva tutkielmansa ”People Believe in What They Want to Believe: Myriad Ways to Embed the Romanian-Moldovan State Border in Collective Identities in Everyday Life” valmistui Itä-Suomen yliopiston kansainvälisestä Border Crossings -maisteriohjelmasta. Työ käsittelee kollektiivisia identiteet-

tejä ja arkea yhdellä kiinnostavalla, mutta varsin vähän tutkitulla Romanian ja Moldovan raja-alueella Kaakkois-Euroopassa. Kilpailun toisen palkinnon sai Jarkko Hietala. Hänen tutkielmansa ”Kuoleman laaksossa: prosessijäljitysanalyysi julkisen sitoumuksen vaikutuksesta Krimin sodan diplomatiassa” valmistui Tampereen yliopiston Johtamiskorkeakoulun politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelmasta. Hietala tarkastelee työssään 1800-luvun turvallisuusjärjestelmän muutosta ja suurvaltojen välisiä suhteita Krimin sodan esimerkin kautta. Onnitelut vielä kerran palkituille! Seminaarin päätteeksi nostimme maljan 30-vuotiaalle seuralle.

Olga Hannonen & Minna Piipponen

Akateemisena vanhempana BASEES-konferenssissa 12.-14.4.2019

Berliinin muurin murtumisesta tulee marraskuussa kuluneeksi kolmekymmentä vuotta. Muurin murtuminen ja kommunismin kaatuminen olivat tänä vuonna Britannian Slaavilaisen ja Itä-Euroopan tutkimuksen yhdistyksen (British Association of Slavonic and East-European Studies, BASEES) järjestämän konferenssin pääteema. Myös Baseesissa puhalsi pienimuotoinen *wind of change*, mikäli konferenssia tarkastelee tiedeidenvälisestä ja perhepoliittisesta näkökulmasta.

Sain helmikuussa 2019 kutsun Baseesin monivuotiselta presidentiltä, Oxfordin yliopiston emeritaprofessori Judith Pallot’lta pitää puheen- vuoron neuvostoliittolaisten muusikkojen reaktioista Berliinin muurin murtumiseen konferenssin pääpaneelissa avajaispäivänä 12.4.2019. Sain heti, etten matkusta ilman vuoden ikäistä poikaa. Cambridgessa vuosittain järjestettävää konferenssia on kritisoitu siitä, ettei se ota huomioon perheellisiä. Lapsilla ei ole tähän mennessä ollut lupa yöpyä järjestävän collegen kampusalueella. Basees teki kuitenkin yllättäen uuden linjauksen ja lapsestani tuli konferenssin pioneeri ja koehenkilö. Miksi? Pahat kielet sanoisivat, että Brexit tekee epätoivoiseksi, mutta todellinen syy on varmaankin sangen käytännöllinen.

Basees kykenee uudistumaan juuri nyt, koska konferenssin pitopaikka on vaihtunut. Konferenssi järjestettiin aiempina vuosina Fitzwilliam Collegessa, jonka säännöt kielsivät lasten yöpymisen kampuksella. Britanniassa monissa yliopistoissa on samanlaiset käytännöt. Kyse on

useimmiten puutteellisista vakuutuksista ja siitä, ettei kampuksia ole suunniteltu lasten käyttöön. Säännöt tuottavat kuitenkin ongelmia akateemista uraa tekeville perheellisille ja professori Pallot pahoitteli, että käytäntöjä parannetaan Baseesin osalta vasta nyt. Robinson College, jossa Basees kokoontui nyt ensimmäisen kerran, on huomattavasti lapsiystävällisempi ja varastossa on jopa vauvan retkisänkyjä (Akateemisen vanhemman kannattaa kuitenkin varautua siihen, että lapsi saattaa tästä huolimatta valita juuri sinun sänkysi).

Entä minkälaista on matkustella työasioissa yksin pienen lapsen kanssa? Matkaa taitettiin lapsi rintarepussa, takana oli pelkästään huonosti nukuttuja öitä ja päiväkodista oli tarttunut ärhäkkä flunssa. Olisiko kannattanut kieltäytyä konferenssin pääpuheenvuorosta? Osallistumiseeni konferenssiin vaikutti suurella määrällä halu tuoda oman oppiaineeni ja erityisalani näkökulma esille suurelle monitieteiselle yleisölle, kun siihen kerrankin tarjoutui kunnan mahdollisuus. Monitieteisten konferenssien ongelmana on edelleen akateeminen lokeroituminen. Yhteiskuntatieteilijät tulevat harvemmin kuuntelemaan taiteentutkimuksen paneeleja. Etenkin musiikintutkimusta pidetään edelleen liian haastavana erityisalueena. Syy on myös osittain musiikkitieteilijöissä, joiden on opeltava puhumaan musiikista ymmärrettävästi monitieteisellä areenalla. Pääpuheenvuorojen kohdalla muiden tieteenalojen edustajat eivät voi

vedota kuitenkin mielenkiintoisten paneelien päällekkäisyyteen. Kutsuvieraspuheenvuoro tarjosi minulle oivan tilaisuuden pyrkiä osoittamaan täydelle salilliselle kuulijoita, mitä annettavaa musiikin tutkimuksella on monitieteiselle Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimukselle.

Baseesin kutsuvieraana olin lapsen kanssa poikkeusasemassa. Matka Heathrow'n lentokentältä Cambridgeen taitui mukavasti taksilla ja konferenssi maksoi kaikki matkakuluni. Tavalliselle lapsen kanssa matkustavalle konferenssiosallistujalle suurin kysymys tulee olemaan taloudellinen, puhumattakaan matkan fyysisestä osuudesta, etenkin mikäli lapsi ei osaa vielä kävellä. Vaikka matka ja majoitus eivät tule kalliimmaksi alle kaksivuotiaan lapsen kanssa, ei konferenssiin voi osallistua ilman lastenhoitomahdollisuutta. Basees ei sellaista tarjoa lainkaan, sillä järjestäjillä ei ole tarkoitukseen sopivaa ammattihenkilökuntaa, jolla olisi tarvittava vakuutus. Tajutessani tämän, pyysin kahden pojan isää, historioitsijaystäväni ja Basees-konkaria kärryteleämään lapseni kanssa avajaispaneelin ajan. Lapseni oli varmoissa käsissä ja järjestäjäkin kai huokaisi helpotuksesta, sillä ehdotettiin myös, että voisin puhua lapsi sylissäni. Pallot'n mukaan Basees ei kykene tarjoamaan lastenhoitomahdollisuutta tulevaisuudessakaan, mutta johtoryhmä on päättänyt myöntää lapsen kanssa osallistuville konferenssipuhujille ensi vuonna 50 punnan stipendin lastenhoitokustannuksiin.

Taiteet ja filosofia ensi kertaa Baseesin parrasvaloissa

Kulunut konferenssi oli professori Pallot'n viimeinen ja samalla juuri valitun Baseesin uuden presidentin Matthias Neumannin ensimmäinen. Tämä näkyi jonkinlaisena riskinottona. Pääpaneelit oli rakennettu spontaaninoloisesti, käytännönläheisesti ja potentiaalisen mielenkiintoisesti. Lisäksi lapsiystävällinen politiikka ei ollut ainoa historiallinen tapahtuma Baseesissa. Ensimmäistä kertaa konferenssin historiassa Baseesin avajaispaneeli koostui taiteen ja filosofian tutkijoista. Serbialainen musiikkiteiteilijäkollegani hehkutti sosiaalisessa mediassa heti puheeni jälkeen: ”Jee – tänä vuonna musiikkiteiteilijä on yksi Baseesin vuosittaisen konferenssin pääpuhujista! (Yleensä meitä ei huomioida lainkaan)...” Kansani esitelmöivät Leipzigin yliopiston Leibniz-historian ja kulttuuri-instituutin vanhempi tutkija taidehistorioitsija Beáta Hoch, J. E. Purkyné yliopiston ja Itä-Bohemian yliopiston filosofian lehtori Josef Moural ja Cambridgen yliopiston

Venäjän kirjallisuuden lehtori Josephine von Zitzewitz. Omassa puheenvuorossani kritisoin kuitenkin paneelikeskustelumme tavanomaista kysymyksenasettelua. ”Taiteiden ja filosofian rooli kommunismin kaatumisessa” -otsikossa kaikkua edelleen kylmän sodan perintö. On aika lähestyä Venäjän neuvostohistoriaa uusista näkökulmista. Taiteen- ja kulttuurintutkimuksella on potentiaalia haastaa perinteinen poliittisen historian kerronta, näkemys neuvostoliittolaisesta kulttuurista erityisenä periodina Venäjän historiassa ja sen irrallisuus eurooppalaisesta aatehistoriasta. Tämä kävi ilmi enemmän tai vähemmän jokaisesta paneeliesitelmästä ja siksi on harmi, että aikataulussa ei ollut varattu lainkaan aikaa yleisökysymyksille saati panelistien väliselle keskustelulle.

Konferenssin kohutuim pääpuhujaksi oli entinen JUKOSin johtaja ja monimiljarööri Mihail Hodorkovski, joka tunnetaan paitsi Venäjällä kansalaisyhteiskuntaa rakentaneen ja tukeneen ”Open Russia” -liikkeen perustajana, etenkin neljäntoista vuoden vankilatuoimiostaan hänen kritisoituaan korruptiota vuonna 2003. Varsinaisen tuomion Hodorkovski sai veronkierrosta ja petoksesta, jonka hän kuitenkin kielsi viimeiseen asti. Monia kirjoja viime aikoina julkaisseen Venäjän turvallisuuspolitiikan ja kansainvälisen rikollisuuden erityisasiantuntijan Mark Galeottin ja Hodorkovskin puheen teemana oli Venäjän rikosoikeudellinen systeemi. Näkökulma ja kysymykset perustuivat mm. Galeottin hiljattaiseen akateemiseen arvostelumenestykseen, *The Vory: Russia's super mafia* (Yale University Press, 2018), joka ilmestyi maaliskuussa suomeksi nimellä *Voima ja Valta: Venäjän mafia Kremlin suojeleuksessa*. Teos tarkastelee Venäjän hallinnon ja mafian yhteyksiä kuvaten Venäjää kleptokratiaksi, jossa ei erotella toisistaan rikollisuutta ja politiikkaa. Galeotti kuitenkin painotti puheessaan, että kysymys mafian ja hallinnon suhteesta on erittäin monisärmäinen. Sen keskiössä on valtion holhoava ote mafiaan, joka pyrkii tekemään järjestäytyneestä rikollisuudesta turvallisempaa.¹ Galeotti oli myös lapsiystävällinen konferenssiosallistuja eikä hän välittänyt siitä, että lapseni paineli sormellaan hänen pizzaansa kutsuvierasillallisella. Hodorkovskin kanssa en kokeillut samaa, vaikka konferenssilounas yliopistoruokalassa olisi tarjonnut siihen mahdollisuuden. Itse kykenin seuraamaan Galeottin ja Hodorkovskin keskustelua lapseni kanssa noin neljäkymmentä minuuttia. Tämän jälkeen poika alkoi toistaa lempihokemaansa ”hukkapukkapee” sen verran koväänisesti, että ”hiivimme” pois.

Venäjän modernin historian vanhempi tutkija Matthias Neumann oli jo käytännössä astunut Pallot'n tilalle konferenssin päävastuuhenkilöksi ja juonsi konferenssin kolmannen pääpaneelin: ”Kommunismien kaatumisen todistajat Keski- ja Itä-Euroopassa ja Neuvostoliiton hajoaminen.” Paneelin ideana oli Berliinin muurin murtuminen ja *flashbulb memory*. Jälkimmäinen viittaa ajankohtiin, jolloin henkilökohtainen ja julkinen muisti yhdistyvät ja ne jaetaan: ihmiset muistavat missä he olivat merkittävien maailmanhistorian tapahtumien aikana ja näin voidaan pohtia yhdessä muun muassa sitä, miten tietyt tapahtumat vaikuttivat ihmisten maailmankuvaan. Neumannin haastateltavana oli kommunismin romahtamista Itä-Euroopassa seurannut Oxfordin yliopiston professori Timothy Garton Ash, joka on lanseerannut termin *refolution* vallankumouksen (”revolution”) asemasta. Termillä hän on kuvannut erityisesti Berliinin muurin murtumisen jälkeistä Puolaa ja Unkaria, jotka hänen mukaansa astuivat vallankumouksen tielle vasta kun uhka Neuvostoliiton sotilaallisesta repressiosta poistui. Ashin kanssa keskustelivat BBC:n palkittu kansainvälinen kirjeenvaihtaja Bridget Kendall sekä itäsaksalainen molekyylibiologi ja esseisti Jens Reich. Reich vaikutti itäsaksalaisen oppositioliikkeen ”Neues Forumin” perustamiseen vuonna 1989. Liikkeellä oli vaikutusta Sak-

Äiti ja poika aamupalalla Robinson Collegen ruokasalissa Cambridgessa 12.4.2019. Kuvan otti Baseesin puheenjohtaja Matthias Neumann.

sojen yhdistymiseen. Baseesin uusi presidentti on myös itse syntynyt Itä-Saksassa. Neumann työskentelee nykyisin Itä-Anglian yliopistossa ja hänen uusin tutkimusprojektinsa tarkastelee kulttuurivaihto-ohjelmia, jotka mahdollistivat amerikkalaisten lasten vierailuja Neuvostoliitossa kylmän sodan aikana.

Tieteidenvälisyyden ja akateemisen vanhemmuuden haasteet

Konferenssimatka lapsen kanssa oli minulle tietoinen koe ja haaste, jolla testasin nykyisen akateemisen vanhemmuuteni toimivuutta. Astuin tutkimuksellisesti mukavuusalueideni ulkopuolelle. Perestroikan ajan musiikki ja Neuvostoliiton kaatuminen ei ole tutkimukseni keskiössä, mutta siihen tarttuminen toi jälleen uusia perspektiivejä nykyiseen Stalinin ajan kulttuuria käsittelevään tutkimukseeni. Tämän lisäksi koetin olla raskausaikani haaveilemani ideaali hahmo: rento äiti. Onnistuinko?

Onnistuinhan minä mielestäni suhteellisen hyvin siihen asti, kunnes Standstedin lentokentän pitkät ja perusteelliset turvatarkastukset käynnistyivät. Tässä vaiheessa olin matkustanut junalla Cambridgesta lentokentälle ja luovuttanut matkalaukun ja lastenrattaat lentokoneen ruumaan. Nyt minulla oli enää yli kymmenen kiloa painava lapseni kantorepussa vatsan päällä, selässä minulla oli tietokone, konferenssimateriaalit, vaihtovaatteet, vaipat, tuttipullot ja olalla kannoin ruoat, lelut, liput ja laput. Tällöin päiväkodista saamani ärhäkkä flunssavirus suuttui ja huusi vaativaan sävyyn lentokenttävirkillijoille.

En ole valmis tinkimään hyvästä vanhemmuudesta saati urastani, vaikka lapseni on etusijalla. Minulla pitäisi olla oikeus molempiin. Mikäli menetän työni, se vaikuttaa myös lapseni arkeen. Edessä on vielä monia haasteita, mikäli haluamme tukea etenkin äitien ja yksinhuoltajien oikeutta yhdistää akateeminen ura ja vanhemmuus, sekä pienten lasten oikeutta olla riittävästi vanhempiansa kanssa. Pienen lapsen paikka ei ole konferenssiyleisössä – vaikka se olisi sallittuakin – vaan leikkimässä turvallisen lastenhoitajan holhouksessa. Tällöin konferenssiin osallistuva vanhempikin kykenee keskittymään asiasisältöön, eikä siihen, että lapsi pysyy hiljaisena. Vaikka Suomessa ura ja vanhemmuus yhdistyvät huomattavasti helpommin kuin esimerkiksi Britanniassa saati Yhdysvalloissa, on työssä käyvän vanhemman arki edelleen uuvuttavaa. Kolme viikkoa konferenssin jälkeen tunnen ylpeyttä itsestäni ja pienestä matkakumpapanistani, jonka sosiaalisuus teki matkasta sen

eri käännteissä sulavaa. Mutta olen edelleen fyysisesti hyvin väsynyt.

Entä kuinka kauan täytyy odottaa, että taide ja filosofia ovat jälleen Baseesin kaltaisten konferenssien parrasvaloissa? Tieteidenvälisyys jää monesti historiakonferensseissa ainoastaan kauniiksi sanaksi: yhteiskuntatieteet ja poliittinen historia täyttävät kutsuvierastilan siitähän huolimatta, että etenkin nykyinen Venäjän historiaa koskeva taiteentutkimus yhdistää sekä yhteiskuntatieteiden että politiikan tutkimuksen

menetelmiä. Muun muassa tästä johtuen olin Helsingissä 8. toukokuuta 2019 mukana perustamassa valtakunnallista musiikin ja politiikan tutkimuksen verkostoa.

Elina Viljanen

Viitteet

1 Keskustelun voi katsoa internetosoitteessa: https://www.youtube.com/watch?v=ym_jZy-HOeDk.

Kattaus venäläistä nykyelokuvaa: Kino Lokakuu 2019

Kino Lokakuu on Suomi-Venäjä-Seuran, Venäjän tiede- ja kulttuurikeskuksen ja elokuvakulttuuriyhdistys Arkadinin perustama venäläistä nykyelokuvaa ja elokuvantekijöitä esittelevä festivaali, joka järjestettiin ensimmäisen kerran vuonna 2006. Helsingin festivaalin jälkeen elokuvia esitetään usein myös muualla Suomessa. Alkuvuosien taiteellinen johtaja Kari Pirhonen muotoili, että tapahtuma ”on aina tunnettu synkistä ja lohduttomista elokuvista, elokuvista ilman valoa ja toivoa”. Ehkä näinkin, mutta ohjelmisto on ollut kautta linjan varsin edustava ja teemoiltaan vaihteleva. Tapahtuma pidettiin alun perin nimensä mukaisesti lokakuussa, mutta siirtyi vuonna 2013 helmikuulle. Kahdestoista Kino Lokakuu Tusovka r.y.:n organisoimine lauantai-illan festivaalilubeineen järjestettiin 12.–17.2.2019 perinteisesti Eerikinkadun Kino Andorrassa ja juhlatila Dubrovnikissa. Avajaispuheenvuoron piti ohjaaja Markku Lehmuskallio, ja avajaiselokuvana nähtiin Vladimir Kottin ohjaama Venäjän syrjäseudulle sijoittuva groteski komedia *Thawed Carp (Karp otmorožennyi, ”Sulatettu karppi”, 2017)*, jossa entinen opettaja järjestää omia hautajaisiaan.

Tekijävieraat ovat elokuvien ohella Kino Lokakuun keskeistä antia. Vieraiksi on kutsuttu usein nuoria, vielä tuntemattomia tekijöitä, mutta joukossa on ollut sellaisiakin nimiä kuin Aleksei German (1938–2013), Stanislav Govoruhin (1936–2018), Aleksandr Mindadze (s. 1949) ja Boris Hlebnikov (s. 1972). Tunnettu dokumenttelokuvaaja ja kouluttaja Marina Razbežkina (s. 1948) on vieraillut Kino Lokakuussa useasti. Tämän vuoden vieraisiin lukeutuivat ohjaajat Mihail Segal (s. 1974) ja Denis Šabajev (s. 1980), joita sain tehtäväkseni haastatella heidän elokuviensa esitysten jälkeen.

Mihail Segal on 45-vuotias ohjaaja, kirjailija, käsikirjoittaja, näyttelijä ja säveltäjä. Hän esitteli Kino Lokakuussa uuden elokuvansa *Elephants Can Play Football (Slony mogut igrat v futbol, 2018)*. Se kertoo nelikymppisestä Dmitristä, jolla on hyvä koulutus, hyvä työ ja turvattu elämä. Hän on edelleen nuorekas, mutta hän on myös yksin. Hänen vanhalla opiskelukaverillaan on aikuinen tytär, mutta Dmitrillä ei ole mitään, vain tyhjiä. Ensin hänellä ei ole aavistustakaan, miten ryhtyä tyhjyyttä täyttämään, mutta jokin johdat-
taa hänet tuon opiskelukaverin tyttären seuraan. Elokuvan nimi on siinä kuultava repliikki. Kyse on valtavasta hotellisängystä, jossa Dmitri ei haluaisi nukkua yllätysvieraakseen saapuneen tytön vieressä. Tyttö toteaa, että tilaa kyllä on, siinä norsut mahtuisivat pelaamaan jalkapalloa. Elokuvaa on pidetty Lolita-aiheisena, mutta siitä ei kuitenkaan ole kyse. Mies ei ole kiinnostunut nuorista tytöistä sukupuolisina olentoina. Ja se on jotenkin riipivää, epänormaalia. Miehen asemaan on vaikea asettua, koska hän haluaa sellaista mikä on toisaalta täysin ymmärrettävää, mutta samalla jotenkin vääriin tai outoa. Hän haluaa muokata itselleen toisenlaisen elämän: voi jospa hänelläkin olisi oma aikuinen tytär. Jospa voisi hankkia tyttären samalla tavalla kuin uuden vessanpöntön? Mutta ratkaiseeko se mitään?

Mihail Segal valmistui orjolilaisesta yliopistosta vuonna 1994 ja aloitti elokuva-alan opinnot Moskovan elokuvakoulussa (VGIK), mutta jätti koulun kesken tuottaakseen musiikkivideoita tunnetuille venäläisille muusikoille ja yhtyeille, kuten Bi-2, Splean, Kasta ja Mašina vremena. Kino Lokakuun yleisölle Segalin aikaisemmatkin elokuvat ovat tuttuja. *Franz+Polina* (2006) kertoo vuoden 1943 Valko-Venäjälle sijoittuvan SS-sotilaan ja paikallisen naisen rakkaustarinan.

Kertomuksia (Rasskazy, 2012) on puolestaan neljästä episodista koostuva kokonaisuus, joka nojaa kirjalliseen muotoon. Yksi ”novelleista” kertoo keski-ikäisestä kustannustoimittajasta ja hänen suloisesta nuoresta rakastajattarestaan, jolle Venäjän ja Neuvostoliiton historia ei merkitse paljoakaan. Hauskasti Segal on ujuttanut tämän pariskunnan käväisemään myös seuraavassa elokuvassaan: *Kino pro Aleksejevassa* (”Elokuva Aleksejevistä”, 2014) unohdettu neuvostobardi (Aleksandr Zbrujev) kutsutaan radio-ohjelman vieraaksi ja illan aikana hän saa kadonneen itsekunnioituksensa takaisin. Häkellyttävän jaksio on nuoren lauluntekijän (Aleksi Kapitonov) retki *Andrei Rubljov* -elokuvan (1969) kuvauspaikalle: täysin uskottavan oloinen Andrei Tarkovski (Dmitri Gudotškin) keskustelelee näyttelijöidensä kanssa höyryävien teelasien äärellä siitä, mitä on rakkaus, ja päättyy ajatukseen: Rakkaus on sitä, että antaa toiselle ihmiselle sen mitä tämä sillä hetkellä tarvitsee. Elokuvan keskeinen laulu ”Dezertir” on ohjaaja Segalin tekemä, ja hän myös esittää sen itse.

Näitä Segalin aikaisempia elokuvia on helppo katsoa, mutta uusi työ on hämmentävä. Mistä tämä *Elephants Can Play Football* kertoo? Tähän yleisökysymykseen Segal ei vastaa. Hän avaa itseironiseen tyyliinsä taustaansa tavallisten vanhempien lapsena – äiti on opettaja ja isä insinööri – ja toteaa ettei hänellä oikeastaan ole mitään koulutusta siihen mitä hän tekee eli elokuvaan. Mutta yhtä paljon kuin elokuvan tekijä, Segal on kirjailija: tekeillä on romaaniin käsikirjoitus nähdyn elokuvan aiheista. Kirjallisessa muodossa Segal aikoo kehittää Dmitrin tarinaa edelleen.

Dmitrin henkilö jääkin vielä arvoitukseksi: elokuvassa näytetty ei anna paljoakaan vihjeitä siitä, millainen hän todella on. Tietynlainen töissä – tiukka, asiallinen. Tietynlainen kotona jutellessaan vanhempiensa näyttöruudulla näkyvien torsojen kanssa, tietynlainen pelatessaan kaveriporukan kanssa jalkapalloa, keskittyessään täysin seuraamaan tyttöä lenkipolulla. Valitessaan kukkia, valitessaan vessanpönttöä... vai onko? Onko hän mitään? Onko hän itse niin tyhjä, että norsut mahtuisivat pelaamaan jalkapalloa? Jostain huokuu samanlaisia tunnelmia kuin itävaltalaisen Michael Haneken elokuvissa – kaikki on periaatteessa hyvin, mutta jokin valtavan ahdistava mörkö vaanii nurkan takana ja saattaa yllättäen sotkea elämän.

Toinenkaan haastattelemani ohjaajavieras ei päästä katsojaa helpolla. Denis Šabajev on syntynyt vuonna 1980 ja opiskellut dokumenttelokuvaa ensin VGİK:issä vuosina 2001–2003

ja Marina Razbežkinan oppilaana vuoteen 2013. Omakohtainen työ *Vmeste* (”Yhdessä”, 2014), viime vuonna Kino Lokakuussa nähty *Not My Job (Tšužaja rabota, ”Vierastyö”, 2015)* ja uusin elokuva *Mira – mies joka halusi rauhaa (Mira, 2018)* ovat keränneet palkintoja elokuvafestivaaleilla. Šabajev on muotoillut, että *Mira* on ”rehellinen yritys ymmärtää itäisen Ukrainan tulehtunutta tilannetta”. Elokuva sai alkunsa lyhyestä episodista, joka valmistui Lokakuun vallankumousta juhlistaneeseen useamman tekijän elokuvaan *20:17* (2017). Siinä slovakialainen emigrantti Miroslav ”Mira” Rogatš esitti itseään, slaavia joka haluaa palauttaa Leninin patsaat takaisin jalustoilleen. Tarina laajeni todellisuutta ja käsikirjoitettua sekoittavaksi elokuvaksi, jossa Mira elää ensin yksitoikkoista elämää itselleen vieraassa Iso-Britanniassa. Hän tutustuu internetissä Donetskin alueella asuvaan naiseen, joka pyytää rahaa. Mira päättää lähteä katsomaan, millaista itäisessä Ukrainassa on. Miran tausta tulee keskusteluissa esiin: hän on entinen sotilas ja istunut vankilatuomion taposta. Miraa ei pelota lähteä sotatoimialueelle. Nainen, joka on pyytänyt rahaa, yrittää vain tulla toimeen. Hän on tutustunut myös muihin miehiin ja pyytänyt rahaa heiltäkin. Mira ei hätkähdä tästäkään. Jotain järjellistä tekemistä täytyy kuitenkin keksiä, ja sellaista löytyy neuvostoaikeisten patsaiden kunnostamisesta.

Mira-elokuvassa nähdään, että ihmiset asuvat ja elävät Donetskissa miten kykenevät. Sota on olosuhde, kukaan ei sitä halua mutta omaa on puolustettava. Rintamalinjojen vastakkaisilla puolilla on ihmisiä, jotka ovat samaa kansaa, puhuvat samaa kieltä ja syövät samaa ruokaa. Slovakialainen emigrantti on kuin kotonaan – enemmän kuin missään muualla. *Mira* ei tarjoa vastauksia, mutta näyttää tilanteen, jossa ei olla oikein missään: jonkin jälkeen ja jotain ennen, välitilassa, kummallisella vyöhykkeellä. Jotenkin Šabajev onnistuu kertomaan siitä, miten kaikista tuli Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen hajanaista, sekavaa ja vaikeaa, eikä kukaan oikein löydä omaa paikkaansa. Kysymykseen olisiko parempi, jos Neuvostoliitto ei olisi hajonnut, Šabajev sanoo ettei sellaista vaihtoehtoa varmaan ole, kyllä hajoaminen oli välttämätöntä. Mutta hän ei pysty puhumaan oman isänsä kanssa Ukrainan tapahtumista, koska heidän käsityksensä ovat aivan vastakkaiset.

Suomi-Venäjä-Seuran kulttuurisihteerin Merja Jokelan kokoamassa monipuolisessa ohjelmistossa oli tänä vuonna jokaiselle jotakin. Dunja Smirovan elokuvassa *Tarina eräästä kohtaamisesta (Istorija odnogo naznatšenija/*

The Tolstoy Defence, 2018) kreivi Leo Tolstoilta pyydetään apua syylliseksi lavastetun sotilaan puolustamisessa. Toiseen maailmansotaan sijoittuvat Puolan kuolemanleiristä kertova humaani *Sobibor* (2018, ohj. Konstantin Habenski) ja lapsen silmin nähty *Anna's War (Voina Anny)*, 2018, ohj. Aleksei Fedortsenko). Kantemir Balagovin palkittu esikisohjaus *Closeness (Tesnota, "Läheisyys"*, 2017) on kitkerä kuvaus nuoren naisen ratkaisusta mahdottomassa tilanteessa. Tarjolla oli myös Eduard Novikovin jakuutinkielen *The Lord Eagle (Toyon kyl)*, 2018) ja tataarinkielinen *Mullah* (2018), jonka esityksen jälkeen Jukka Mallinen haastatteli Tatarinon johtajatarta Miljaguša Aituganova Ljabibovnaa. Festivaalin päätöselokuvana nähtiin palkittu *Core of the World (Serdtse mira)*, 2018). Se kertoo erämaassa asuvasta eläinlääkäristä, joka ymmärtää paremmin eläimiä kuin ihmisiä. Elokuvan käsikirjoittaja ja ohjaaja Natalija Meštšaninova ja hänen näyttelijämiehensä, pääroolin tehnyt

Stepan Devonin tavattiin festivaalin päättäneessä keskustelussa, jossa heitä haastatteli Velipekka Makkonen. Vuoden 2019 uutena kategoriana esitettiin valikoima venäläisiä lyhytelokuvia, valitettavasti myös yksi tekijänsä viimeiseksi työksi jäänyt: Armenian vallankumouksesta kertovan dokumentin *Viimeinen päivä (Posledni den)*, 2018) tehnyt Aleksandr Rastorgujev (1971–2018) sai surmansa viime vuonna työtehtävissä Keski-Afrikan tasavallassa.

Kino Lokakuu järjestettiin tutuksi tullessa Andorrassa ja Dubrovnikissa nyt viimeisen keran: alkukesästä remonttiin menevä Rakennusmestarien talo muutetaan hotelliksi ja historiaan jäävät myös legendaariset baarit Corona ja Kafe Moskova. Epäilemättä korvaava paikka festivaalille löytyy, ja venäläisen elokuvan uudet tuulet pääsevät puhaltamaan meillä myös ensi vuonna.

Mia Öhman

Konstruktivismia Moskovan kaduilla

Kiinnostus varhaisen Neuvostoliiton konstruktivistiseen arkkitehtuuriin on viime vuosina lisääntynyt niin Venäjällä kuin ulkomaillakin. Neuvostoliiton 1920-luvun kirjalliset ja kuvataiteelliset kokeilut ovat yleisesti tunnettuja, ja arkkitehtuuristakin tiedetään utopistisimmat ja usein toteuttamatta jääneet kohteet, kuten Kolmannen internationaalin muistomerkki eli niin sanottu Tatlinin torni. Nyt huomiota ovat kuitenkin saaneet myös arkisemmat rakennukset. Tällaisia ovat esimerkiksi Pietarin Traktornaja ulitsan pienkerrostalot, jotka Narvan aukion tuntumassa muodostavat yhtenäisen puutarhakorttelin avarine sisäpihoineen.

Konstruktivistisen rakentamisen keskus oli kuitenkin itseoikeutetusti 1920-luvulla uusi pääkaupunki Moskova, ja sinne ehtikin nousta eniten tyyliisuuntaa edustavia rakennuksia. Konstruktivismin tavoitteena oli hyödyntää uusinta rakennustekniikkaa ja -taitoa ihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Aineellisesti ahtaissa oloissa liike joutui myös turvautumaan luoviin ratkaisuihin. Nykynäkökulmasta oudonkin näköiset talot eivät tavoitelleet taiteellista erikoisuutta sinänsä, vaan toimivat uutta elämää luomaan pyrkineen tyyliisuunnan lippulaivoina. Stalinin kaudella 1930-luvulla konstruktivismi koki maineenmenetyksen ja korvautui pompöösillä stalinistisella klassismilla pylväineen kaikkiineen. Tyyliisuunta ei enää neuvostoaikana

koskaan kunnolla elpynyt, ja monet 1920-luvulla rakennetut kohteet ehtivät rapistua tai kadota kokonaan.

Viime vuosina konstruktivistinen arkkitehtuuri on kuitenkin kokenut pienen renessanssin. Alkuperäisiä kohteita pyritään restauroimaan tai ainakin ne halutaan asettaa suojelun alaisiksi, jolloin niiden purkaminen uudisrakentamisen tieltä estettäisiin. Osa suojelutoimista on yksityisten tahojen aikaansaamia, toisissa on mukana myös Venäjän valtio. Muutamat uudet arkkitehtitoimistot ovat jopa ottaneet konstruktivismiin yhdeksi suunnannäyttäjäkseen uusien rakennusten suunnittelussa. Moskovalaisen valokuvaaja Natalia Melikovan perustama The Constructivist Project -sivusto (theconstructivistproject.com) tuo esiin Neuvostoliiton konstruktivistisen arkkitehtuurin historiaa ja sen perintöä uudella Venäjällä. Sivusto ylläpitää myös tietokantaa rakennuksista.

Moskovan arkkitehtuurista kiinnostuneille on julkaistu myös kartta Konstruktivistskaja karta Moskvyy, jonka avulla löytää viisikymmentä säilynyttä ja tutustumisen arvoista konstruktivismiin helmeä. Tässä kuvaesessä esitellään joitain näistä tunnetuimmista rakennuksista. Valokuvat ovat jutun tekijän maaliskuussa 2019 ottamia.

Teksti ja kuvat: **Ville-Juhani Sutinen**

Rusakovin työläisten klubi (ulitsa Stromynka 6). Konstantin Melnikovin (1890–1974) vuonna 1927 suunnittelema kulttuuritalo ja klubi. Pääasiassa betonista ja lasista toteutetun rakennuksen tyylin oli määrä ilmentää lihasvoimaa. Seinän kolmen ulokkeen sisällä on erilliset katsomot, jotka on mahdollista yhdistää yhdeksi suureksi auditorioksi. Rakennus pääsi kurjaan kuntoon neuvostoaikana, mutta otettiin 1990-luvulla World Monuments Fundin tarkkailulistalle, jonka kautta entisöintiin saatiin tukea. Klubin tiloja käyttää nyt teatteri.

Melnikovin talo (ulitsa Olhovskaja 4). Arkkitehti Konstantin Melnikovin 1920-luvun lopulla itselleen suunnittelema koti. Rapattu pyöreä tiilirakennus muodostuu yli kahdeksatasadasta kennosta, joista osa on ikkunoita. Konstruktivismin kultakaudella Melnikovin taloa harkittiin jopa sarjatuotantoon, mutta se unohtui 1930-luvulla. Melnikov itse sai silti asua talossa Moskovan keskustassa läpi Stalinin valtakauden, vaikka tuomittiin ”formalistiksi”. Nykyään rakennus on museoitu ja sen pihassa on infotauluja sekä Melnikovin urasta että talon rakentamisesta.

Intouristin autotalli (ulitsa Suštšovski Val 33). Lukuisia konstruktivistisia rakennuksia suunnitelleen Konstantin Melnikovin luomus toteutettiin 1930-luvulla uuden matkatoimisto Intouristin käyttöön. Suuressa rakennuksessa valoa antavan fasadin takana pidettiin Intouristin käyttämiä linja-autoja ja muita liikennevälineitä, viereisessä talossa oli toimistoja. Nykyään talli on purettu, mutta etuseinä on suojeltu ja jätetty paikalleen Moskovan Puutarhakehätien varteen.

Zujevin työläisten klubi (ulitsa Lesnaja 18). Arkkitehti Ilja Golosovin (1883–1945) työläisten tapaamis- ja harraste-tilaksi 1920-luvun lopulla suunnittelema paikka. Suurehkon rakennuksen sisällä oli kirjasto- ja sanomalehtisali, harrastehuoneita ja auditorio. Päätyseinän lasirakenteita muurattiin umpeen neuvosto-aikaisten remonttien yhteydessä, mutta muuten muoto on säilynyt entisellään. Sylinterimäisessä lasiosassa kulkee portaikko. Rakennuksessa toimii nykyään teatteri.

Izvestija-lehden pääkonttori (Puškinskaja plošad 5). Pietarin taideakatemiassa ennen vallankumousta opiskelleen ja Irkutskin kaupunginarkkitehtina toimineen Grigori Barhinin (1880–1969) tunnetuin luomus on sanomalehti Izvestijan toimitus ja paino vuodelta 1927. Puškinin aukion laidalla sijaitseva rakennus on teräsbetonirunkoinen ja edustaa virtaviivaista konstruktivistista tyyliä. Rakennusta jatkettiin 1970-luvulla massiivisella uudisosalla aukion reunan mukaisesti, mutta alkuperäinen säilyi. Vanha osa on nyt restauroitu alkuperäistä vastaavaan asuun.

Šuhovin torni (ulitsa Šuhova 8). Venäjän keisarikunnan ajalla satoja siltoja suunnitellut Vladimir Šuhov (1853–1939) innostui 1920-luvun alussa konstruktivistisesta arkkitehtuurista. ”Moskovan Eiffelin tornista” piti alun perin tulla viisitoista metriä Eiffeliä korkeampi, mutta metallipula madalsi 1922 valmistuneen tornin mitan puoleen. Siitä tuli silti aikansa tehokkain radiolähetystorni. Šuhovin suunnittelema ristikkorakenne säästi metallia ja teki rakennelmasta kevyen. Torni aiottiin joitain vuosia sitten purkaa huonokuntoisena, mutta saatiin suojeltua.

Tämän numeron kirjoittajat

Tomi Huttunen

FT, Venäläisen kirjallisuuden ja kulttuurin professori

Nykykielten laitos

Helsingin yliopisto

Eeva Kuikka

FM, Väitöskirjatutkija

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Tampereen yliopisto

Toni Mäkäräinen

Venäjän kielen ja kirjallisuuden maisteriopiskelija

Nykykielten laitos

Helsingin yliopisto

Laura Saarenmaa

FT, Yliopistonlehtori, mediatutkimus

Historian kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Turun yliopisto

Ohjeita kirjoittajille

Ajantasaiset kirjoittajaohjeet verkkosivuillemme:

<https://journal.fi/idantutkimus/about/submissions>

1 Pääkirjoitus, Katja Lehtisaari: 25 vuotta Idäntutkimusta

ARTIKKELIT

- 3 Eeva Kuikka: Muuttuva eläinsuhde Juri Ryttheun tuotannossa
- 19 Tomi Huttunen: Venäläis-suomalainen kulttuurivaihto ja mystinen Herra Grosswald
- 40 Laura Saarenmaa: *Kallen* matkassa Itä-Euroopan kaupunkikohteissa

ESSEE

53 Toni Mäkäräinen: Ristiriitoja venäläisessä rap-musiikissa

KOLUMNI

67 Marina Vulovic: Mitä on odotettavissa Serbian ja Kosovon dialogissa?

TAIDE

69 Mika Pyly: BDT-teatterin julistededesign

VIRKAANASTUJAISLUENTO

74 Johanna Viimaranta: Miksi tutkia venäjän kieltä Suomessa?

79 Arviot

84 Ajankohtaista

